

2089





# పరీక్షాధన

(సారస్వత ద్వితీయ వత్తిక)

*M. Gopal Krishna Rao*

Lecturer in Telugu,  
Nizam College, Hyderabad

దుర్భ - గ్రీష్మం

అంశములు  
అంశములు

14

ఒక రూపాయ

జూన్, జూలై 1958

# అనుక్రమణిక

—: 0 :—

విషయం.

పుట.

బసవచరిత్ర-సోమనాథ హరిశ్వులు కథన భేద పరిశీలన :

శ్రీ బండాలు తమ్మయ్యగారు ... 1

అలంకారశాస్త్రం : ఆంధ్రుల సేవ : విద్వాన్ విశ్వంగారు ... 12

తులసీదాస రామాయణం : తొలి తెలుగు సేత :

శ్రీమతి 'నివేదిత' గారు ... 17

మాతృమూర్తి బెజ్జమహాదేవి : శ్రీమతి ఎం. ఆదిలక్ష్మిగారు ... 28

తిమిళ కవిత్రయయగం : శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణ శర్మగారు ... 33

కవిత్రయం-ఎఱ్ఱన పెట్టినపద్యతి : శ్రీ నిడుదనోలు వేంకటరావుగారు... 38

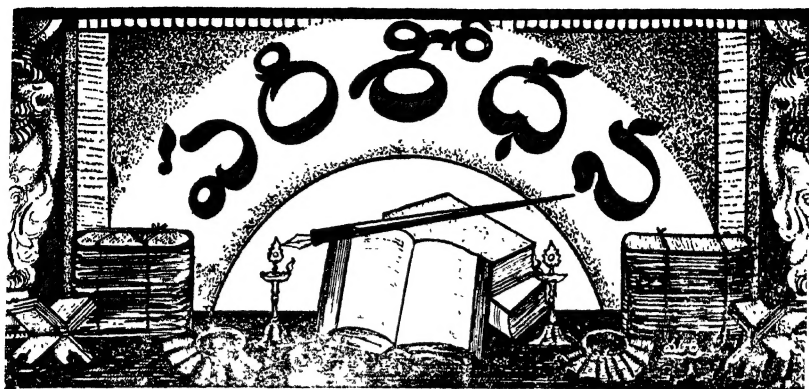
ఆంధ్రకవిసప్తశతి : శ్రీ తిమ్మావఱ్ఱ కోదండరామయ్యగారు ... 47

లలితవిస్తరము : శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు,

తరుమల రామచంద్ర ... 49

ఉపమేయోపమ, అనన్వయము : శ్రీ కుంటిమద్ది శేషశర్మగారు ... 57

—



పేజీ 3.

సంపాదకుడు :

తిరుమల రామచంద్ర

సంయుక్త సంపాదకుడు :

తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్య

సంచి

సాహిత్యమీమాంస :

## బసవచరిత్ర - సోమనాథ హరిశ్వురుల కథనభేద పరిశీలన శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు

—:o:—

వీరశైవ మతోదారపడగు బసవేశ్వరుడు జననమందినది కర్ణాటక ప్రాంతమందలి బాగవాడీయని పలువురెరింగిన విఖ్యాతవిషయము. ఆ మహాపురుషుడు కర్ణాటకలోయుండెనను నాతని చరిత్రమును తొలుదొలత పురాణరూపకముగ రచించి యాతనిని గావ్యదోలికల కెక్కించి యూరేగించి గాన మొనరించిన మహాకవి సాలకునికి సోమనాథు డాంధ్రకీర్తయుండవుట యొక విశిష్టవిషయము. బసవపురాణ వృహద్రథకములలో బసవచరిత్రమును వెలయుచుటయ గాక సోమనాథుడు గద్యలు, రగడలు, ఉదాహరణములు మున్నగు లఘుకృతుల రూపకముగ గూడ నసంఖ్యాకముగ బసవ స్తవములను గూర్చియున్నాడు. ఆంధ్ర కర్ణాటభాషలలో నిత వివిధగా బసవచరిత్ర స్తోత్రములగూర్చిన కవి-మణియొకడు. నాటికి నేటికి గానరాడు.

ఈతని యవతారము బసవచరిత్ర ప్రకటనమే పరిమప్రయోజనముగా వెలసినదని వీరశైవ లోకిమున విశ్వసించబడుచున్నది. ఈతని శిష్యు ప్రశిష్యుడు పీఠుపత్రి సోమనాథుడు పద్య బసవపురాణావతారికలో వ్రాసిన యీ క్రింది పద్యముగూడ నీ విషయమును నిరూపించును.

‘ఆపద్యో తస్య నో మహిమ  
మారవితారిక మై చెలంగ శ్రీ  
బసవపురాణముక’ నకల

భక్త కథామణి నాశ్రీభాతిగా  
జెన రచియింపుమీపువ్వు  
వీసలకిం జని నాగభృంగి సం  
తమున బుట్టె బాల్కారికి  
నామ పురివర సోమనాథుడై.’

‘బసవన్న మహిమ శుంభదభక్తియుక్తి  
బసరించితిని గద్యపద్యాదికృతుల  
నగ్గ నావృత ధాత్రియం దొప్పు బసవ

గర్లనలోనేనీటి వరుసన మీన  
లారంగ...

ఇత్యాదిగా దనసమకాలీనభక్తు లుగ్గడించి నట్లు సోమనాథుడే గ్వణముగ బండితారాధ్య చరిత్రావతారికలో జెప్పికొన్నాడు. కర్ణాట భాషలో శ్రీ. శ. 1869 ప్రాంతమున భీమకవి భామిని పట్టురులలో రచించిన బసవపురాణమే బసవచరిత్ర విషయమున విస్తృతగలిగిన ప్రాణా ణిక కృతులలో బ్రాథమికము నగ్రగణ్యము నని కర్ణాటదేశీయులు పలువురు తలంచుచు న్నారు. అది సోమనాథుని యాంధ్రద్విపద బసవపురాణము ననువదించి గచించితి నని భీమ కవి విస్తృప్తముగ చెలిపియున్నాడు. కావున బసవేశ్వరుని చరిత్రవిషయమున చెలుగు కవి పాల్కురికి సోమన రచించిన ద్విపద బసవ పురాణమునకే విశేష ప్రామాణ్యము సంభావిత మగుచున్నది.

సోమనాథుడు బసవపురాణావతారికలో దత్త భానుశ్రమలను శ్రీశైలశ్రేణున జర గిన యొడ్డోలగములలో కిరస్లి సోమనాథుడు మున్నగు పెద్దలవలన నెఱింగితిని చెప్పటయే గాక గ్రంథాంతమున

‘ప్రస్తుతింపంగన దృక్వివిస్మరణ  
బ్రహ్మతి కక్కిన బసవని చరిత్ర  
చెప్పితి భక్తులచే విన్నమాడ్కి  
దప్పటండంగ ను దాశ కేశనీ’

అని వ్రానియుండుటచే నాతడుగూడ నేవలము బసవనికి గమకాలీనడయి యాంధ్రచరిత్రము స్వయముగా నెఱిగినవాడు కాడని నిశ్చయమగును. అయినను నీతడు బసవనియనంతరము చాల గాలమునకు వెలసినవాడుగాక యించుమించుగ దత్తునివశాలమునాడే యని గణించుటకు దగిన యంతస్సాక్ష్య మాతని బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములందే కాన నగును. మల్లికార్జునపండితుడు బసవేశ్వరుని సందర్శించుటకై కల్వణపురమున కేగునందర్భములో మార్గమధ్యమున, వనిపురములోనుండగా నప్పటి కేనిమిది దినములక్రిందట గల్వణమున జరగిన గజబీడి కతన బసవేశ్వరు డవతారమును జాలించి కూడలి సంగ మేశ్వరునందై కృమయ్యె ననడి వార్త భక్తులవలన విని పండితారా ధ్యుడు మిక్కిలి ప్రలాపించి తనప్రయాణము వానెంటనే శ్రీశైలమునకు మరలించి, కివ

రాత్రి వ్రతముసాగించి, బసవేశ్వరులే ప్రపం చమునుండి నిర్మమించినతర్వాత జానుండియు బ్రయోజనములేదు గావున సంగ మేశ్వరగర్భ మున బసవనింబలే దన్నుగూడ నిజగర్భమున నై కృ మొనర్చుమని శ్రీశైల మల్లికార్జునుని ప్రార్థించి యాలింగ గర్భమునందంతరి నొండె నని పండితారాధ్య చరిత్రమునందున్నది. మఱియు పండితుని కల్వణ ప్రయాణమునకు మునుముందు తెలిదేవ వేమనారాధ్యుని మున్నగు భక్తులు బసవనిసాలినుండి యేర్పించి పండితా రాధ్యునకు బసవేశ్వరుని మహిమల నిశ్చదించి రనియ్యదదనంతర మేబసవనిదర్శించు వేడ్కతో నాతడు కల్వణమునకు బయలుదేలి ననియు పండితారాధ్యచరిత్రమందలి దీక్షాప్రకరణమున చెలిగ నగును. మఱియు సోమనాథునకు బసవ పురాణ కథానూత్రమల నెఱిగించిన పెద్దలలో బ్రముఖుడయిన కివగలి సోమనాథుడు ‘పండి తారాధ్య కృపానుద్దతుడు’ (పండితారా ధ్యునివలన దీక్షానొందిన శిష్యుడు) అని బసవ పురాణావతారికలోనున్నది. భూశోభావృ తుడైన తెలిదేవ వేమనారాధ్యుని మనుమడు పాలకురికి సోమనాథుని విద్యాగురులలో నొక్కరుడని పండితారాధ్య చరిత్రావతారిక వలన చెలియగలదు.

బశవేశ్వరుడు, నాతని యేలిక బిడ్డలుడు నిర్యాణమందినది శ్రీ. శ. 1168 సంవత్సరము నందని పలువురు పరిశోధకులు నిర్ణయించి యున్నారు. మల్లికార్జున పండితు డాతనివార నొక్క వత్సరములోపలనే శ్రీశైల మల్లికార్జున గర్భమందై కృమగుటచే నాతని నిర్యాణ కాలము శ్రీ. శ. 1170 ప్రాంతముని నిర్ణీతమగు చున్నది. పండితారాధ్య చరిత్రము చివర సోమనాథు డప్పటికి సజీవులయియున్న పండి తుని మనుమల నాశీర్వదించియున్నాడు. సోమ నాథుని కృతులందు గాననగు నేతాదృశ మయిన యంతస్సాక్ష్యమునబట్టి యస్మదాదుల మాతడు బసవేశ్వర పండితారాధ్యుల యనంత రము చిరకాలమునకు వెలసినవాడు కాడనియు, నాతడు వారి నిర్యాణకాలమునకు వారి చరిత్ర మల స్వయముగ బాగుగా నెఱుగ నేరని యెనిమిది పది వత్సరముల బాటడయియుండి శ్రీ. శ. 1160 ప్రాంతమున జనించి, 1192 ప్రాంతమున బసవపురాణమును, 1280 ప్రాంత

మన పండితారాధ్య చరిత్రమును రచించి 1240 ప్రాంతమునకు జీవించియుంచునని నిర్ణయించి యున్నాము. కావున బసవని యనంతర మనతికాలముననే విరచితమయిన సోమనాథుని యాంధ్ర ద్వీపద బసవపురాణ మౌతని చరిత్రమును నిరూపించు ప్రామాణిక గ్రంథములలో బ్రధానమయినదని గణించుటలో బాధకము లేదు.

సోమని బసవపురాణమునకు భీమకవి గావించిన యనువాదమునకు మున్న కర్ణాట భాషలో బసవనిగూర్చి ప్రత్యేకముగ రచింపబడిన కృతులెవ్వియు గానరావు. కాని హరిశ్చంద్రుడు (హరి హరుడని నామాంతరము అను కవి యాణవత్తు మూపురు మున్నగు పురాతన శివభక్తుల చరిత్రములను గన్నడమున దేశీయచ్ఛందముగు రగలలో 'శివగణదరగల'యను నామముతో రచించి యందులో బసవని చరిత్రమునుగూడ గొంత 'బసవదేవరాజ రగల'యను పేర వ్రాసి యున్నాడు. ఆంధ్రమున సోమనాథునివలెనే కన్నడమున వీర శైవభక్తులలో హరిశ్చంద్రుడు ప్రథమశ్రేణికి జెందిన ప్రముఖుడు. పంపాత్యేత్రమందలి విరూపాక్షస్వామి భక్తుడయి యాతడా దేవునిపయి పంపాశతకము, రత్న శతకము మున్నగు స్తోత్రకృతుల రచించుటయే గాక, గిరిజా కల్యాణమును ప్రాథమికావ్యయును గూడ రచించి కర్ణాట పాశ్చర్యమందలి ప్రాథమిక కవులలో విశిష్టస్థాన నులంకరించినవాడు. ఈతడు క్రీ. శ. 1186-1171 ప్రాంతమున హయసల రాజ్యమును బరిపాలించిన మొదటి నరసింహ బళ్ళాలుని కరణికుడు గాగూడ నుండి నటు తెలియుచున్నది. మఱియు క్రీ. శ. 1245 ప్రాంతమున 'నూత్తి సుధార్థవ'మున సంధాన గ్రంథమునుగూర్చిన మలికాండనుడను కర్ణాటక కవియొక్కతెలో హరిశ్చంద్రుని గిరిజాకల్యాణము నుండి పెక్కు పద్యముల గల కొనియున్నాడు. ఇందుచే నెన్నివిధముల జూచినను హరిశ్చంద్రుని కాలము క్రీ. శ. 1216 సంవత్సరమునకు బూర్వమేగాని తరువాత గానేరదని కర్ణాట పాశ్చర్య పరిశోధకులు పలువురు నిర్ణయించినారు. కాగా హరిశ్చంద్ర సోమనాథు లిరువురు నించుమించుగ సమకాలీనులయి బసవ శేష్యుని యనంతర మత్యంత సమీపకాలము ననే యున్నవారని గణింపవలయున్నది.

వీరిరువురు తమ కృతులలో నొకరి నొకరు స్మరించుచుండలేదు. ఇందుకు గారణము వారినించుమించుగ సమకాలీనులయి వేర్వేరు దూర ప్రాంతములలో నున్నవగుటచే, బసవన్నగూర్చిన తమ రచనముల సన్న్యస్య మెటుం గకుండుటయే యని నే దలంచుచున్నాను. సోమనాథుడు హరిశ్చంద్రుని యంతరముచాలకాలమున వెలయున్నచో నాతని 'బసవదేవరాజ రగల' జూడకుండుటగాని యాతని స్మరింపకుండుటగాని జరుగ నేరదనియే నా యభిప్రాయము. బసవశేష్యుడు నాతని యనుయాయులు వసించిన మంగళవేడ, కళ్యాణపట్టణములకు సోమనాథుని పాలకురికికిన్న హరిశ్చంద్రుని హంపియే సమాపనుగుటచే హరిశ్చంద్రునికే బసవని గూర్చిన సత్యచరిత్రము తెలియుట కవకాశము లుండియుండుననియు, కావున సోమనాథుని బసవ చరిత్రకథనముకన్న హరిశ్చంద్రుని కథనమునే ప్రామాణ్యమొసంగ నగుననియు గర్హట విద్వాంసులు కొందఱు తలంచుచున్నారు. అదియు గొంతవజకు సమంజసమే యని నా యభిప్రాయము.

కన్నడ కవులలో సింగిరాజు అను నతడు బసవకు చూపిన యెనుబది యొనిమిది పవాడములు (మోహాత్మ్యములు) కి థాంశముగా 'మలబసవరాజ చరిత'యను కావ్యమును వార్షిక పట్నదులలో రచించియున్నాడు. సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమందలి సహస్ర గణమాలికలోని దశగణ, త్రియోదశ గణాచార్యులలో సింగి (శృంగి) రాజనామాంకముఁ దొక్కడు దాహ్యతుడవుటచే నాతడే పూర్వ కృతికర కానోపుననియు, నాతడు బసవని సమకాలీనుడయి యుండుననియు నభిప్రాయ పడి కొందఱు గ్రంథమే బసవచరిత్ర విషయమున బ్రాథమికముగా బ్రమాణతరముగా గణింపదగునని తలంచుచున్నారు. కాని యీ యూహ సరియైనదనుటకు దగిన యాధారములు లేననియు, సింగిరాజు బసవని సమకాలీనుడై యాతనికాలముననే యీ గ్రంథమును రచించియొడల హరిశ్చంద్ర సోమనాథులు గాని, భీమకవిగాని యాతనిని వేర్వొనకుండుట యసంభవమనియు, అట్టి ప్రాచీన గ్రంథమే యున్నచో భీమకవి తాను రచించిన బసవ పురాణమునకు సోమనాథుని యాంధ్ర గ్రంథ



మును మార్తకగా గ్రహించి యుండడనియు, శ్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమున మహాదేవియక్క పురాణమున రచించిన చెన్నబసవరాంక కవికి మున్నున్న వీరశైవకవులవరు సింగిరాజును పేర్కొనియుండలేదనియు, నిందుచే నాతడు శ్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమువాడని తలంచుటయే సంగతమనియు గర్భాటకవి చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. పన్నె చిన్నెలతో బసవని మహాత్మ్యకథలు దేశమున వ్యాప్తమయిన ఏమిటనే బసవని యనంతరము చాల గాలము నకే సింగిరాజ పురాణము రచింపబడియుండు ననియు, నందు వాగ్దవ చరిత్రముకన్న గాల్పనిక మే యధికముగ నుండుననియు నే దలంచుచున్నాను. ఎట్లు చూచినను హాళిగ్న సోమ నాథుల కృతులకన్న నిది ప్రాచీనము, బ్రయాణ తరము కావలదు. ప్రామాణ్యముమీట యెట్లున్నను బసవచరిత్రవిషయమున హాళిగ్నర సోమనాథుల కథనములందలి ముఖ్య విభేదము లైన మనము గుర్తించి పరామర్శించుట యావశ్యకము. కావున వానిని నిరూపించుటయే యీ వ్యాసప్రయోజనము.

హాళిగ్నరుడు బసవదేవరాజ రగళెను సలము లని పేరిడిన 25 విభాగములుగ రచించినాడు. ఈ ప్రకరణ విభాగ రచనములో నాతడు ముందొక ప్రకరణమున రగళెయు దరువాతి ప్రకరణమున గళమున వచనము వరుసగ బాటించియున్నాడు. ఈ గ్రంథమయినను సమగ్రముగ లభింపకుండుట దురదృష్టము. పదునూడు ప్రకరణములు గల సగముభాగము మాత్రమే దొరకగా దానిని మైసూరులో 20 సంవత్సరములక్రిందట శ్రీ.టి. ఎన్. వెంకటయ్య (ఎం. ఎ.) గారు ప్రకటించియున్నారు.

1. భూలోకమున శివభక్తి కీర్తించుచున్న దని నారదుడు కైలాసమునకేగి శివునిప విన్న వింపగా, దనకు వాహనమైన నందీశ్వరుని (ద్వితీయశంధుని) శివభక్తి, శైవమత సముదరణములకయి భూమియందు దవతరింపుమని యాజ్ఞాపించగా, సంతానార్థమై సంసారము నాచరించెడి మండగి మార్దిరాజు మోదమోచికా దంపతులకు బసవేశ్వరుడు తనయుడై యుద్ధయించెనని, జనన సమయముననే జంగమనూపమున సంగమేశ్వరుడందరించి యాతనికి లింగ

ధారణ మొనర్చెనని సోమనాథుడు వ్రాసినాడు. శివలోకప్రముఖు లా పదమునుండి దీగి మర్త్యలోకముం దవతరించుట కేదే నాక కాపకారణ మోపాదించుట హాళిగ్ననుకట జాల పరిపాటి. దాని ననుసరించితే యాతడు బసవని జన్మవిషయమున నీక్రింది కల్పనము గావించియున్నాడు.

“ఒక నాడు శివుడు కొలువు దీరియుండ మాంలకిరియొకిండు కొన్ని గంపెంగపూల నాతనికి సమర్పించెను. ప్రసన్నతతో వానిని బరిగ్రహించి యా ప్రసాద పుష్పములను సభ యందలి ప్రముఖులందఱకు బంచిపెట్టుమని పరిమేశ్వరుడు వ్యవధియుఖుడను ప్రముఖుని కాజ్ఞించెను. అతడెట్లు కావించుచు నా గండడిలో పుష్పములను బ్రసాద మొసంగుట మొఱచెను. తనకు బ్రసాదము ముట్టలేదని కుమారుడు మనవిశీయ నందుగూర్చి యాశ్చర్యుడు వ్యవధియుఖుని గర్హించి ప్రశ్నించెను. మఱుపువలన జరిగిన యీ ఘోషము నంగీకరించి తీయించుచు ప్రాచీంచుటకుమాత్రా ప్రమధుడగుద మాడి పుష్పములనుకూడ బ్రసాదమిచ్చితినిని వాకొనుటయగాక పయిగా దానిని సమరింపబూనెను. నిండు కొలువులో నందఱియెట్లు జరపిన యీ తప్పిదమునకయి కోపగించి వ్యవధియుఖు నుద్దేశించి పరిమేశ్వరు డాతనిని ‘భూలోకమున జనించి శివభక్తులకు దానసమ్యానాదికములొసరించి, చేసిన తప్పున కా రూపకముగ బ్రాయశ్చిత్తమంది యనంతరము మత్స్యన్నిధికి మరలినకువుగాక’ యని శపించెను. అకాపకారణముననే వ్యవధియుఖుడు బాగవాదియగి హరమున శైవబ్రాహ్మణుడగు మోదిరాజు భర్తృపత్ని మోదాంబికి గర్భమున జనించెను. కారణజన్మమైన నాతనయననకు సంతసముతో బాతికర్మ మొనరించి జనపలు బసవడని పేరిడిరి.

2. నిజవంశాచారానుగుణముగ దలిదండ్రులు బసవని కనిమిదవ యేడు గడువకమున్న యువన నున మొనరింప నుద్ద్యమింప బసవడు తొండ్రితో వివశించి జననకాలముననే శివుని క్షణన లింగ ధారణ దీక్షాశాందిన కర్మసంహార డగు తన్ను బ్రాహ్మణ కార్యార్థనమున ముంప కలదని మోచ్చరించి, కర్మప్రాధాన్యముగల బ్రాహ్మ్యమునకు భక్తి ప్రధానమయి మోక్షైక

సాధనమగు వీరశైవమునకు గల యంతరముల నుద్ఘోషించి, తలిదండ్రుల వీడి వీరశైవులతో గూడి వీరశైవమతోద్రగణమున కయితను మనోధనముల నివేదించెనని సోముని బసవపురాణమున నున్నది. ఇప్పట్లున హరిశ్చంద్రుని కథన మీ క్రిందివిధమున నున్నది :

“కొండొక కారణమున మానవజన్మ మె తిన ప్రమథగజేశ్వరుడగు బసవనికి దలిదండ్రుల తగులాట ముండుట తగవు కాదనుటకొయిన నాతని మాతాపితలు బాల్యమున నే మరణించిరి. అంత నే దెనిమిదేండ్లు ముత్తవ్యపోషణమున లెరిగి యనంతరము పరునాటేండ్ల యావన ప్రాయ ముండుమించువరికి బసవడు భక్తికి ప్రావృత్తమునకు జాలదూరమని సంభావించి కర్మ లతికి నుంబరి జన్మదమున ద్రెంపిపె చెను. పిమ్మట నాతడు బాగవాదిని వీడి మల్లప్రహరి కృష్ణవేణి సంగమస్థలమున నున్న కిప్పడి సంగ మేశ్వరమునకుం జని సంచరించుచు నందొక శివాలయమున గాంచి పూర్వజన్మ స్మృతిగలవాడవుట నా దేవళములోనికిం జని సంగ మేశ్వరునకు బ్రణమిల్లి యందు శివధ్యానానందము కూర్చుండెను. అచ్చటి సానపతి \* ఈశాన్యగురు నాయాంకితు డాతని భక్తికి మెచ్చి ‘ఓ భక్త వరా! నీ విక్కిడనుండి మఱి కక్కడకుం జనక యిందే యుండుము. ప్రతిసినము తీరపుష్పముల దెచ్చి యీ స్వామి నర్చించి తత్ప్రసాదమును బిగ్రహించువు’ అని యాదేశించెను. వల్లెయిని బసవం దండేయుండి నిరంతరము సంగ మేశ్వరుని బూజించుచు నుఖంబుండెను. నానాటి కాతని భక్తి గాఢతరమగుచుండెను. ఒకనా డాతడు యథాప్రకారము పూజానంతరము ప్రసాదము గ్రహించి రంగమంటపమున సంగ మేశ్వర్యాన నిద్రామర్దితుం డయి యుండ స్వప్నమున గోచరించి యా దేవదేవుడు ‘వమారా! ఈ భూలోకమున నీవు మిక్కిలి వన్నె కెక్కిదవు విజ్జలరాజున్న మంగళపా డకుం బామ్య’ అని యాదేశించినట్లయ్యెను. అంత మెలకువ వచ్చి కిన్నునెంచి చుట్టు నుట్టి చూడ నేపాడయె బూడగట్టదయ్యెను. అంత బసవడు ‘దేవదేవా! ఇంతలోనే యంతర్రాన మెలికే. ఏల నన్నిట్లు త్రిపులదెట్టెదవు’

ని న్నర్చించునందుకు ఫల మిదియేనా?’ అని యాత్రోశించెను. పిమ్మట నాత డెప్పటివలె శివపూజ గావించి మోహవశుండయి యా దిన మున బ్రసాదము గొనకయే సంగ మేశ్వరుని చరణ సన్నిధిని నిశ్చేదముతో జదికిలబడెను. అప్పుడు మరల సంగ మేశ్వరుడు స్వప్న గోచరం డయి ‘వమారా! నిన్ను విడిచి నే నెందేగ దను? నీకు నిశోధమేమున్నది? నేను నీతోడి వాడనే. ఈ మధ్యాహ్న వేళ నీవు శుద్ధాంగుడ వయి నందిశ్వరుని ముందట గూర్చున్నాము. ఆతని ముఖాంతరమునుండి బహిర్గతమగు నతడే నీకు సద్గురుడు’ అని పలికి యంతర్రానము యొగ్గున. అనంతరము హరకరుణోదయమోయిన నరుణోదయముకాగా బసవడు మేల్కని శివార్చనాదికముల దీర్చి, రంగమంటపమున కేగి నందిశ్వరున కభినందన మొనర్చి యాతని ముందట సంగ మేశ్వరుని ధ్యానించుచు గూర్చుం డెను. అంత గొంత నేపటి కా నందిముఖమునుండి సంగ మేశ్వరుడు లింగరూపమున బయలుపడ బసవ డా లింగమును దన హస్తమున జేర్చి కొనెను. నందిశ్వరుడును దత్తత్రుణమే ప్రత్యక్ష మై బసవనికి బంచాక్షరీమంత్రము నుపదేశించెను. ఇట్లు జురగినపిమ్మట గూడ బసవేశ్వరుడు సంగ మేశ్వరుని సాన్నిధ్యము నెడబాయక కప్పడి సంగ మేశ్వరమును విడువకుండెను. ఆ దేవు డాతనిని మరల గలలో గనుపించి “ఇట నుండిపోయి విజ్జలని మంగళవాడకు బామ్య” అని యాదేశించెను. అంత బసవ డేటు వితర్కించి, ‘ఇదెమి? పదేపదే యీ స్వామి నన్నిట్లు లాదేశించుచున్నాడు? కాని మృత డానతిచ్చినట్లే కావించును. నాకు గొంత యక్షరజ్ఞాన మున్నదిగదా! దాని యాధార మున శీవనము గావించ మంగళవాడకుంజని ధన మార్జించి జంగముల నేవించి తదనుగ్రహ మున ధన్యుడ నయ్యెదనుగాక’ అని మదిలో నిశ్చయించికొనెను.

(పైని జెప్పిన మంగళవాడ నేటి బొంబాయి రాష్ట్రములో బసవేశ్వరుని జన్మస్థలమగు బాగ వాడికి కొంతదూరముగోనున్నది. అది పశ్చిమ చాళుక్యుల రాజ్యకాలములో నొక ప్రధాన స్థలముగా నుండెను. కలచుర్యవంశాధిపతి

\* ఈ సానపతి పేరు జాతకేదముని యని, యాతనివలననే బసవడు దీక్షానాంది తచ్చిహ్నుడై నిద్యార్జన మొనర్చెనని కొన్ని తరువాతి కృతులలో నున్నది.

బిజ్జలుడు మొదట పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తి యగు మూడవ తైలపదేవుని సామంతుడుగా, దండనాగుడుగా కర్ణాటకముందలి తర్లవాడి నీమనుగరిపాలించుచుండెను. అప్పుడాతని కా నీమలూని యీ మంగళవాడయే రాజధానిగా నుండెడిది. అంతియేగాని యది యాకాలమున పశ్చిమచాళుక్యల ప్రధాన రాజధాని గాదు. నేటి హైదరాబాదురాష్ట్రముందలి బీదరుజిల్లా లోని కల్యాణపురమే పశ్చిమచాళుక్యల కా నాడు రాజధానిగానుండి మహావైభవాన్నిద మయియుండెను. క్రీ. శ. 1060 ప్రాంతమున పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తిగానుండిన యాజ్ఞ విక్రమాదిత్యునియాస్థాపకవివిజ్ఞానేశ్వరుడు 'నానీ దస్సి భవిష్యతిత్తితితలేకల్యాణ కల్పంపురమ్' అని యాపురమును బ్రకాశించినాడు. బిజ్జలుడు మంగళవాడలో పశ్చిమ చాళుక్యల సామం తుడుగా నున్నప్పు డాతని శాసనము లచ్చట నుండియే వెలువడినవి. బిజ్జలుడు రాజుడ్రో హియై క్రీ. శ. 1162 ప్రాంతమున దన యేలిక యగు మూడవ తైలపదేవుని సేవోపన ద్రిష్టుని గావించి పశ్చిమ చాళుక్య రాజసేవోపనమును దా నధిష్టించెను గాని మొదటినుండియు నాతడు కల్యాణపురమునుండి పరిపాలించిన వాడు కాదు. కావున బసవేశ్వరుడు మొదట బిజ్జలుని కొలువులో నాతడు చాళుక్యల సామంతుడుగా నున్న కాలమున మంగళవాడ లోనే ప్రవేశించి యచ్చటనే కొంతకాలము ప్రధానమంత్రిగానుండి వీరశైవ మతోద్రగము సాగించుచు క్రీ. శ. 1162 సంవత్సరములో బిజ్జలుడు కల్యాణపుర సింహాసనము నాక్రమించినప్పు డాతనితో దానుగూడ దన యనుయా యులతో నచ్చటికివచ్చి క్రీ. శ. 1168 వఱకు బిజ్జలుని ప్రధానమంత్రిగా కల్యాణ పురమం దుండి యచ్చట శివానుభవ మంటపాదికముల నిర్మించి కడపటి కాలములో దత్తురము నుండియే తన మతోద్రగజాదికముల నిర్వహించి యుండుననియు, నాతడు బిజ్జలుని మంత్రిగా మొదట జాలగల ముండినది మంగళవాడ యందే యనియు దలంచుటయే సమంజసము. ఏతద్విషయకమయిన చర్చలగూర్చి వావిళ్ల కారు ప్రకటించిన ద్వితీయ బసవపురాణముందలి నా కీతికలో 'బసవేశ్వరుడు-బిజ్జలుడు' అను శ్లోకక్రంద వ్రాసిన విషయములగూడ జూడ

దగును. సోమనాథుని బసవపురాణములో మంగళవాడమాటయే గనరాదు. అతడు నాత నికి బసవపురాణ కథానూత్రిముల నెఱింగించిన పెద్దలు మంగళ, కల్యాణకర్ణములు పర్యా యపదములచే మంగళవాడ, కల్యాణకర్ణము నొక్కటేయని భ్రమించితే మో యని యూహింపనే యున్నది. ఉపలబ్ధమైన హరిశ్చ రుని రగశై భాగములో కల్యాణపుర ప్రశంస యేమియు గనరాదు.

3. బిజ్జలుని కొలువులో బసవేశ్వరుడు ప్రధానమంత్రిగా గుడిసిన సందర్భముల వివ రించుటలోగూడ హరిశ్చర సోమనాథుల కథ నములలో పెక్కు విభేదములున్నవి. బిజ్జలుడు కల్యాణపురములో రాజ్యము సేయుచుండ నాతనికి బసవేశ్వరుని మేనమామ బలదేవుడు ప్రధానమంత్రిగా నుండెననియు, బసవని యుపనయనకార్యమునకయి యాతడు చను దెంచినప్పుడు బసవ డుపనయన కర్తయును గరించి తండ్రితో వివదించి, తలిదండ్రుల విడ నాడి యగ్రసోదరి నాగాంబికతోగూడ వీర శైవులలో జేరినప్పుడు బలదేవుడు మేనల్లుని ప్రతిభకు నఖండ శివభక్తికి సంకసించి తన తనయ గంగాంబిక నాతనికే పరిణయమొన రింతునని ప్రసాదించే యట్లు గావించెననియు, అనంతరము కొంతకాలమునకు బలదేవుడు పరమపదంప బిజ్జలుడు బసవని ప్రతిభాసామ ర్థ్యములవిని మేనమామ మంత్రిపదము నాత నికే యొసంగెననియు సోమనాథుని బసవ పురాణములో నున్నది. హరిశ్చరుని రగశైలో బసవనికి బలదేవుడను మేనమామ, నాగాంబిక యను సోదరియున్నట్లుగాని, బసవని భార్య గంగాంబబల దేవుని పుత్రియనిగాని, బలదేవుడు బిజ్జలుని ప్రధానమంత్రియను విషయముగాని యేమియు గానరావు. అతని కథన మీక్రింది విధమున నున్నది.

"కూడలి సంగమేశ్వరుని యుద్వృద్ధ మనుస రించి బసవడు గణకవృత్తికి దగిన వేషమును బూని మంగళవాడకుంజరి యా పురవీధుల సంచరించుచు దత్తుర వైభవమున కక్కజ మంది బిజ్జలుని యాస్థానమునకేగి యచ్చటి భాండాగారమున నిలువయున్న భనమునకు లెక్కలేంబుటలో నిమగ్నులయి యున్న గణ శోడ్యగుల జూచుచు నిలిచియుండెను.

అప్పుడు విజ్ఞులు ప్రధాన సచివుడు సిద్ధ దండ నాథు డేరుడెంచి నిలువ మొత్తమంతయుని యాయుద్యోగుల బ్రష్టింపగా వారు ఆయిదు కోట్ల యెగులత్తులని ప్రత్యుత్తరమొసంగిరి. ఇదిచూచి యా ప్రక్కనున్న బసవన్న యా రెక్క తప్పనియే గరిగా గణించినయెడల ధనాగారమండలి మొత్త మయిదుకోట్లకన్న శే మాత్ర మెక్కువయిండవనియు సిద్ధ ముంట్రికి నిశ్చయించెను. అపరిచితుడయిన యా యాగతుకుని వచనమున కాశ్చర్యమంది సిద్ధ ముంట్రి నిలువమొత్తమును గణవలచే మరల రెక్కవేయింప నది బసవడు చెప్పినదానికే సరి పోయెను. బసవని గణితశాస్త్రు కళలత కలిరి యామంత్రిసత్తము డీవృత్తాంతమును విజ్ఞులనకు నిశ్చయించెను. ఇరువురుగూడ సంత సంతసముతో సంవత్సరమునకు 101 బంగారు నాణెముల వేతనమేర్పఱచి బసవని దమ భాండాగారోద్యోగిగా నియమించిరి. సిద్ధ ముంట్రి బసవని దనయింటికి గొనిపోయి యాతని పుట్టు పూర్వోత్తరములను, కులగోత్రములను విచారించి, తత్సంబంధము తనకనుగలంబని యెంచి సంతసించి, సంతానహీనుడవుట బస వని బుత్రసిద్ధికేషు బాత్సల్యముతో నిజగృహ ముంచే యుంచికొని తన్విర్వహణభారమం తయు నాతనికి యొప్పగించి యాదరించు చుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము గతించి సిద్ధ ముంట్రియు గతించెను. అంత విజ్ఞులు యానతి పయి బసవడే సిద్ధముంట్రి యంత్యక్రియల నాచరించి తానే యాతని సర్వస్వమున కధికారి యయ్యెను. బసవని ప్రతిభానిశేషముల గుర్తించినవాడగుట విజ్ఞులు డాతనినే సిద్ధముంట్రి పానమున బ్రధాన సచివునిగా నియమించెను. ఇది తక్కిన హంతులకెల్ల మిక్కిలి కన్నెఱగా నుండెను. బసవనిపయి వారి కనూయాద్యేష ములు ప్రబలజొచ్చెను. బసవని శివభక్తియు దినదినాభివృద్ధిచొంది యాతని కీర్తిని వెలయించుచుండెను. అతడు కేవలము విజ్ఞులు భండా రియేగాక భక్తి భండారిగనూడ విశ్రుతి కెక్కెను. ఒక్కనా డాకస్మికముగ ఘటిల్లిన యీక్రింది సంఘటనమూలమున విజ్ఞులకు బస వనియెడ గల గౌరవము మఱింత వృద్ధి యయ్యెను.

“విజ్ఞులును కొలువుదీర్చియుండ మాతరి యొకం డొక్కనా డాతనికొక కేతకీపుష్ప మును సమర్పించెను. దాని నాతఁ డాదర పూర్వకముగ గ్రహించి యందలి కేటలను విచ్చి గవైప్రక్క నధవసించిన ప్రధానముంట్రి బసవని కొకతేట నొసంగెను. తనకు లబ్ధమైన పదార్థములెల్ల శివార్చిత మొనర్చు నియతిగల బసవ డాత్మణము దానిని దనయిష్టలింగమున కర్పించెను. దీనిని గాంచి రాజగురువు నారా యణాశ్రమి యనునతడు బసవనిపయి ననూయా ద్యేషములు గలవాడు ‘శివాగములలో’ కేతకీ పుష్పము శివార్చణమున కన్గ మని యున్నది. మీ ముంట్రి యొనర్చిన పని ధర్మవిరుద్ధము’ అని విజ్ఞులునితో బలికెను. బసవ డేని వీని చిలువ నగవుతో ‘ఓ వెఱ్ఱివాపడా! భక్తుడు భక్తితో నర్పించున దేదీయనను బరమేశ్వరు డంగీకరించును’ అని మూఱుబలికెను. విజ్ఞులు డిందుకు దృష్టాంత మేమి యని ప్రశ్నించెను. అచ్చటి మాహేశ్వరముండలిని వారు ధరించిన యిష్ట లింగాములున్న శైలము జూపుడని బసవడు మనవిసేయ నం దొక్కొక్కడైనా యందు లింగ శిరమపయి బసవడు తన యిష్టలింగమున కర్పించిన గేదగిరేఖనుబోలిన కేటలే కాన నయ్యెను. అంతియే గాక మంగళవాడయందలి శివాలయములోని స్థావరలింగచరణసన్నిధిని గూడ నట్టికేటలే పొడగ టెను. విజ్ఞులును విస్మితుండయి బసవడు సాక్షాత్కూడలి సంగమేశ్వరుడే యని సంభావించెను.”

బసవేశ్వరుని భక్తిమాహాత్మ్య నిరూపకము లగు కథలు హరిశ్చంద్ర సోమనాథుల యిరువుర కృతులలోను గూడ గలవు. పిడుప ర్తి సోమ నాథుడు చెప్పినట్లు పాల్కురికి సోమన బసవ పురాణములో బసవని చరిత్రము సకల భక్త కథామణిమాత్రభాతిగా రచించుటచే నాతని గ్రంథము బసవని యాత్మచరిత్రముతోకన్న నితర పురాతన, సమకాలీనభక్తుల చరిత్రము లనో విస్తృతమయియున్నది. హరిశ్చంద్రు డిట్టి పురాతనభక్తుల చరిత్రములను బ్రత్యేకముగ వేర్వేరుగా దనశివగణదరగణలో రచించుటచే ‘బసవ దేవరాజరగణ’లో వానిని బసవ చరిత్రములో గ్రథించు నావశ్యకత యావనికి లేదు. ఆతని దృష్టి చాలవఱకు బసవని యతా కికధార్మిక జీవనము పాఠకహృదయముల

కెక్కునట్లు వర్ణించుటయందే నియంత్త మయ్యెను. అట్టి పట్టులనే యాతడు జాగరణము మొఱచు వర్ణనవి స్ఫుటిని వైవిధ్యమును బ్రదర్శించియున్నాడు గాని తక్కినయెడల కాఖాచంక్రమణము పొంతిపోక కథావేగమున కాటంకములేని వెరవుతో 'గోవలము బసవచరిత్ర'ము దా నెఱింగినదానిని వివరించియున్నాడు.

బసవని భక్తిభావనచే దొంగలు వంచక త్వము మెయి మెడలందు వస్త్రముల మాటున ధరించిన వంగకాయలు లింగములయిన కథ; బసవడు శివపూజాసమయమున ధ్యాననిష్ఠుడయి యున్నప్పు డాతనిని దర్శింప గ్రాతజంగమము (ఆగంతకులు) లరుచెంచుట, ద్వారపాలకులు దర్శనమున కది యదవకాదని చెప్ప వారు మరల వచ్చుతలంపుతో బురములోనికి విహరింపజేసెట, బసవడు జంగమప్రాణి గావున ధ్యానసమాధిలోనున్న బసవని ప్రాణము లా జంగముల వెన్నంటి వెడలిపోవ నాతడు నిష్ఠివియై నేలవ్రాటుట (పండితారాధ్యక్షచరిత్ర దీక్షా ప్రకరణమున నుదాహృతమయిన కథ); మహావైభవముతో బసవడు నిత్యవ్రతముగా నొనర్చు జంగమారాధనములు, ఆతని సపర్య లందిన జంగమములు రాజపుత్రులకన్న మిన్న గా నాడంబరముతో రాజవీగుల విహరించుటలు తిలకించిన బసవనితోడిమంత్రులు నమాయాపరులు భాండాగారమునందలి ధనమునెల్ల బసవడు జంగములకు జూజలిచ్చుచున్నాడని కొండి యములు పెప్ప బిజ్జలు డనుమానముతో బసవని యెదుట బొక్క నమందలి రొక్కయును లెక్కింప నది పెక్కురెట్లు లెక్కువగనుండుట, అందఱు విన్నవోపుట - యనుకథలు స్ఫుల్పవ్యత్యాసములతో హరిశ్చరుని రగశ్శోకుడ గాననగును.

బసవని మేనమామ బలదేవుడు తన తనయ గంగాంబ నాతనికిచ్చి వివాహమొనర్చినని బసవపురాణమున నున్న సంగతి నింతకుమున్నే చెప్పియుంటిని. బసవని కీమేగాక మఱియొక భార్య యున్నట్లు సోమనాగుడు చెప్పలేదు. ఆమెయందెవను బసవని కేమయిన సంతతి గలిగినది లేనది యాతడు చెప్పలేదు. హరిశ్చరుని రగశ్శోక సిద్ధమంత్ర మరణాంతర మాతని సంపదము, బిజ్జలుని ప్రధానామౌత్యపదవియు దనకొడవిన యాంతరము బసవడు నక్కులీ

నలు, సుకలలు నగు గంగాంబ, మాండేవి యను వనితల బరిణయముయిన ట్లుగడింపబడినది. కాని యీ యిరువురు నెవరి తనయలో నందుదాహృతము కాలేదు. కొంతకాలమునకు బసవనికి గంగాంబిక వలన సిద్ధరసను పుత్రుడు గలిగినట్లు గూడనందు జెప్పబడినది. బిజ్జలుని కొలువులో గుదిరిన యదనులో దన్నాడరించిన సిద్ధమంత్ర యందలి భక్తిగౌరవములచే నాతని శేరే శ్రమారునకు బసవడు పెట్టియుండునని యూహింపదగియున్నది. ఇది సంగతమే. తరువాత దరువాత వెల్లడిన బిజ్జలరాయచరిత్రాదిక కృతులలో బసవని సోదరి పద్మావతిని బిజ్జలుడు, బిజ్జలునిసోదరి నీలలతోననను బసవడు పరిణయమెరిగెన గాధలకు హరిశ్చరసోమనాగుల కృతుల కెంటునుగూడ నెట్టి యాకరము గానరాదు. బసవనికి బాలసంగయ్య యను మఱొక పుత్రుడు కలిగి పనితనముననే యగు పులబాయ బసవడెంతయు సంతాపించెనని నూచించు నాతని గీతమొకటి 'ధైరవేశ్వర కావ్యకథానాత్ర రత్నాకర'మనెడి మఱొక యర్వాచీనకృతిలో నుదాహృత మయినది. కాని యీకథకును హరిశ్చర సోమనాగుల కృతులలో నాకరము గనరాదు. బసవేశ్వరుని వంశ్యుడు హలబసవదేవునకు యాదవ కన్నర భూపాలుని యుద్యోగులు దానమొసంగుచు క్రీ. శ. 1260 లో వెలయించిన అద్భుతవాడ శిలాశాసనమునుబట్టి బసవని వంశమాతనిలో నంతరింపలేదని వ్యక్తమగు విషయమునకు హరిశ్చరుని రగశ్శోకుడ సాధకమగుచున్నది.

శివభక్తులను సాక్షాత్తుంగ మేశ్వరమూర్తులుగనే సంభావించి, వారు తన్నేది యడిగినది యొసంగ బసవడు ప్రతినయొనర్చి యాత్రతమును సర్వవిధముల నిర్వహించినాడని హరిశ్చర సోమనాగు లిరువురుగూడ జెప్పియున్నారు. ఈ విషయమున బసవని ధార్మిక జీవన నిరూపణములో హరిశ్చరుడు వివరించిన యాక్రింది వృత్తాంతములు సోమనికృతులలో గానరావు.

1. ఒకనాడు పసులకాపరి బసవని మ్రొలకేతెంచి దొంగలు కొందఱు శివలంఛనధీరులయి యరుచెంచి కొట్టమందలి పసులక దోలి కొనిపోయిరిని మనవిచేసెను. ఇది విన్నంతనే బసవడు "ఓయి! వెట్టివాడా! శివలంఛన ధరులేమి! దొంగలగుటయేమి! లింగాంశులలో

దొంగలుందులే! ఇది వట్టి యంగతముగాదా! యని లింగాంగులయొడ దనకుగల భక్తి భావ నను వెల్లడించి 'పోయి వెంటనే పసులవెంటేగి మరల్చుకొనిరమ్మ' అని యాదేశించెను.

2. బసవని యనుయాయులలో గిన్నర బ్రహ్మయ్య యాతనికి బహిః ప్రాణముగానుండె నని సోముని కృతులలో గానగును. విలుడొకడు తన వేశ్య గావించు పబ్బమునకు యిలిచికొని యేగు గొట్టియ కల్యాణపురమున త్రిపురాంత కేశ్వరుని యాలయావరణములో ప్రవేశించి వానిని బ్రహ్మయ్య రక్షించిన కథ (బసవ పురాణ పంచమోత్సాహమున వర్ణితమయినది) గాని, బసవయ్య, బ్రహ్మయ్య యన్యోన్య ప్రాణానుసంధానమున నర్జితమయిన పడియొన్న యొడ మడివారు మాచయ్య యుద్బోధమున వారు తెలివిసొంది లేచిన కథ (పండితారాధ్య చరిత్ర దీక్షా ప్రకరణమున వర్ణితమయినట్టిది) గాని హరిశ్చంద్రుని రగళలోలేవు. కాని కిన్నర బ్రహ్మయ్య విషయమున మరొక వింతవృత్తాంత ముండున్నది.

“ఒకనాడు బసవని మహాసకాలలో బ్రహ్మయ్య తనకు బ్రీతికరమయిన నీరులిగడలను దట్టిగోధించుచుండెను. అప్పుడచ్చటికి వచ్చిన బసవడు బ్రహ్మయ్యను జూడకయే నీరులిగిన వాసన సోకినంతనే ‘ఈ యభిక్ష్యవస్తువు నిటకు వెచ్చిన వెదురు?’ అని యాక్షేపించుచు నంతిపురమునకు మరలెను. ఈ మాట తన చిత్తమునకు హతకయై తలపాలుతో బ్రహ్మయ్య యటనుండి వెడలిపోయెను. మధ్యాహ్నము జంగమారాధన వేశకు బసవ డరుండునది భోజనకాలయందు బ్రహ్మయ్య గాన్పింపడయ్యెను. అతనిగూర్చి విచారింప జరిగిన సంగతి యెఱుంగనయ్యెను. అప్పుడు బసవడు తన తప్పు నొప్పుకొని బ్రహ్మయ్యను వెదకుటకు వెడలి యాతనిని గొనితెచ్చి తత్సంప్రీతికయి యానాడు నీరులిగడలతో సంతర్పణ మొనర్చుటయే గాక యెఱేట గట్టిపబ్బ మొనర్చునని నిశ్చయించెను.”

3. కళింగ దేశియుడు మహదేవ నట్టియను మహేశ్వరుడొక నాటి జంగమారాధన సమయమున జంగ మొక్కండు ‘వలసిన దడుగుకున్న తరణులకాన, వారడిగిన దీయకున్న నాకు ఆన; కూడలిసంగ’ అను భావముగల బసవని గీతమును పాడగా విని యొక్కజమంది యాతని

భక్తిని బరిక్షింప విద్వారపు గోరికల గోరికత భంగ మొనరింతుననెడి సంగత్యముతో మంగళ వాడ కరువెంచి, బసవని సవర్ణులనంది యాతని పంక్తిని బ్రసాదమును గ్రహించు సమయమున ‘బసవా! భక్తుడుగన దెల్లగా దన కొపగ దను’ అను నీ బాసమనిని వెక్కనగును కొద్దులతో బదిపుట బంగారము, బదిపుట మోటికెమ్మలు, పదిపుట ముత్యములు నర్పించి నీరుడు లింగముల బన్న మొనర్చు తలంపుతో నింత దూరము నచ్చినాడను’ అని యాతనితో వచించెను. ‘అడుగదలచిన దవశ్య ముడుగుము’ అని బసవడు బదులు వలుక నా పరచేక జంగముడు తన వాంఛితమును వెలార్చుటలో నీశ్వర శ్రేతరణమున ‘మప్పదిపుట్ల జొన్నలు, వడు, వరగలు నిమ్మ’ అను మాట లాతనినోట వెల్లడైన. అంత బసవ డాతనితో ‘ఈ యల్పమే యిదిగి నాడ నేమి? నీ వింటినుండి బయలుదేలు నప్పుడేగోరికల దలపెట్టినచ్చితిని’ సందేహింపక యవిధియే యడుగుము. ఇచ్చెడివాడు సంగముడు. నేడెడివాడు నాకడే! ఇంతులో నాకు భారమేమన్నది’ అని బాటబలికి యాతని యగలు గోరికలలో పూరించి పంపెను. (ఇది సోముని బసవపురాణ తృతీయాశ్వాసమందలి ‘జొన్నలు ముత్యములయిన కథ’కు రూపాంతరముగ వోచుచున్నది).

బసవని దాతలగు రాశిత్య నిరూపణమున కయి బసవపురాణము మూడవ యాశ్వాసములో సోమనాథుడు, మిండజంగమ మొకండు తాను వలచిన వేశ్యకొఱకు బసవనిభార్య గంగాంబ ధరించిన పటవలిపుట్టమును గోరగా బసవడు కాదనకా పుట్టము నామె యొడలినుండి యొలిపించి యిచ్చించెననియు; నంత నామె కట్టు పుట్టములక్షయమయ్యెననియు నొక కథను తెప్పియున్నాడు. ఏతాద్య శస్త్రీ వేశమున కయి దీనికిన్న మిన్నయగు నీ క్రింది కథ హరిశ్చంద్రుని రగళలో నున్నది.

“కూడలి సంగ మేశ్వరుడు బసవని భక్తిపరిణానిని బరిక్షింప నొకనాడు పడునాడొండ మిండ జంగమని వేషముతో నరువెంచి యాతని సవర్ణులనంది తయినాగారమున మృగతత్త్వమున బవలించెను. అప్పుడా జంగముడు బసవడు భక్తితో దన పాదముల నొక్తుచుండ ‘బసవా! నా ప్రక్క నొక్క మత్తకాశిని హత్తియొండ

నిదే నే నిందుండజాల. తేగ మామెను జేకూర్చుము' అని యాదేశించెను. బసవడు పరిచారకుల విలిచి తేళ్ళ వాటికేగి యందగని యంద క తేయగు పణ్యాంగనను గొనితొండని నియోగించెను. అంతకుమున్నే సంగ మేళ్ళరుని యానతి పయ ప్రమథులు కొండలు విటవేసుములతో మంగళవాడకు జనుడంచి తేళ్ళవాటికయందలి తేళ్ళలకల్ల రోయిడి వారిని విలిచికొని యింటింట నొక్కొక్కరు దొక్కొక్క వల వైలితో గూడియుండిరి. బసవని పరిచారకులు భగ్నప్రయత్నులయి మరలినచ్చి యాతనకీ వృత్తాంతమును విన్నవించిరి. అంత బసవడు తన ద్విత్వియ గతీతిలకము మాయజేవిని నెలిచి తనకు త్రతభంగము కానున్న ప్రమాదము నివేదించి, శయ్యాగృహములోనికి జని జంగమయ్య రోడ్డి దీర్చుమని యాదేశించెను. వలెయని వరితామరలియు లోనికింజర, బసవడు తదాకార ద్వారమునుమాసి బయట గాపుండెను. బసవని ద్విభక్తి కానందించి పంగ మేళ్ళరుడు మాయజేవికి నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించెను. అంత నామె కలవరపడి పంచవదనములు, త్రినేత్రములు, దశ భుజములతోడి యా దేవుని యాకృతిని జూడనేరక విరవిర శయ్యనుండి డిగి 'నాథా! జంగమయ్య సంగమదేవ రయ్యోచే' అని శిక్షణగ నజుచెను. బసవడు తిలపునెఱచి 'తక్కి! తక్కి! ఏడి! ఏడి! ఆ మహానుభావుడు' అని దగ్గఱుంతలో సంగ మేళ్ళరు డంతర్ధానమయ్యెను." (ఇ యెలవిధముల భల్లకచరిత్ర కథను బోలుచున్నది)

అంత్యజాడగు శివనాగమయ్య విషయమున బసవపురాణ సప్తమాశ్వాసములో సోమనాథుడు చెప్పిన కథకు హరిశ్చరుని కృతిలోని కథనమునకు విశేష భేదములేదు. అందలి విధ విధి. "బసవడు వెలివాడకుం జని సెంబలి నాగి శేవయ్య యింట బ్రసాదమును భుజించెని వైష్ణవ పురోహితునివలన విని నారణాశ్రమి, విష్ణువైది మున్నగు బాసవయ్యలు విజ్ఞానకడ కేగి 'ప్రభూ! బసవనిపనులు నానాటికి విపరీతము లగుచున్నవి. వర్తాశ్రమ భగ్యముల మంట గలపురుషుడు. నేడు వెలివాడలో నొక సెంబలియింట భుజించినాడట ఇక నాతనితో నీ సభాగారమునకుగూడ రానోపును. అట్టిచో మే విట నుండనేరము' అని విన్నవించిరి. విజ్ఞ

లుడు వారిని సమాధానపఱచి 'బసవని విలిచి తప్పక యందుగూర్చి విచారింతును' అని చెప్పి, బసవడా మాలని వెంటబెట్టికొనియే వచ్చు నేమో యను సందియముతో రాజాంగణము బయటనే సభాకుటము నేర్పజుచెను." తరువాంకథ యందుమించుగ బసవపురాణమునం దున్న విధముననే యున్నది. కాని బసవడు నాగుమయ్యగారి కరాంగురుల నాస్థాలించి సంతన గాక యాతని పాదాంగుపుత్ర మొనను మురియతో నొరయగా నందుండి శ్రీరములు ధారా ప్రవాహముగ ప్రవించినట్లు హరిశ్చరుడు వర్ణించినాడు.

మనకు వారకన హరిశ్చరుని బసవదేవరాజు గగ్గళ యసమగ్రమని యందలి సగముభాగము మాత్రమే లభ్యమయి ముద్రితమయినదని యింత కుమున్నే చెప్పియుంటిని. ఈ భాగములో బసవని కన్నివిధముల విధేయుడై బాసటగా నుండిన యాతని మేనల్లుడు నెన్న బసవనిగూర్చి గాని, యాతని తల్లి యక్క నాగమ్మగూర్చి గాని యే ప్రశంసయు గానరావంట యక్కజముగ నున్నది. మతీయు సందుదాహృతమయిన చరిత్రమంతయు మంగళవాడలోనే జరగినట్లు దానివలన గాననగును. విజ్ఞులుడు తన యేలిక తైలపదేవుని బడభ్రష్టుని గావించి కల్యాణపురమున బభ్రునామకృత రాజసింహున మధ్యించినప్పుడు మంగళవాడనుండి యాతనితో బ్రధానమూర్తి బసవేశ్వరుడుగూడ శ్రీ. శ. 1162 ప్రాంతమున గల్యాణపురమును జేరి తన యంతిమదశలో నాజేంద్రపాటచ్చట నుండియే వీరశైవ మతోద్ధరణమును సాగించి యుండుననియు దైని వ్రాసియుంటిని. హరిశ్చరుని రగళలో మనకు దొరకని కడపటి భాగములో బసవడు కల్యాణపురములో నున్నప్పుడు జరిగిన వృత్తాంతములు చెప్పబడియుండుచేమో!

అంతిమదశలో ఘటిల్లిన విజ్ఞులు నివధకు గల్యాణపురమందలి గజబిజి గారణ మోతడు ఆలయ్య, మధుపయ్య యను భక్తవరుల కనుల నకారణముగ దీయించుటయేమని సోముని బసవపురాణమువలన జెలియనగును. సోమనాథుడు గృప్తముగ జెప్పబున్నను విజ్ఞుడొసర్చిన యీ ఘోరకృత్యమునకు వాస్తవకారణమేదో నొకటి యుండియే యుండును. పైని బేర్కొన్న యలయ్య (హరశయ్య) మధుపయ్యలలో

మొదటి యాత్రను జూలిచే సంత్యజాడనియు, రెండవ యాత్ర డగ్గజాడనియు, బసవని సంస్కరణముల ఫలితముగ వారు వీరశైవదీక్షితులయినరనియు, అట్టి దీక్షానొందినవారికి తొంటి కలముల ప్రసక్తియుండనేరదు కావున బసవని ప్రేరణమున అల్లయ్య కుమారునకు మధుపయ్య కొమరితకు బరిణయముకాగా నిందు గూర్చి పూర్వచారపరాయణులగు బ్రాహ్మణులు వాదించిన యలజడికి లోబడి బిజ్జలుడు బసవకు వలదని వారిందుచున్నను నూత్న దంపతుల నేనుగుచే ద్రొక్కించిన వారి జనకులకనులం దీయించెననియు నిందుచే నా గ్రహపూర్ణులయి బసవనికి చెలియకుండగ నే జగదేవుడు, బ్రహ్మయ్య, మల్లయ్య యను వీరశైవ మతీయులు బిజ్జలని యంతిపురమునజొంటి యాతని నంత మొరించినరనియు, గౌతమయ్యుడు, గాంధీ మహాత్ముడువలె గేవల మహింసావాదియగు బసవనికి బిజ్జలని హత్యలో నెట్టి సంబంధము లేదనియు, అనుచునల నదలంపజాలక నిస్సహాయుడయి బసవడంత కల్క్యాణమును వీడి కూడలి సంగమేశ్వరమునకుం జని సంగమేశ్వరగర్భమం దైక్యమయ్యెననియు, నేడు కర్ణాట వీరశైవ సోదరులు పలువురు వ్రాయుచున్నారు. కాని సోమని బసవపురాణమందలి జగదేవుని కథను (ఆ-7) నావధానముగ జరుపువారి కీ సంగతులు కేవల సత్యసమ్మతములుగ దోష నేరవనియే నా యభిప్రాయము. మునుముందనతికాలములో బిజ్జలనివలన శివాపచారకములగు కృత్యములు జరుగ గలవనియు, ఎప్పుడందుకు బ్రతిక్రియ గావించ జగదేవుడు బాస చేసిననే యాతనియింట జరుగు సమారాధనములో విందారగింతుమనియు బసవకు నాతని యనుచరులు జగదేవు నుద్బోధించి యందుకై యతని ప్రతిస గయికొనినట్లులు, అల్లయ్య మధుపయ్యల కనులం దీయించి తద్రూపకముగ బిజ్జలుడు శివాపచార మొనర్చగ నే బసవకు నాతని యనుయాయులు జగదేవుని బాస నాతనికి జ్ఞాపకముచేసి దానిని నిర్వహింపుమని పాచ్చరించి, కల్క్యాణపురిను పాడణునట్లు శివించి యందుండి నీరమించుటకు సోమనాథుడు చెప్పియున్నాడు. అహింసా ధర్మ మనాదినండియు సకల దేశీయులకు, మతీయులకు నాదర్యముగ నాపాదంపబడినదే. కాని

యందు కపవాదరూపకములగు ధర్మములుగూడ నట్లే ప్రతిపాదంపబడియున్నవి. శివరక్షణముతోపాటు దుష్కరిక్షణముగూడ బసవేశ్వరునకు, దదంత సంజనితులగు ధరణిపాపముగూడ నవశ్యాచరణీయ ధర్మముగ గ్రహింపబడి యున్నది. శివాపచారములను శివధర్మలు సహింపరాదనియు, దత్తవిహారమునకయి వారు ప్రాణముల గోల్పోయినను మోక్షిక్తులు నేయగుననియు, అట్టి యపచారములు హంతప్ర్యులనియు శివాగమము లగ్గడించినయే యున్నవి. మలికార్జున పండితుని శివతత్వసారమందలి యీ క్రింది పద్యములుగూడ దీనికి దోడులుకుచున్నవి.

“ధ్రువముగ సర్వప్రాణుల  
కవశ్యమును జేయకుండు సహింసమదికా  
శివనిందకులగు పాపుల  
సవిచారితప్యత్తి జంపనగు నీకానా.”  
(ప 275)

“శివనిందారకు జంపిన  
జవమతి తత్కారణమున జచ్చిన నీ రెండు  
విధంబులనీ కారు  
ణ్యవశంబున ముక్తిబొందు నరదీక్షానా”  
(ప 277)

“సంహృత భవ! నిధక్షిక్తి  
నంహోమతి వక్తులై న నస్సడతే శి  
ప్రం హంతవ్యా” యనుటను  
‘సంహరించుచు పథము జనకులనై నకా’  
శివాజ్ఞ పయి దత్తుమారుడు వీరభద్రుడు  
దత్తుని శిరమును దఱుగుటకు హుని వెలిపెట్టి  
గావించిన యాతని యాగమున కిరుదించిన  
సురకోటుల శిక్షించుటకు మూలకారణ మీ  
శివాగమాపాదిత ధర్మనిర్వహణమేగాదా! బసవనికి సంగమేశ్వరు డొచ్చిన యుద్బోధములలో

‘చిత్తాంతకుభి కి జెడనాడు భులల  
మి త్తెవొరుచు ద్రుంపు మీ బసవన్న’  
అనికూడ నున్నది. కావున బూగోష్ఠికి పరిసీ  
తులలో జరిగిన బిజ్జలని సంహృతిక బసవని  
యనుమతియున్నను యాతనికి రీతిక గళికము  
కానేరదనియే యెన్నదగును. ఈ విషయమున  
హరిశ్వుని కథనముగూడ దొరకయున్న నది  
సత్యనిర్ణయమునకు మన కవకరించుచుండును,  
అది యలభ్యమగుట కోసమిదియు.



# అలంకారశాస్త్రం: ఆంధ్రుల సేవ

విద్వాత్ విశ్వంగారు

—:0:—

సంస్కృత వాఙ్మయ మహాసాగరం ఆపారమైనది. అందులోనికే ఆంధ్రభూమి నుండి అనేక కీవనదులు ప్రవహించినవి. ఎన్నోవంకలూ వాగులూ చేరినవి.

సంస్కృత సాహిత్య సహస్రంలో తెలుగు వారు నాటిన వటకృష్ణలకు అంతులేదు; అల్లించిన తీవలకు లెక్కలేదు. ఏర్పరచిన లతావితానాలకు మితిలేదు. పూయించిన పూలకు, పండించిన పంటలకు హద్దులేదు.

అటు తర్కవేదాంతాది శాస్త్రాలుకానీ, శ్రౌతగ్రంథాదులూకానీ, ఇటు కావ్యనాటకాదులూకానీ, అలంకారశాస్త్రం కానీ ఎటుచూచినా ఆంధ్రులు సంస్కృతసాహిత్యవ్యాప్తిలో నిర్వహించిన పాత్ర మహత్తరమైనది.

ఇక మనకు తెలియని రచనలన్నీ చెప్పలేము. లిఖితరూపంలో ఉన్నవే ఎన్నో లెక్కపెట్టడం పూర్తికాలేదు. అట్లే ఎవరో ఉదాహరించగా పేరు తెలిసే దొరకని రచనలకు అంతులేదు. ఇంతయినా ఉన్నవానిని చూడగనే మన కిడుపు నిండిపోతుంది.

ఈ సంస్కృత రచన తెలుగునాట అనాదిగానే కాదు, ఆనంతంగాకూడా ప్రవర్తిస్తున్నది.

(11 వ శీట తొలివాయి)

నాకుగల కర్ణాటభాషాజ్ఞానము బహుగల్పము. హరిశ్చంద్రని రగళెను సామధానముగ జదివి యాకళించుకొన్న కర్ణాటభాషాజ్ఞానము నాయజ్ఞతచే నింజమేని దొనగులు గొల్గలియున్నవానినిబ్రకిటింపుటయెగాక యిందుదాహృతములయినవి గాక హరిశ్చంద్ర సోమనాగుల కిశ్వరములలో మల్లేమయిన ముఖ్య విశేషములన్న వానినిగూడ తెలువరింపుదుగాక యని నవినయముగ బ్రార్థించుచున్నాను.

కాఖోపకాఖులుగా ప్రవర్తించిన సంస్కృత వాఙ్మయ మహావటకృష్ణంలో అలంకారశాస్త్ర కాఖ చాలా ముఖ్యమైనవానిలో ఒకటి. ఆ కాఖలోని కొమ్మలూ రెమ్మలూ అకులూ పూలూ అసఖ్యాకింగా ఉన్నవి.

కావ్యమంటే ఏమిటి? అందులో ప్రధానమైన అంశమేగి? అన్న విచిత్రస్థలో ఆరంభమై కావ్యనాటకాది కల్పనాత్మక సాహిత్యహృదయాన్ని కూలంకషంగా చిర్చించే విమర్శన భాగమే అలంకారశాస్త్రం. కవితృహృదయ సమున్మీలనం అతినూత్నంగా నడిచినది. రసవ్యంజకత ముఖ్యంకాని పైపై ఆడంబరాలు కావని వాదాన్నిడో నిర్ణయించినారు.

అనుషంగికంగా కావ్యాంతరములైన నాయిక నాయకాది విభేదాలు, రసగుణాదుల వివరణలూ, అలంకారాదుల నిర్వచనాలూ ఇందులో విస్తరించినవి. సాహిత్యశాస్త్రమనీ, అలంకారశాస్త్రమనీ ఈ కాఖకు పేరువచ్చినది.

ఈ శాస్త్రంలో ఆంధ్రులు తెలియించిన ఉత్తమగ్రంథాలు చాలా ఉన్నవి.

ఇంత ఆనంతమైన భూమిలో అత్యున్నత శిఖరాలను మాత్రమే ఒకతడే పరామర్శించుకుందామన్నా చెదురు చెదురుగానే ఉంటుంది మఱి!

ఈ కాఖ పూసిన గొలి పూవులలో తలయెత్తగానే కనిపించే ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణం. ప్రతాపరుద్రీయం అని వాడుక. విద్యానాథుడనే మహాపండితుడు ఈ ఉద్భంగాన్ని రచించినాడు. దక్షిణాపథంలో పతనప్రవచనాలలో బహుశ ప్రచారం కల పుస్తకం. ఇందులో కారి:లు, వృత్తి అందుకు తగిన ఉదాహరణలు ఉన్నవి. నాయక, కావ్య, నాటక, రస, దోష, గుణ, శబ్దార్థ మిత్రాలంకారాలనే తొమ్మిది ప్రకరణాలలో విస్తరించిన గ్రంథం.

అనాటిదాకా వచ్చిన అలంకారికల ప్రకటన

నాలను శోధించి, ముఖ్యంగా కావ్యప్రకాశాన్ని అనుసరించి ఒక సిద్ధాంతసాధనకు కాక, సర్వసారసంగ్రహంగా ఈ రచన సాధించినది.

ఇందులోని ఉదాహరణలన్నీ విద్యానాథుడు స్వయంగా ప్రతాపరుద్రునిపై చెప్పకొన్నవే. నాటకప్రకరణంలో ప్రతాపరుద్ర కల్యాణ మున్న నాటకమే అమలుబంధించినాడు. “ప్రతాప రుద్రదేవస్య గణానాశ్రిత్య నిర్మితః, ఆలంకార ప్రబంధో యం సంతః క్లిష్టత్వోన్ముఖః” అన్నాడు.

ఈ కృతిపతి ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రదేవుడు. కాబట్టే విద్యానాథుడు ఈ ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణాన్ని క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతంలో రచించాడని చెప్పవచ్చును. సంగ్రహంగా గుబోధకంగా అంతదాకా వచ్చినవాని నన్ని టిని పర్యాయానికించి వ్రాసినది కనుక దీనికొక ప్రత్యేకత ఉన్నది.

విద్యానాథుని కవిత్వంకూడా మధురంగా ఉంటుంది.

‘వీరరుద్రకృపాణ్య మహిమశోభ్యనంతుకః  
ప్రమాతేక్షిగంగాంయఃపితృద్విదృషదృష్టదం’  
ప్రతాపరుద్రుని ఖడ్గమహిమ గొప్పది. శత్రువుల రక్తనదిలావి క్షీరిగంగను ప్రవహిస్తూ ఉంది-అంటాడు. ప్రాకృతంకూడా చక్కగా ఉంటుంది.

“ఏమునిశామహిళాణం

సోయూణాణరేందదంసజామాయం

గురుయాణ నియంతియాయే

వహుయాయే సామశంయణం.”

ప్రతాపరుద్రుని చూడాలని ఓరుగల్లు ఉచిదలంతా ఉవిల్లూరుతున్నారు. తన్ను పోవద్దని పెద్దవారంటే కొంతోడలి ముఖం నలవడినది.

ఈ గ్రంథానికి అనుసరణే మూరికవి నరస భూపాలీయం. ఇటీవల మణిరెండు అనువాదాలూ వచ్చినవి.

తిర్వూతి ఉద్గ్రంథం అలంకారసంగ్రహం. దీనిని ఆమృతానందయోగి రచించాడు. ఈ గ్రంథంలో పదకొండు పరిచ్ఛేదాలున్నవి. వగనువిచారం, శబ్దావళిచారం, రసనిర్ణయం, నేత్రభేదనిర్ణయం, అలంకారనిర్ణయం, దోషగుణ, సంధ్యంగ, వృత్తి, రూపక, నాట్యలంకార నిరూపణలు, చాటుప్రబంధ నిరూపణల అంటూ అలంకార శాస్త్రానికి చెందిన

అన్ని విషయాలూ సాకల్యంగా విమర్శింపబడతాయి.

దండిభామహాదులవలెనే ఈయన కారికలుగా విరచించినాడు. ఉదాహరణలను ఏవో కొన్ని తనవికప్పు, మిగతవన్నీ ప్రాచీనులు కాళిదాసు భాగవతంవంటివారితో చాదాపు 400 దాకా యిచ్చినాడు. కావ్యాదర్శన, కావ్యప్రకాశం, రుద్రటాలంకారం లాంటి అనేక అలంకార గ్రంథాలనూ పరిస్పృశించినాడు.

“తంత్రాంతగోదితా సరాన్

వాక్యాన్యేష్యన్యతికన్యచిత్,

సంచిత్య క్రియతే సమ్యక్

సర్వాలంకార సంగ్రహం.”

అని తాను త్రోడికరిస్తూ ఉన్నట్టే చెప్పుకున్నాడు. భక్తిరాజు వేంగిని పాలిస్తూ ఉండగా ఆయన కొడుకు మన్మథరాజు అభ్యర్థనమే వ్రాశాడట. వరాళభీమ, సుమన నిరంకుశ, నూత్నసాహసాంకి, కొమరాంకిభీమ, గండరగండ అని ఆ రాజును పేర్కొన్నాడు.

భక్తిరాజు తెలుగువోడులకు చెందినవాడు. ఈయన కాననం 1355-56 లోని దొకటి దొరికింది. ఈయన కుమారుడు అన్నదేవుడు మార్కాపురం తాలూకా త్రిపురాంతకంలో ఇతని తొలి కాననం క్రీ. శ. 1366 దొరికింది. ఈయన 1383 లో రాజ్యానికి వచ్చినాడు. ఇతనే మన్మథేక మన్న భూపతి అని పరిశోధకు లంటారు. భక్తిరాజు రాజ్యంచేసుండగా వ్రాసినది గనుక ఇది 1366 కు ముందే ఆయన ఉండవలెను.

మోహానికి ఉదాహరణం అమృతానందయోగి వ్రాసినది చూడండి...

“జలాలపలవహనీ మనలంబ్యశాఖాం

ఆమృతామిలిశైరనమనీయ చూతం,

నేత్రాంబునాత్యజతి నేతుమపారయంతీ

కోపేనమన్నస్యపతే తేమిమరాంకభూప.”

మహా... చూడు... నిస్సంగితం ప్రథమమయనానంతరా పంకజ... సంగితం లేకనే యావంతో ఆవిడ సంగ్రహం చేసింది అంటాడు. చక్కని కవిక దామాజీ!

ఇక తిర్వూతి కనిపించే ఆజానుబాహుమైన అలంకారికడు రేచర్ల సింగభూపాలుడు. సర్వజ్ఞాడన్న సార్థక బిరుదం కలవాడు. క్రినాధునివంటి మహోద్దండ పిండంకూడా, ఈయన

ఆసానంలో ఆకుపచ్చేయిస్తుంది “ఎటుల మేట్టుండో నన్ను నింకమీద రావునింగ మహాపాలు ధీకాలు నింకమీద నెలకొని యుండి నీవు సునంద్రుణ నికరుంబ కార దాంబ” అని ఒక్కసారి ధ్యానించుకోవలసి వచ్చినది మఱి!

రావకొండ రాజధానిగా ఏలిన విద్యద్రాజు ఆనాటి నాయకుని కుమారు డీయన. ఈయన రచించిన రసార్థర సుధాకరం 1850 ప్రాంతం లోనిది. అత్యుత్తమమైన అలంకార గ్రంథం. రంజకోల్లాసము, రసీకోల్లాసము, భావకోల్లా సము అని మూడువిభాగాలు కలది. నాట్యంశ వివరణ ప్రధానమైనా, మిగతవివరాలన్నీ ఉన్నవి.

ఇందులో కావీదాసాది కవుల రచనలనుండి అనేకంగా ఉదాహరణ లున్నవి. భోజని శృంగారప్రకాశం - దానిమీద ఆధారపడిన కారదాతనయుని భావప్రకాశం ఈయనకు వరి పడిగా కనబడుతుంది. అయినా వానిలోని రసాభాసాది విషయాలలో ఈయన భిన్నాభి ప్రాయాన్ని గట్టిగా వెల్లడించినాడు మఱి కారిదాతనయేడు చెంగల్పట్టణాల్లోని ప్రసిద్ధ పండితుడుతులసికి చెంగలవాడని నీలకంఠ శాస్త్రిగా రింటున్నారు. ఒక వేళ ఆయన కూడా అందఱుల నే ఆంధ్రుడేమో అని నా అను మానం. అనుమానమౌత్రమే.

సింగధూపతి సాహిత్యవేత్తకాక సరసమైన కవితత్వం వ్రాయగలవాడు. తనవే చాలాచాలా లక్షణాలకు లక్ష్యంగా ఇచ్చుకొన్నాడు. విశ్రుతుల ఉదాహరణ యిది చూడండి :

“చంద్రునిబ ముదయాదిమోగతిం

పశ్యత్సేనగళ వందితాకయం

ఆత్రికం నిజగృహంసయన్మయాం

తత్రవాకిమిలిపివ్యధేనఘా”

నెలపాడిందిరి. అతగాడు మోసంపడతాడు. రాలేను. ఇక్కడెందుకు పద-అయినా అక్కడికయిత్ర మెందుకు?—అంటేందా జవరాలు పాపం.

ఈయన పాట కటి సంకీర్త సుధాకరమనే కావ్య గ్రంథమేకాక, కవలయావళి అనే నాటకంకూడా రచించినాడు.

మఱి ఈ సర్వజ్ఞ సింగమనాయుని ఆసానం లోనే ఉన్న మఱిగో గొప్ప పండితుడు విశ్వేశ్వర పండితుడు. ఈయన చమత్కార చంద్రిక

అనే ఒక ఉత్తమ గ్రంథాన్ని వ్రాసినాడు. ఈయనతో ప్రశంసించబడంకూడా ఎంతో గొప్పగా సింగధూపతీ భావించాడని కవల యావళిలోని పద్యం సూచిస్తుంది.

“అహో సాహిత్య సాభాగ్యం

శ్రీ సింగధరణీ పతే

సామూయ్యస్య సన్నదాం

విశ్వేశ్వర సరస్వతి.”

సింగధూపతి సాహిత్య సాభాగ్యం ఏమని చెప్పను. విశ్వేశ్వరవాణి ఆయనను ప్రస్తుతించ సాగినదికదా...కాదా మఱి!

సింగధూపాలుని రసావర్ణవ సుధాకరం శ్రీమలుసు వెంకటరమణయ్యగారి యథా మూలా నువాదంతో సహా పిర్రాపురం రాజా వారు 1953 లో ప్రచురించారు.

ఇటీ కొండవీటి పెదకోపటి వేమారెడ్డి సాహిత్యచింతామణి 1398-1415 ల మధ్య వ్రాసినది. ఈయన సంస్కృతంలో సమం గారచనలు సాగించిన ప్రముఖుడు.

కమరంగిరప్రభువు వసంతరాజీయంకూడా 14 వ శతాబ్దిలోనడే.

మన కాస్త్రాలన్నిటా మూలగ్రంథాల కెంత గౌరవమున్నదో వాని వ్యాఖ్యానాలకుకూడా అంతే ప్రాధాన్యం ఉన్నది. ఇవి పేరుకు టీక లేకానీ, వీనిలో ఎన్నెన్నో అంశాలు అనేక గ్రంథ సంఘయంనుండి వెలికిదీసి సమన్వయించి ఒక నిర్దిష్టపథాన్ని నూచించడం జరుగతుంది.

అలా చెప్పకోవగిన వ్యాఖ్యానం మల్లి నాథసూరి తరళి. ఉత్కిళి రాజు సరిసింహుని ఆనానంలోని విద్యాధరుడు వ్రాసిన ఏకావళికి ఈయన వ్రాసిన వ్యాఖ్యానమే తరళి.

వ్యాఖ్యాతృ చక్రవర్తి పెద్దిభట్లు అనే ఈ మల్లి నాథసూరి మహా కావ్యాలకు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానాలు—ఈనాటికీ—ఇరవై ముప్పై మిగతవారు వ్రాసినవి ఉన్నా అతి ప్రచారంలో ఉన్నవి.

తెగళి వ్యాఖ్యానంకూడా అంత సుమరం గానూ, అనేక సాహిత్యశాస్త్ర గ్రంథాలను సమాలోకించి సమన్వయించి ఈయన వ్రాశారు. ఈయన 15 శతాబ్ది ప్రారంభంలోని వాడని సాహిత్య చరిత్రకర్తల నిర్ణయం.

మల్లి నాథసూరి కమరారుడు కమరనాస్యమి సోమపీఠి. ఈయన విద్యానాసుని ప్రతాప

రుద్రయశోభాపజానికి రత్నావళం అనే వ్యాఖ్యానం రచించినాడు. ఈ వ్యాఖ్యానం కూడా ప్రతాపరుద్రయమంల వ్యాఖ్యానిగా ఉన్నది.

ఇటీవల కావ్యప్రకాశానికి చక్కని వ్యాఖ్యానాలను చెరుకురి కొండుభట్లు, తాళ్ళపాక తిరువేంగడమూరి రచించారు. తర్వాత చాలా కాలానికి వ్రాసిన మల్లాది లక్ష్మణమూరి వ్యాఖ్యానం కూడా ఇక్కడే పేర్కొనవచ్చును.

వామనుని కావ్యాలంకార నూత్రవృత్తికి 14 వ శతాబ్దిలోనే రచించిన మరొక వ్యాఖ్యానం కామధేనువు. వ్యాఖ్యాత గోపేంద్ర తిప్పభూపతి. అసలు వామనుడే భీష్మవామనుడన్న ఆంధ్రుడని అనుమానించిన వారు కొందరున్నా అది నిశ్చయించేవారు లేరు.

ఇక్కడ అట్లా అనేకంగా క్రమంగా అనేక రచనలు వస్తూనే వచ్చినవి. వ్యాఖ్యానాలా సంతరినాలూ, కేవలం అలంకారాలను వివరించే ఎన్నో అమూల్యతాపకూడా కనిపిస్తాయి. కానీ తిరిగి 17 వ శతాబ్దికి గానీ మహాత్మ్య రచనరాలేదు.

ఆంధ్రులు వ్రాసిన సాహిత్య శాస్త్ర గ్రంథాలలోనేకాదు, సంస్కృత సాహిత్య కాశంలోనే ధ్రువతాగంగా వెలుగొందే జగన్నాథ పండితరావులే అతర్వాతి గొప్ప అలంకారులు.

ఈయన కోనసీమలోని ముంగండ అగ్రహారంలో పేరుభట్టుఅనే సర్వశాస్త్రపారంగుడైన పండితునికి జన్మించినాడు. తండ్రివద్దనే కావచ్చును చదివి మహావిద్వాంసుడయినాడు. తర్వాత ఢిల్లీకి వెళ్ళి బాదుషా షాజహాన్ దర్బారులో పండితరాజయినాడు. షాజహాన్ కొడుకు దారాను ప్రస్తుతించిన పట్టులూ ఈయన రచనలలో ఉన్నవి.

జగన్నాథుని రచనా వ్యాసంగం 1620-1660 మధ్య నడచినదని కాశీ పండితుడు ఈ కారణాలవల్లనే అన్నాడు.

అలంకారణ శాస్త్రంలో ఈయన వ్రాసిన రసగంగాధరం మహాత్మ్య రచన. ఈ శాస్త్ర రచనలలో కావ్యప్రకాశం, ధ్వన్యాలోకం వలెనే ఇంతమూ తరమైన గ్రంథాలు కాన

రాదని అందరూ అంగీకరించిన విషయం. సర్వగ్రంథ సమూహాచనంచేసి దీనిని సమకూర్చినాడు.

మః దురదృష్టవశాత్తీ ఈ గ్రంథం అయిదు ఆసనాలకూ కేవలం ఒకటిన్నగ ఆసనంవరకు మాత్రమే గొంతుతున్నది. ఇంకొకటి వ్రాసి ఉంటాడని కొందరు పండితులంతే, మిగత పోయికేమోనని మరికొందరింటారు. కానీ తర్వాత చిత్రమిమాంస ఖండం వ్రాశాడు కనుక, దీనిని పూర్తిచేయకనే ఆయన గతి చాడసేందుకు ఆస్కారం లేదు.

కావ్య లక్షణంతో ఆరంభించి రసవిచారం, శబ్దాగ గణవిచారం, ధ్వని వివరణం ముగించి అలంకారాలలో ఉత్తరాలంకారంవరకూ ఇందులో ఆయన కరించినాడు. ఇంత విపులంగా, నిశితంగా, నిశ్చితంగా వ్రాసినవారు అరుదు.

జగన్నాథుని రసగంగాధరంలోని సంతులు తొక్కిరిపం క్లుగ శబ్దబోధ నెట్టుకుంటేగానీ మదరసంత చిక్కగా చక్కగా ఉంటాయి. ఒక్కొక్కరానిలోనూ అత్యల్ప విభిన్నతలతో విడదీసి విడదీసి వింగడించడంలో ఈయన అసమానుడు.

‘రమణీయార ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యం’ అని వృత్తిగోకిలిపి ‘చియత్కారజనకభావనా విషయార ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యం’ అన్న ఈయన కావ్యగ్రహణం సర్వ విమర్శలకూ శిశోధార్యమైనది. అలంకారాల వివరణలలో ఇక ఈయనకు సాటి ఈయనే.

జగన్నాథుడు మూత్రాలూ వృత్తి స్వయంగా వ్రాసుకోవడమేగాక ఉదాహరణలూ తనవే ఇచ్చుచున్నాడు.

ప్రతిపక్షులను పూర్వపక్షం చేయడంలో పండితరాజు ఉదతి చెంద ప్రచండమైనది. అతి నిశితమూ, అత్యంత ప్రతిభాసములేకకయూ అయిన పదాలలో యీయన రాదాంతసిద్ధాంతాలు చుకటులనుచేసివేస్తాయి. అప్రయ్య దీక్షితులంతటి మహావిద్వాంసుని త్రోడ ప్రతాలను చించి చెండాడి...యమం బానాతి ద్రవిడ శిఖః...అని గర్జిస్తాడు.

రసస్వరూపం, తద్వనిరూపతనూ నిశ్చయించి నిలుపదలచే సాహిత్యంలో నిత్యమై వేద్యం పొందుతున్న వాడీయన.

రంగంగాధరమేకాక, అప్పయ్యదీక్షితులు వ్రాసిన చిత్రమీమాంస అనే అలంకార గ్రంథాన్ని ఖండిస్తూ చిత్రమీమాంసా ఖండ సంకూడా ఈయన వ్రాసినాడు. అదీ యిది కూడా ఆసంపూర్ణాలే.

ఆతర్వాత షేర్షానందగిరి శ్రీకృష్ణకవి రచించిన మందార మరందచంపువు. ఇందులో అలంకార శాస్త్రవిషయాలే కాక ధందోవివరాలు కూడా ఉండడం మరొక విశేషం. ఇందులోని విభాగాలను బిందువులని పేరు. వృత్తవిందువు, సారబిందువు అంటూ పదకొండు విభాగాలందులో ఉన్నవి.

ఉదాహరణ భాగాన్ని ఒక గంధర్వ దంపతులు విమానంలో బయలుదేరడం గజత కీత పురి కనిపించడం, దానివల్లనే, తర్వాత మధ్య స్వామి దర్శనం ఇట్లా కథగా నడుస్తుంది. వృత్త బిందువు పూర్తిగా వివిధ వృత్తాల సందస్సును వివరిస్తుంది.

కవిత్యం ఎక్కువగా పదాదంబరంలో నిండిఉన్నది. వ్యాకరణంలో గొప్ప పాండిత్యం కలవాడినట్లుగా కవిసామాన్యతే, రారాజ్య మానవంటి పదాలు ప్రయోగిస్తాడు.

“మనోహృద్య గద్యానవద్యోరు పద్యం ప్రబంధం రింజా యది ముగ్యజేయః సచేత్యే త్యజేయః పురంధ్ర కిదంబం యువానో శిక్షేయ సదస్యే త్యజేయః.” ఇదీ యీయన ధీరణి. తాను కవిత్యనంశైక డింభకుడనని, గోపి కామకేశికలాప ప్రణయ చరిత్ర చిత్తుడనని చెప్పుకున్నాడు. గుహపురం జన్మస్థలం—పేరు కృష్ణవర్మ.

మరి నాలుగయిదు బిందువులనుండి చంద్ర కేవళగ్రహ కూడా దీనికి రచయితే అయినట్లు గద్యలో ఉన్నది. ఈయన అయిదో శతాబ్దం

వాడేమోనని కాశీపండితులన్నారు. కాని దే అన్నట్లు అప్పయ్యదీక్షితుల అనుకరణ ఇందులో కొలగా ఉండడంవల్ల గ్రంథాలను చాలా తర్వాతివాడనే చెప్పుకోవలసిన స్థుంది.

దీని వ్యాఖ్యానం మౌఢ్య రంజని. కర్త పేరు తెలియదు. ‘ఇతి మందార మరంద వ్యాఖ్యానాంగూఢ కర్తృకాయాం’ అంటూ ఉంటుంది గద్య. అదైనా అయిదో బిందువు వగలే ఉన్నది. ఇది కూడా కృష్ణవర్మ నిర్మితమేనని అంటారు.

ఇంక 18-19 శతాబ్దాలలో ఆ అలంకార గ్రంథాలు రచించిన ఆంధ్రులు చాలామంది ఉన్నారు. బుక్కపట్టణం శ్రీశైల నరసింహ చార్యులుగారి అలంకారేందు శేఖరం, చావలి రామయశాస్త్రిగారి అలంకార ముద్రావళి, అశ్విన కాళిదాస బిరుదాంకితుడై ఆలూరి నరసింహకవి సంజరాజయశోభూషణం, మేకాధిక శబ్దార కల్పతరువువంటివి అముద్రితాలు చాలా ఉన్నవి.

శ్రీకృష్ణ బ్రహ్మరంత్రి పరకాలయతీంద్రులు వ్రాసిన అలంకారముణిహారం ఉత్తమగ్రంథం. వీరు 19 శతాబ్దివారే. మన రాళ్ళోపల్లి అనంత కృష్ణవర్మ గురువులు.

ఇలా బాలితా పెరుగుతూనే ఉంటుంది. దాదాపు వందదాకా సంస్కృతాలంకార శాస్త్రంలో తెలుగువారి రచనలు తెలిసినవే ఉన్నవి. ఇంకెన్ని బయటపడాలో తెలియదు. ఈ విషయంలో చాలాక మైన పరిశోధన జరిగితే ఒక ఉద్బంధమే వ్రాయవలసినంత విషయమున్నది.

ఇంతకూ సంస్కృతసాహిత్య ప్రపంచంలో అలంకారికశాఖ బహు గొప్పది. అందులో ఆంధ్రుల రచన అనంతం, అఖండంకూడా.

### శనోజీ మహారాజు

విద్యాసు హృద్యాసు మనోజ్ఞ గద్య  
పద్యాసు సర్వాసు నవీన భోజం,  
ఆద్యం సతాం నీతి మతాం నృపాణాం  
త్యాగేశ రూపం శహ భూష మీశే

పరిసర సాహిత్యము :

# తులసీదాస రామాయణం :

## తొలి తెలుగు సేత

శ్రీమతి 'నివేదిత' గారు

—: ౦ :—

హిందీ వాఙ్మయకాళంలో సహస్రకీరణుని తల్లి సర్వదా ప్రకాశించు మహాకవి తులసీదాసు 'రామచరితమౌసము' ప్రపంచ మందలి 'మహాకావ్యశ్రేణిలో' చుగదగినదని విజ్ఞాన యభిప్రాయము.' ఈ తల్లిభారతసేతలో సర్వజనసమ్మన్యమైన ఈ కావ్యము తగినతర ద్రావిడభాషలలోనికి పరివర్తితమైనదో లేదో కాని, తెలుగులోనికి గతశతాబ్దంలో నామాలా గ్రంథా పరివర్తితమైనది. మహాద్వంద్వకవి, పండితుడుఅని ప్రఖ్యాతిచెడలిన శిష్యుకృష్ణమూర్తి కాశ్మీరీగారుదీనిని అనువదించినారు. 1వీరికాలము 1880 ప్రాంతము, కాని ఇది అమృతీతంగా 1790. ఉండిపోయినందున నవీనకాలములో మఱి

రెండుఅనువాదాలు తెలుగులో అవతరించినవి. శ్రీ పసుమర్తి శ్రీనివాసరావుగారు తులసి రామ చరితాన్ని సరిగ్గాని వచనశైలిలో వ్రాసి యున్నారు. దానిని వాచిళ్లవారు ముద్రించి యున్నారు. శ్రీ భాగవతుల నరసింహశర్మ గారు దీనిని మనోహరమైన పద్యకావ్యముగా రచించినారు. దీనిలోని కొన్ని భాగాములు భారతీ పత్రికలో ప్రకటితమైనవి. గ్రంథమును ఆ వెనుక పూర్తిగా ముద్రితమైనది, కాని హిందీభాష ప్రాధాన్యము ను రింపబడని కాలమందగుచేతనో యేమో ఈయనవాదములు ముద్రితములయ్యును మనకారి నాకరింపలేదు.<sup>2</sup>

1. ఈ గ్రంథమును నూత్నముగా పరిశీలిస్తే అయోధ్యాకాండము పూర్తిగాను, అరణ్యకాండమున చూచినవధన అను మాత్రమే శిష్యుకృష్ణమూర్తి కాశ్మీరీగారి కృతమని తెలియుచున్నది. బాల కాండమును, అరణ్యకాండశీసుము, కుండిగ కాండాంతరి గద్యలలో మండకామయ్యకృతమని లిఖితమైయున్నది. క్షిప్రకాండాంతరిమున మండనాగాఢి అనియున్నది. యువకాండాంతరిమున, ఈ తల్లికాండాంతరిమున కవిచేతలేదు. కృష్ణత్వస్థితుననునది ముగియుచు మండనా ప్రతి కాండముయొక్క ఆద్యంతిగులవ ఈ బాగ్యము: ముక్తముగో గా నిచ్చుచున్నాను.

కలింగశతము: మండనాగు ప్రఖ్యాతి కవివీరంగమునకు చెందినవాని. వీరు విశాఖ మండలమున విజయనగర సంస్థానమునకు సంబంధించినవారు. ఈ వీరుగారువాని విజయనగర సంస్థానమున కాసానకవులు. వీరిలో మండచిట్టికామగార్తీ, ఆతనిసోదరుడు లక్ష్మీకామగార్తీ బహు గ్రంథకర్తలు. ఆంధ్ర తులసీరామాయణములో మండ కామయ్యగారు యని రెండు పేర్లు వేరుగా తెలుపబడియున్నవి ఆది ఒక్కటి విశేష. ఆ విషయము ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక కాలలోని స్వప్నాధ్యాయము (R 853) అను నమృత గ్రంథముయొక్క గద్యమండి తెలియుచున్నది.

“ఇది శ్రీమద్రామచంద్ర కరుణాకటాక్ష లక్ష్మీవిశ్వవైభవ భారవ్యాజ్యోక్త పవిత్ర మండవంశపతయ పరావారి రాకానికాకళిత స్థానోపాధ్యక్షాత్రి రామచంద్రపండితపుత్ర సకలముకవిజనవిధేయ వరహరి కామేష్వరి నామ కైసు ప్రణీతమైన స్వప్నాధ్యాయమునగు సర్వయు సేకాశ్వాసము.”

పై విషయంతయు నేను శ్రీనిమదవోలు వేంకటరావుగారి బాలమున వెలికితని వారికి నా కృతజ్ఞత.

2. ఈ రెండుపేర్లు వెలవరపు మార్గవా రాయ. మూర్తిగారు తులసీరామాయణమునందలి బాలకాండమున 1421 పద్యములలో తెనుగున సంకలించెడి. ఆ గ్రంథములో 8 సంకల్ప

దినదిన ప్రవర్ధమానమగుచు, ప్రజాలోకము నధికముగా నాకర్షించుచు, రాజభాష కా భోవుచున్నది హిందీ భాష. దానిని మన తెలుగుభాషకును గల పరస్పర సాహిత్యసంబంధము నేడత్యానశ్శక్తియుగా మనము గుర్తించవలసియున్నది. దాని కనుగుణముగా నా భాషలో మకుటానుమానమైన తులసీ రామాయణముయొక్క ప్రథమ ఆంధ్ర ఆనువాదము గూర్చి తెలిపజేయుడమే ఈ వ్యాసోద్దేశము. మొదెప్పినట్లు అముద్రితమైన ఈ గ్రంథము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున R 599, A. B. C. సృఖ్యగా వర్గితమైయున్నది. గ్రంథమంతయు మూడు టోలులై ండు సంపుటములలో రచితమై యున్నది.

శిష్ట కృష్ణమూర్తి గారు ఈ వ ర కు ఆంధ్రలోకమునకు సుపరిచితులే. సంస్కృతాంధ్రములయందే కాక సంగీతమునందును గొప్ప విద్వాంసులు. ఉభయభాషలయందును ఆసమానమైన పాండిత్యమును గలిగి బహుమతగ్రంథములను రచించిన విద్యత్కవి కృష్ణమూర్తికాశ్రీగారు ఇతని సంపూర్ణ జీవితచరిత్ర ఇతని పయనని కృతీయగు ఆముగక కావ్య పీఠికయందు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు విపులముగా వ్రాసియున్నారు. అంగుళీ వాణ మొదట కృష్ణమూర్తికాశ్రీగారు, హిందీ భాషలో కూడ పండితుడనియు, ఈ గ్రంథమున రచించినవాడనియు నూహించియున్నారు. ఇప్పటికి రచనగవి నూలుసంవత్సరముల క్రిందటనే హిందీ భాషలో పరిశ్రమచేసి ఆపారమైన పాండిత్యమును గడించిన కృష్ణమూర్తికాశ్రీగారిని ఈనాడు మన మెంతయో కొనిగూడవలసి యున్నది. ఈరీతి - 'రాజారాణీ విలాస'మున మజ్జియక అముద్రితగ్రంథమునుబట్టి ప్రసిద్ధ ముఖీ కవి బాలాని 'పద్మావతీ'లోని కొన్ని పద్యములను అనువదించిట్లు తెలియుచున్నది. దానిని గూర్చి వేలుగా తెలుపుదును.

మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారపు Triennial catalogue. Vol. IV. Part 3-pp 1514 లో ఈ గ్రంథమును గూర్చిన వివరములి :-

'రామచరిత్ర న స సోవరము (తులసీదాసు రామాయణము) - సమగ్రము. హిందీ భాషలో తులసిదాసుకిని రచించిన తులసిరామాయణమున కిది తెలుగుచేత. కర్త షేరింగు గానవచ్చుట లేదు. ఇందు హిందీ గ్రంథము గున్నట్లు దోహా, ం, చాపాయి మొదలగు వై భాషీయవృత్తములు వాడబడియున్నవి.'

'R. No. 599 A. B. C అని మూడు బృహత్ సంపుటములలో చక్కని వ్రాతతో నున్నది. దీని బాల్యాస్వరూపము.

10 $\frac{1}{2}$  x 9 $\frac{1}{2}$  అంగుళములు. షేజీకి 20 పంక్తులు. సుమారు 1000 పుటలలో నున్నది.

ఆదికవి వాల్మీకిచేత ప్రథమ కావ్యముగా రచితమగు రామాయణమున శ్రీరామడు ఒక ఆద్యమూనవుడుగా చిత్రీతమగుట విజ్ఞానందరెగినదే. తరువాతికాలమున శ్రీరామ సంక్రమి అవతారపుగుఘనిగా, భగవంతునిగా అగుగడుగున భోండు ఆధ్యాత్మరాయాయ శాది రచనలు బహులుచేరినవి. తులసీదాసు వాల్మీకిని ఆనగరించలేదు. పద పదమున రాముని భగవంతునిగా కొనియాడుచు తన ఆపారమయిన రామధర్మని వెల్లువగా ప్రవహింపజేసి ఆ భక్తికిరస ప్రవాహములో కావ్య పాత్రలన్నిటిని ముంచి తేల్చినాడు. హిందీ వాఙ్మయములో సర్వోత్కృష్టమయిన కావ్య రాజును రామచరిత్రమానసము. దోహా, సోరగా, చాపాయి, ఛంద, కుండలియా - అను పేర్లగుల దేశీయ గేయచ్ఛందస్థలలో పండిత పామరులకు గాన యోగ్యముగ ఆదధి భాషలో నీకావ్యము రచితమయినది. ఉత్తర హిందూదేశమున తులసీరామాయణము ప్రతి

రములక్రిందనే తులసీరామాయణమంతయు 5000 పద్యములలో నవవదించితిమని కేవలము గాన గూడగుమాత్రమే ప్రచురించుటకు వీలయినది తెలిపియున్నారు.

యంటును పూజింపబడుచుండు మహత్తర గ్రంథము. హిందీభాషలో దీనిపై వ్యాఖ్యానములు తండ్రిపతండ్లములుగ బహులుచేరుటయే యీ కావ్య ప్రాశస్త్యమునకు పరమ ప్రమాణము. మన ఆంధ్ర వాఙ్మయమునందు పోతినవలె భక్తి పారవశ్యమును ప్రతి యుత్సరమందును తులసీదాసు, రామాయణమున ద్యోతకము చేసినాడు. రామచరిత్ర మానసము భక్తిరసాంబుధి అనిన అతిశయోక్తి యెంతమాత్రము కానేరదు. పాతకులు ఆప్రయత్నముగ నే భక్తిరస పారావారమున మునిగి తేలి రసత్వము లగుదురు. 'స్వాంతస్యుఖాను' అని తులసీదాసు తన ఆత్మప్రీతికై రామచరిత్రమును వ్రాయుచున్నానని చెప్పవచ్చును. ఇట్టి మహాకావ్యమును దాక్షిణ్యములనుగ ఆంధ్రులను గూడ ఆకరించుట సమంజసముగానే యున్నది.

కాని, తొలక చీర్మిన్న వచనపద్యము వాదములు మొన్న ప్రకటితమయిన సూర్యనారాయణమూర్తిగారి అనువాదము కన్నను ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున విజయనగర మహారాజావారి సంస్కృత పుస్తక భాండాగారపు ప్రతిని చూచి వ్రాయబడిన ఈ రచన విశిష్టముయ్యున్నది. తులసీదాసు భక్తి భావావృత్తియును ఆంధ్రులకు అందజేయుట అనువాదకులందరి యుద్దేశమే యైనను, అనువాదములు తెనుగున ప్రసిద్ధమయిన దేశీ ఛందస్సులలోను, సంస్కృత వృత్తములలోను జరుగుచున్నవి. 'హిందీసాహిత్యము'—అను సేరున హిందీ వాఙ్మయచరిత్రను తెనుగున రచించిన శ్రీ ఆయాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రిగారును కొన్ని రసవత్తరమయిన పట్టులను ఆ గ్రంథములో తెనుగున పద్యరూపమున అనువదించియున్నారు. వీరుకూడ దేశీ ఛందస్సులను (ఆనగా మూలములనున్న ఛందోరూపమును) తెలుగులో ప్రవేశపెట్టెదరు. కాని స్వప్రయోగి కాశ్త్రిగారు మండ కామేశ్వరికాశ్త్రిగారు మూలములనున్న ఛందఃపదధిని తెలుగులో ప్రవేశపెట్టినారు. ఇంకొక విశేషముగూడ ఈ సందర్భమున చెప్పవలసియున్నది. మూలమున తులసీరామాయణమున అంత్యప్రాసలేగాని ద్విత్రియాక్షర ప్రాస పాటింపబడినది. ఈ తెనుగు అనువాదములో తెనుగు

భాషకు సహజమయిన యతిప్రాసలు చాల కఱకు పాటింపబడినవి. దీనివలన నాదసౌందర్యము మరింత హెచ్చినది. హిందీభాషలో దోహ, సోగరా, గోలా, పండలియా మొదలగునవి మాత్రా ఛందస్సులు. దోహ విషమ ఛందస్సు. ఒకటి, మూడుపాదములలో పద మూడు మాత్రలు, రెండు, నాలుగు పాదములలో పదునొకండు మాత్రలు ఉంటాయి. మనము కందము, గీతము కొన్ని ఛందస్సులలో రెండు వక్రసలలోనే వ్రాసినట్లు దోహ, సోగరా మొదలగువానిని రెండు వక్రసలలోనే వ్రాసెదరు. దోహకు ఆదిని బిణముండరాదు. సమపాదాంతమున లఘువు ఉండి శ్రితవలయును. ఈ దోహకు మూడురూపమే సోగరా—ఒకటి, మూడు పాదములలో పదునొకండుమాత్రలు, రెండు, నాలుగు పాదములలో పదమూడు మాత్రలు సంభవ. ఆనగా దోహ విషమపాదములు సోగరాయొక్క సమపాదములగును.

దౌపాయులో నాలుగు చిరజాలుంటాయి. ప్రతి చిరజములో పదహారుమాత్ర లుంటాయి. అంతిమున జగణముగాని, తగణముగాని యుండరాదు. గోలా—పాదమునకు నిరువది నాలుగు మాత్రలు. పదునొకండవ మాత్రపై విశ్రమ సానము. దోహ, గోలాలు కలిపితే కండలియా అవును. ఇలాగే మొట్టమొదటి గోలా, తరువాత ఉల్లాలో అను ఛందస్సు కలిపితే ఛప్రయుచౌపాయ అగును. ఉల్లాలో నిరువదియైదువిది మాత్ర లుంటాయి. పదిహేనవమాత్రపైన యతి. కాని కొందరు ఇరవై ఆఱు మాత్రలతోనే రచన చేసెదరు, అప్పుడు పదమూడవమాత్రపై యతి.

ఈ వ్యాసములో అమృతరమయిన రామచరిత్ర మానసముయొక్క రమ్య ఆంధ్రానువాదమును పాతకులకు తెలియజేయుటయే నాముఖ్యోద్దేశము. గ్రంథకర్తృత్వమును గూర్చి నిర్ణయించుటగాని మూలములో సరిపోల్చి తాగెలివ్యములను తేల్చుటకు గాని ప్రస్తుతము నేను వ్రానుకొనలేను. కాని కొన్ని ఉదాహరణములు మాత్రము ఆయాపల్ల మూలములలో గూడ నిమిచ్చుచున్నాను. నాకు హిందీ భాషకుండుగల ఆల్ఫు పెరిజానమును పురస్కరించుకొని నే నింతమాత్రమే తెలియజేయు సాహసంపగలిగితిని. కాని ఈ గ్రంథమును మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున చూచి



నప్పటినుండి సమగ్రమయిన యీ ఆనవాదము తెలుగు సాధకలోకమునకు తెలియుటయంతేని ఆనవరిమని నాకు స్ఫురించినది. ఈ బృహద్గ్రంథము వెలుగునుచున్న యోగము తల్లిలో కలుగవలయునన్న ఆశతోనే నేనీ వ్యాసము వ్రాయు తలపెట్టితిని. ఈ ఆనవాదము ప్రాకృత స్ఫురింపకులలో తెలుగు మూఢ్యమును మరింత వర్ధిల్ల మొనర్చి గానయోగ్యమై పండిత పామరులకు సులభము, ఆనగాహన మగు తెలిలో రచితమయ్యుండుట ముదావహ మయిన విషయము. ఆనవాదము చాలకొవల మూలానుసారమే కాని పాక్షిక మట్టి గా ప్రతిపాట లేదు.

ఈ గ్రంథము సుద్రుతమయినచో ఆంధ్ర వాఙ్మయ శరస్వతి కొక సూత్రవాగ్దగణముగ వెలయులదనటలో సంశయములేదు. హిందీ భాషా నభిజ్ఞులయిన ఆంధ్రులు తులసీ రామాయణమందలి ధర్మకీరసమును యథాతథముగ గ్రోలుటయేగాక మూలమునందువలననే గీతా మృతలహరిలో నోలలాడు సదనకాళము కూడ లభింపగలదు. వంద సంవత్సరముల క్రిందటనే తులసీదాసుని రామచరిత్ర మౌనన సరోవరమును ముగించి ఆంధ్రభాషలో ప్రాకృత చృంఘ్రి రీతులలో, భక్త్యామృతమును లోకమున కంతటి కిని పంచిపెట్ట ప్రయత్నించి కృతకృత్యులైన శిష్ట కృష్ణమూర్తికాస్తి, మండ కామేశ్వర కాస్తి కవులు సర్వదా, సర్వథా వందనయులు.

కృత్యాది—

వణాకానా మగ సంఘానాం

రసానాం పిందసామపి,

మంగళానాం చి కర్తా

నందే వాణీ వినాయకా ||

గీ. మంగళము : ప : గ వాసులకు రస

ములకు : పిందములకు మంగ

ళాములకు : గ రతన వాణీ గ

త్వరుల కోనసర్వ వందనములు.

ధవానీ శంకశా వందే

శ్రద్ధా విశ్వాసరూపిణి,

యాభ్యాం వినా న పశ్యంతి

సిదాస్సాన్తత స మీశ్వరమ్.

శ్రీగిరిజానాథీ హృదయేకా

శ్రీగురురజశ్రాద్రి వరనివేశా

యోగిమానస పయోరహపూషా.

నీ పదములు చింతించు నుమేకా

పాపంబుల నెడభాపు గిరికా

చాపిక్వృత కాంచన శైలంద్రా

దిపిత మితులసిత సచంద్రా.

బాలకాండాంతము

చౌ|| శ్రీరాఘవుల సీతాదలతో

హరి గలి సయోద్యక్షగ్రంథ తమితో

జేరిఁ గాగిన పాగుల బ్రీతిన్

విారి రహి స్వాదిఁ నాటితిన్.

చౌ|| వినిశించెఁ వశనఁ గాడగమా

ఘన కీతా రాఘవులకు ససయా

ననలు చుట్టూను నిదానములన్

వినుతి జేతు నేగున నామసులన్.

చాంసు|| విఁ నిజవనసం గతి పవిత్రం

బుడుకై నూచిన గతిక

దాసలరి రామునీకీర్తి గులనీ

దాసు దొరికెనేమితిక

శ్రీ నలు రామచంద్రా

పారము జేరి శక్తిమె యేరికిక

సానందముగ సీతా వివాహో

త్సవము వినియెడివాఁకిక.

చాంసు|| ఘనఁడయి రామడ ఖండ సుఖ మం

గళముడి బ్రోచునునా

తనివొందగ నింగుసాని తులసీ

దాసరామాయణ కథా

భీమతయార్ద్రము తెనఁగనాసక

విత్తియును దోహదలక

జనహరి కరుణ మండకామే

త్వగకృతము వర్ధిలనిలక.

సారా|| సీతారామ వివాహ తేమ

యశము వినువారిలకు

నాతితి సంపదనిచ్చి నలఘు

రామచంద్రము జనులకు.

గద్య|| ఇది శ్రీకల కలికలుప విద్వంసనకరం

బగు రామచరిత్రమానస సరోవరంబున బాల

కాండంగు ప్రథమ సోహనము.

అయోధ్యాకాండాంతము :—

దో|| భగతు నిహృదయంబున ప్రేమ

ప్రభు పాడుకలర్పించు

నిరతి దీగనన్వియు నడిగె (?)

నెరిగెనె ధృతులందు.

చా॥ పులకాశ్రులు గని బోరె ఘమీరం

.....

లలి భరతుడు వ్రత కలన దనరగన్  
బలికిరి లోకులు భరతుని ఘనగతి

హరి భరతులగని యతిని చిరతులక్  
పరగ సంకోచ భావము వ్రతులక్.

గురుడును లజావలతం గాంచెక్

పరమవిధూతి తిచ్చిరితము మించెక్

మృదుమధురము సమృద్ధ కారణమా

పదశ్చియాతి కలిపాపహరణ మా

స్పదము శుభములకు భవమోహనిశి

విదళింపగ రవి వెలయున నాశక్

పాపదంతి మృగి సతి సంస్కృతి దము

తాపస సమాజ విదళన పటరవము

శ్రీపతి శ్రేయసింధు శీతగం

దేవుమీర భువి నెన్నంగదగుక్.

భండ్॥ సీతారామ సంధ్యాన పరడగు

ధన్యదీల భరతాన్య డెం

దగుదుర విషయత సారముని

జనభారతముడు తిదన్య డెం

దౌ ఘోరరక్షణ పిదూర దూరం

దూర మయశోధానియంగ

ధర్మదేవ్యుడు తెలివి రామఖ్యాతి

రస మెఱుగ వండియుక్.

సోరతా॥ భరతిచరిత మెవగయినా

నిరితి వినినవానికి రామా

పరమానుభవమగునూ నా

భవులకియిన వైరాగ్యమగు.

ఇతి శ్రీ తులసీరామాయణే ఆంధ్రకవితా

యా మయోధ్యాకాండః.

అయమయోధ్యాకాండ శ్శిష్టు కృష్ణమూ

ర్తినా కృతః.

Vol III. లో విబదిపుటలలో ఆరణ్య

కాండ మున్నది. ఇది కాకాసులవధలో

ప్రారంభమగును.

దోహ॥ గిరిజా రామగుణాలి

పరతత్వము విరతముని గని

హరిభక్తి హినుడాటి

నరియ మొరకు ధర్మమగు నె

.....

మండలియా వృత్తము :

భజింతు భక్త గమ్యము

భవద్దయాతి నిమగ్నముక్

సుబాతి ద తిమోదముక్

విజయము నీగుపాదముక్

భజింతు నిన్ను మందగుక్

సేవాంబురాశి మందగుక్

గ బాతి చాగులో గనుక్

గ రాశి దోపలోచనుక్

ప్రలంబ బాహు విక్రముక్

ప్రభుత్వలక్ష్మీతి క్రిముక్.

అరణ్యకాండంకిము :—

దోహ॥ హరినిగొల్పుచాచే సప్తలగు

గురి రావణార

వరి యశమును బొగడిన

వారు హరిభక్తిగ్రు విగ.

దోహ॥ దీపశిష్య వంటిద గంగా

నోపు శిలసమగుచిత్తి

మిషగిరిగని రాము

సజయంపు ముగిసిలిగుతి.

గద్య॥ ఇతి శ్రీ కలకతి కలకతి విధ్వంసన

కిరంబగు రామాయణ సంపాదన నారణ్య

కాండంబు తృప్తి న సోపానము. మండకామే

ల్లనకాశ్రీ సంస్థిత కవిత్యమిది.

Vol III. 50-81 పుటలవగకు కిష్కింధా

కాండము.

నామమద్రామ సమూలముతో కిష్కింధా

కాండము ప్రారంభమగుచున్నది.

ప్రారంభము.

దో॥ శ్రీమత్యా శీ సగరిరా

శ్యా.....

సామాని సుగుణ సాత్వికీరా

ప్రేమ నిన్ము మిప్రేమి శ్శీలా!

అనురాగినో రామోధ్యుడంతిక్

ఘనతి బుశ్యమాకళిఖరి సంతక్

జన వార సచిట సచివ గురుతుడ

గని ముగ్ధుని కిడు ధీతుండేయు

మానమందునితో నన నాగ్రోనక్

బుగంబు నిరీగుని గుంపక్

దనరా ముగి సుగుణుని లతిమూలన్

ఘనతిర సత్యాకార నిధానన్

లీలనేగ వారి నిజ భాగిక్

బోలనరికి వెల్పుము నాకోలిక్

వాటింపగా వచ్చిర యేనిక్

తెలము విడిచే జనుడెందెనక్.

కాండారము :—

ఛంద్॥ వానరుల నెల్ల గూర్చుకొనిరఘు  
వరుడుపై స్థులద్రుంచి దా  
వానకిని నైకొనుట్టి శ్వే  
శ్వరుని సు యశము సగ్గువా,  
చూసింద్రు లెం నద రీతిభనుస  
మృగతిని పతయించినా  
గానుగను వ్రాసిని వినినవారలు  
గదతి గొందురుగ నా.

దోహ॥ రామపాదే స్సేంద్రియదౌ  
రహితులని దాగచూచి,  
ప్రేమముగో నీ చరిత్రముగం  
ప్రతి బాడునొగి వోలి,  
భవి రామ చరిత్రంబెన్న  
భవనోగి ముకు నుందు,  
ఎవరు వినిన వాడేకివుని  
కృప మనోభ్రములొందు.

సోరా॥ శ్యామలొంగు శ్రీరామ  
రామనోటిహా భావదయ  
ప్రేమ భజింపు డతండు  
వృజిన ఖగ వ్యాధుండగును.  
దోహ॥ ధోతులసీ దాగ కృశేందు  
సానిరామ కథప్రతి,  
బరగి మండ నగహాతెనుగు  
భాష రచించె నుతితి.

గద్య. ఇది శ్రీ గతికవికలుడు విధ్వంసన  
కరంగా రామ చరిత్రమానన సగోవ  
రంబునను గిష్టంధా కాండంబను  
చతుర సోపానము.

సుందరకాండము 42 పుటలలో వ్రాయ  
బడినది.

సుందరకాండాది  
హ॥ శ్రీమద్రవివల సింధు శకాంకా  
కామితగాయక గత మద శంకా  
నామది నిల్వ మనఘ గుంధామా  
వేమరు నిను వేడెద రామా,  
పవనమరుడు బాంబదతులలో కిక్  
వేవిగని సునోపించుచు రే కిక్  
ప్రవిమలముగ గిసి నివహముగోడెక్  
తవలి బల్కెనట కమిమిగూడెక్  
నను గనుడి యన్నరా! సీతనే  
గనుడాకను సీతమతి చేతకా  
మొనసి కంద ఫలమాలములైననా

గొనను కార్యపు కతుకములోనా.

కాండారము :—

దోహ॥ సారెకు బాగడుచు విభుపాద  
జలజంబులకును మ్రొక్కి  
నిగడ జనియెను రామని లో  
జేరిచి భక్తిని జొక్కి.  
ఛంద్॥ వననిధియు నిజగృహమునకు  
జనె రఘువరుడు మది సంతోషముక్  
గొనె నీ చరిత్రము కలి మలంబుల  
గూర్చు ననుచు నశేషముల్  
ఘనమైన తులసీదాసు డిట్టులు  
గానముక్ గావించగా

దనరాని గనుగొను మండకామను  
తగ దెనుం గొనరించెగా  
ఘనమఖిదమును సంతయు విసాదని  
కాయ శమనంబై తగ్గ  
జను రామనామస్మరణ మభి లా  
శలదొరంగుచు నింపుగ్గ  
మునిజనులుజేయుచు భక్తిచేరా  
ముని మనంబున నిల్పుచుక్  
మనమలగగా తత్వమందే  
మరక నుందురు చెల్పుచుక్.

దోహ॥ గతిలమంగళము లిహ రఘునాయకు  
చరిత్రము వచియించి  
యహులై సంసారాని  
నతిక్రమింతురు మించి,  
ఇతి శ్రీ సకల కలికలుషమౌళినకరంబగు  
రామచరిత్ర మానన సగోవరంబున సుందర  
కాండంబను పంచమ సోపానము,  
యంద కాండము :

Vol III 117 పుటలలో గలదు.

కాండారి:

...లవని మేషవర యుగా  
ప్రయాణ మెవని శరీరంబి (కీ)  
యవు ధనువున.....కాలంబ  
యతనిగనుచు చిత్రంబ.  
సోరం॥వనధి వా.....  
రఘుపతి నిబిబిని గాంచి  
యినజా నేతువువేగ  
మొనర్చు మేడ మెంచి.  
అపుడు బాంబవంతుండు  
సాంజనియె బి...గనియె  
నృపతుగ, వర్షాధి వాచి

నీదయ తరింతు రని యనియె.  
చౌపాయి|| గన నిది యల్పాంబునిధి తరించం  
గనెంత యన పావని తమి మించెన్  
విను నాథా యీ వననిధి మును మీ  
ఘన ప్రతాపాగ్నిని గ్రాగజామీ.  
యందకాండాంతము :  
దోహ|| అంత వైరి వినాశకరం  
బమల రామచరితము  
సంతసమున బాడుగు రెపుడు  
సకలజీవ సంఘము.  
సమర విజయుడగు రాముని యీ  
చరిత్ర మెవ్వరుగోరి  
భ్రమియింపక నిందుగో హరిసం  
పదలిడి ప్రోచును వారి  
కలికాలం బిది గాన బహు  
కల్పపర్యంతము మనంబు  
దలప రామనామము దక్క  
తరింపలే దన్యంబు.  
గద్యము. ఇది కలి కలుప పంకితౌళనకరంబగు  
రామచరిత్రమానస సరోవరంబున యుద్ధ  
కాండమను నాజవ సోపానము.  
ఉ తరకాండాది :  
దోహ|| శ్రీరాముల వనవాసమవ  
శిష్ట మొకదినము గాంచ  
రాత్ర మెక్కియని కృశు  
లగుచువారలెల్ల బలవించ.  
దోహ|| అంత మోద శీలసమల పురిం  
బంతయు రాజిలె బాల  
కాంతుడయి కెలగు శ్రీరామా  
గమనము చెల్వెను నీల.  
జననల కానందం బొదవె  
ననుజ జనకజలతోడ  
ఘనుడు రాము డిదె వచ్చెనటం  
చు నొకిడు చెల్వెన బాడ  
భరత దక్షిణాక్షి భుజములు  
కరము గదలె శుభరీతి  
నరసి యపు డతడు యిది శకనం  
చౌ నని కెలగను నీతి.  
కాండాంతము :  
చౌ|| శ్రీకరుడు దయచే హరియశముక్  
ప్రాకిటుమగ వినబరగెన్  
శ్రీకృష్ణ భుకుండియుగరుడున కొప్పుగ  
నే కన్య చెల్వెనొ యీ కన్య  
ఘనమగు మీదయ కలి

వినవలయు నెన్నినిధముల నయినన్  
గన రామచరితమున తమి బూనన్.  
చౌ|| రామకథలు వినగా నుది దృష్టిన్  
బ్రామహగ్ర తద్రవవిధవా ప్తిన్  
తామసు లెరుగరు తగ నట చెలినున్  
భూమిని జీవన్ముక్త తెలియన్.  
ఆంధ్ర భాషా రచిల్చో యను త్తరకాండక.  
యందకాండలొ మైరావణ దగ్గరి వర్ణిత  
మగుట విశేషము.  
హిందీ భండస్సులలో రమణీగూత్రి రమణీ  
యముగా గావింపబడిన ఈ తెలుగు కవితమండి  
సాలీపులూక న్యాయముగా నాన నోచిన  
ఘట్టములను కొన్నిటిని మూలమునోగూడ  
నక్కడక్కడ సువాహించుచున్నాను.  
అనంతరకాల కావ్య రసాస్వాదన విషయ  
మున దుర్జనులకు కవి ఎంత మనోహరముగా  
వివేచించినాడో చూడుడు.  
దో|| గుండలంబు లెరుకయెన  
గొన వెరరికి క్రియమైది  
గుండమెనగు, దుర్జుమైనగు  
గొని, యెరిది మదినుది.  
చౌ|| సుజనుడు గుణములనెల్ల హించు  
పజనుడు దోష మెగాంచు  
నిజముగ సుర లెంతురు సుధన్  
విషమును మృత్యువె యెంచు.  
చౌ|| ఖాళి దుర్జుగ్రాహపలగుదుగు  
వెలయు సుగుణము విలుపులు గాంతురు  
నలి సుభమువగ న మపారం చౌ  
కక తాంబూధ్యవ గాహనమంగ.  
.....  
కాకమ్మలు కలకింతరవసులన్  
నీ కాకనినను నెగున్జెల్ల లిలన్  
వీక నిలులె బక వితేతులు చాతకి  
లోకంబులన నగ లోప మగునెయికి.  
మలినులు ఖలుగు విమలమగు సునగులు  
పలుకువ హాస్యాస్పద జేతునీల  
నలిక విత్కె రిసివలు గావన్నెన్  
దలప రామభిష్టలకి యెన్నన్.  
ముదవిడునను మగుమిని చెలియుచున్  
మడియభాషా మార్మగునొచున్  
వదలజేయగా నాంధ్రించితి నె  
నిది కొంచెలు వగిగు దుష్టమగు నె  
మూలమున ఈ పల్లు చూడుడు.—  
చౌ|| ఖల పరిహాసమెయి హితమెరా

హంస హి బకదాదుర చాతకహి

హంసహి ముని ఖల బిమల బతకహి.

కబిత రసిక స రామపద సేహూ

త్వ కహి సుఖద హంస స ఏహూ

భాషా భనితి భోరి మతి మోరి

హానితై బోగి హంసే సహి భోరి.

వాల్మీకి రామాయణమునందుగాని, మన తెలుగులోని రంగనాథ భాగ్యుర రామాయణములోగాని ధనుర్నంగమునకు పూర్వమే నీనా రాములకు సమాగమ మేర్పడినట్లు లేదు. తమిళముందఁ కంబరామాయణమునకు కులసీ రామాయణమున మాత్రమే నీనా రాములొందెను. స్వయంవరిమునకు పూర్వమే సందర్శించి సరస్వరిము తా మెవరో ఎగుటి వారికి తెలియవచ్చును. శ్రీమద భావోన్ముఖులైనట్లు నాన సాహిత్య లక్ష్మీనారాయణ స్వరూపులగుచే ఆత్మాకర్షింపఁబడుటలో ఆశ్చర్యము లేదనియు వర్ణితమైనది. కంప విహాకవి 'కీలందవర్ కుడినాదీ' 'శేఖరయేదు' అని ఈ ఘట్టమున నుగ్గడించినాడు. కులసీ రామాయణములో స్వయంవరిమునకై విశ్వామిత్రునితో మిఠాలకు వచ్చిన రామలక్ష్మణులొకరి ఊద్యన వనమునకుఁడగా నీతాడేమి అన్వేషింపఁజాలలేనో భావనము విస్తృతములయ్యు జరుగెను. రాముడామెని గూడె లక్ష్మణునితో సోచనము :-

ఘననాపుర కంకం భూషా భస్మిని  
విని కభద్రక సుగుణిని తస్మ్యునిగని  
మనసిజుడ జగ ను. ౧౪౦౦౬

జననగు క్షీరధ్వనియు యంగం.  
విసదయ్యోనను గన తనముంగుక  
జనక క్షీరముఖులంద్రుని సందం.  
తనకు దృక్పక్షోర వికాయంబుల్  
తనివిహుమనందెను సుముఖులంద్.  
అనిమిషవయ్యెను సననంబుల్  
జనియించెను మన సమరాగంబుల్  
జనకజ శోభనగన సుఖమయ్యె  
నునయు మదశరమగునందయ్యె.  
నలినధవుడు తన సే ఫల్యంబుక  
చెలువగూపమున చేసి జగంబుల్  
దలరజానెనన లలన జెలంగెక

లలిత లక్ష్మీలీల యన కెనంగెక.  
దీని హిందీమాలయు సరింపుడు :  
కంకన కంఠ నూపుగధుని సుని

కహత లఖనసన రాముహృదయగుని

మానహుమదన దుందుభీ దీని

మనసా విస్మ విజయ కహంకీన్ని

అనకహి ఖిరి చిత్రయేతేహి ఓరా

నీయముఖ సనిభయే నయనచకోరా

భయే విలోచనచారు ఆచంచల

మనహుఁ సకుచి నిమితజేదిగంచల.

దేఖి నీయ సోభా సుఖుసాహి

హృదయఁ సరాహత వదనున ఆహి

జయ విరించి సుని నిజనిపునాయీ

బిరచి విశ్వకహఁ ప్రగటి రేఖాయీ.

అయోధ్యాకాండలో గుహ సమాగమము

హృదయంగమమైనట్లు. పరమభాగవతుడైన

గుహుడు రాముని గంగ దాటించు సందర్భ

మిది :-

చౌపాయీ॥ కని యోడఁజెచ్చు గడఁగెద మనగళ

వినియతడు వివేక కేదుక లెనగళ

జనవర నీపద జలజయంగంబుక

గనియే మానుషి కరణంబంబుక.

చౌపాయీ॥ కలనారి యవులు జెప్పగ వింటిక

నిలు నా వచెక్క నెరికాదంటిక

సలుకాలకించు ప మేళ ననం

గలవారికెల కలవల్ప తిజనక.

చౌపాయీ॥ బడనంపకు మిని పడతెయగు నెడక

నడి కగరి దరినిబడిన నెరిజడక

కడలెద పాదను గడిగద నామి

తెడయక దామెడు తియియేమి

ధండ్ల నీ కుగ నలినమనముపయ

కెకుట్రదగుక

శ్రీకరి సుహృత్ దశరథు పయ

శపధరననము శేనెదదగళ (?)

స్వాతి మడుగ నె నరయ లక్ష్మణ

శరమునను గనిపోయినక

దామసలోచన మాన నిగి

తెటమహితే జేరుతు నేయనక.

మాలము :

చౌపాయీ॥ మాంగి నావ న కేవట ఆనా

కహయి కుంభార మరము సె జానా

సరణ కమల గజకహ సుబు

మానుష కగని మూరి

చౌపాయీ॥ ఘనత నిలా భయ

వన భగవంతుం న కాత

నా

తరనిఁ నుని ఘరసీ హోయిజాయీ  
బాట పరయి మోరినాఁడ ఉడాయీ.  
చౌపాయీ || ఏహీ ప్రతిపాఠిఁగఁసబు పరివాయీ  
నహీ జానో కఁచు అఱి కి బారూ  
జౌఁ ప్రభుపార అపసి గా చహహూ  
మోహీ పద పదుమి పమారన కహహూ.  
ధంద్ || పదకమల ధోషి చఢాయీ

నావననాథ్ ఉతరాయీ చ హతాఁ  
మోహీ రామ రావురి ఆన  
దసరథ్ సపథ్ సబు సాంచి కహతాఁ  
బరు తీర మారహూ లపను  
పై జబు లగినపాయు పఖారిహతాఁ  
తబలిగన తులనీదాననాథ్  
కృపాలు పారు ఉతారిహతాఁ.

నీతారాముల వనగమన సందర్భమున  
అచ్చటి గ్రామిణ యువతులు వారలను చూచి  
యేమనుకొనుచున్నాలో చూడుడు  
దోహో || శిరమందు జటా ముకుటంబు

చెలువుమీర దీపింపు  
సురము నయనములు బాహు  
వులు పరమ విశాలతమిందు.

చౌపాయీ || కారద చంద్రుని సరి యావదనం  
బారయ చెమ్మటకయ్యెను సదనం  
బోర నునోహరమగు నీయగళం  
చేరహీత ద్రుచి యిమ్మృతి దగలక  
... ..

\* దోహో || శ్యామల గౌరత నుడువులు  
శర్వరీశముఖులెన్న  
తామరసనయనులు దరులులు  
దర్పక సుందరులున్.

చౌపాయీ || మదనకోటి జయ మహితాకారుల్  
ముదిత నీకేమగుదురో మీరల్  
(?) విడుతులనగ నది విని నాన నగుం  
బొదల రమణుని మగది గని వెలగ్.

చౌపాయీ || ఇలజామచు వారలతోదానం  
బలు సంకోచము బడసియు లోనం  
బలిక గౌరకాంతి లక్ష్మణుడనెక్  
నెలయు నా మనసి విడుడిప్పడనెక్

మొగము పయ్యెదను మొనలించి పతిక్  
నెలయు నా మనసి విడుడిప్పడనెక్

\* గడుసువారైన పదునొక్క యేడిపింటితను నీ విభుడెవని ప్రశ్నించారు. అప్పుడామె  
బ్రతిమాలిననురది అనునొక వైపు నోకూడిన దృక్పథము ప్రసరించినది.

దగు వాల్చాపులు దవించి మఱిం  
దగిలి శ్రపా భరముగిరిత లీలక్  
దరిద్రులక నృపథన మంగిరముల్  
దారికినెల్ల సంతోషపు భగముల్  
బరగి మనము లోపల నిండారం  
బరపురముగాంచెరి చెలువారెక్,  
.....

దోహో || జటా ముకుటసీదనిసుభగ  
ఉరు భుజనయన విసాల  
సరద పరబవిధు బదనబర  
లగత స్నేడకనజాల.

చౌపాయీ || బరని నజాయి మనోహర తోరీ  
సోభా బహుత ధోరి మతిమోరీ  
రామలహనీయ సుందర తాయీ  
సబు నితకహీ మన మతి లాయీ  
... ..

దోహో || స్వామలగౌర కిశోర బర  
సుందర సుఖమా అయన  
సరద సర్వరీనాథ్ ముఖు  
సరద సరోరుహనయన.

చౌపాయీ || శోటిమనోజ లజావనిహారే  
సుముఖి కహహూతో ఆహిఁ తుంహారే  
సుని ససేహమయ మంజులబాబీ  
సకుచి నీయ మన మహుఁ ముసుకానీ  
చౌపాయీ || తినహీ చిలోకి చిలోకిత ధరని  
దుహుఁ సకోచ సకుచిత బరబరనీ  
సకుచి సప్రేమ బాలమృగ నయనీ  
బోలీ మధుర వచన పికబయనీ

సహజ సుభాయ సుభగతన గోతే  
నామ లపను లఘుదేవర మోరే  
బహురి బదను బిధు అంచల థాంకీ  
ప్రియతన చిత్రయి భౌంహ కరభాఁకీ  
ఖంజన మంజు తీరీఛే నెనని  
నిజపతి కస్తూర త్తన హినియ నెనని  
ధియి ముదిత సబ గ్రామ వధూటి  
గం కన రాయరానీ జనులూటి.

[అశ్వత్థాంకలో Vol IV, pp 29 లో ఇవట  
నుండి ముండ కామేశ్వరుడు చెప్పిన కవితల్ల  
మనిమున్నది. అంటే మోరీదగధానంతరము.]

జటాయువు నీలాపహరణమును గూర్చి రామలక్ష్మణులకు నివేదించినతర్వాత రాముడు ఇట్లనును.

‘అయిన నీవు నిది కరిగిన వేళకా  
నానకీ గల్గిన శరణువ్రాలకా  
రానీకుము నే రాముడనయినకా  
దశాస్యుడె చెలఁపును గానకా,’  
దీనికి మాలము.

దావా. ‘నీతా హాసన తాత జని  
కహహు విశ్వానలయ  
కాం మె రామ త కలకహిత  
కహహి దసానన ఆయి’  
కలకహిత అన్న పదము ఆనువాదములో  
‘నేలనో వదలివేయబడినది.

కీర్తికంధాకాండమున సముద్రతీరమున విడిసి  
యున్న వానరసేనలు, వారినికీ దాసుమార్గ  
మన్నేష్మించుచు తినుతమ బలముల సుగ్రహించు  
నప్పుడు హనుమంతుడు మామూని యుండు  
టను జూచి కృష్ణుడు గాంబవంతు డిట్లను  
చున్నాడు.

‘చాపాయి’ .....యోధీరా !  
విను మూరక గనుగొనె నిది మేరా  
నిను బోలిన బలనిధులున్నారా  
దనుజులు నినుగొని మన్నారా  
శ్రీరామ కార్య నిర్వాహ కమతివై  
ఈ మహిమె జరియింపెనుధ్వలమై  
నీ మహిమలు వర్ణింపుగ దరమా ?  
.....

అప్పుడు హనుమంతుడు :  
కనకశిఖరి గతి తనువును దెంచెకా  
ఘన గర్జారం మొనర వచించెకా  
వచయింగా ! ఘనముగా వినుడి,  
వననిధి కాటెద నను గనుగొనుడి  
జనకజగని క్షయమున నేలేంతుకా  
ఘనవిజయము కైకొని మిము గాంతుకా  
అని మఱి సింహద్వను గానరించుకా  
దనుజుని గనుగొని దునుముడు నంచుకా  
వననిధి గలకెద నని బలవించుకా,  
తను వాలంబు గడల్పుచు మించుకా  
లంకె త్రికూటకమునోగ్రాడకా,  
సాంకముగా మీ సొంతకు గాడకా  
లంకలై వేళని యీ గాడకా,  
లంకె చెప్పు నెలకె దెలి తోడకా,

లేవన్నను మీ లేకంబగుచుకా  
చేకొని తగ క్షింపుడు తగుచుకా  
తేవన ననెడి యనిల సుతుజాడకా  
వేకపులెల గనిరి తమిలోడకా  
అంత జాంబవుం డన నీతను గని  
చెంతకు రమ్మను మతి శీఘ్రమాని  
ఇంతియ నీకు విధించితిజామీ  
మంతనమున కృప మోపె నిడుమీ  
నీ మహితాకృతి నీ బలరీతికా  
నీ మృగనూక్తియు నిజముగ బ్రీతికా  
రాము డెరిగి విలాసారిముగా సా  
మీర మను జనుమనె గమిగా.  
మాలము॥ కహాయి రీధిపతి సును హనుమా నా  
కామప సాధి రహేవు బలవానా  
పవన తనయ బల పవన సమానా  
బుధి వివేక బిగ్గాన నిధానా  
కవన సోకాగ కితకజగ మహి  
జోహి హాయి తాత తుమ్మ పాహి  
రామ కాజ లోతన ఆవశారా  
సునతహి ధనువు పర్వతాకారా  
కనక బరన తన నేజిరారా  
మానము అపరిగిరిని కరరాజా  
సింహనాద కరి బారహి శారా  
లీలహి నాఘవు జలనిధి ఖారా  
సహిత సహాయ రావన హి మారి  
అనవు ఇవే త్రిపుట ఉపారీ  
జామవంత మె పూర్వ ఉ తోహి  
ఉచితసిఖావను దీజహ మోహి  
ఎతనా కరహు తాత తుమ్మ బాయి  
నీతహుదేఖి కహహు ముధి ఆయీ  
తబ నిజ భుజ బలరాజవనె నా  
కాతుక లాగి సంగ కపిసేనా  
రావణుడు బ్రహ్మస్త్రమున కట్టుబడిన హను  
మంతునిజూచితోలతపరువవాక్యములాడియు,  
దో॥ తనయుని మృతి చిత్రమునకు రా  
గను భిన్నుడగుమను నులి  
.....

హ॥ వనచర నీ వెవ్వని బలమున నీ  
వనము చెరిచిత్వెవ్వని నెక్కడ నీ  
కన నిశ్చంకిం గనమును వినుమా  
మిట దునిమిలె శత్రుమా  
చాపాయి॥ పుకెతుకాకలు లేదో  
వన, పర్వత కార  
.....

యారీతి బల్కు నారాచణులో  
 మారుతి బల్కు నమందధ్వనిలో  
 విను రాచణ యే విధుని బలంబుక్  
 గాని మాయ సృజించు నజాండంబుక్  
 గనఁ ద్రిమూర్తు లెవ్వని దయ కలిమిక్  
 జని నీతి లయములాగు రెలమిక్  
 సువినబొండ నిచయమగు భూమిక్  
 గాని దాల్చు నహిను డెవడు హాయిక్  
 ముని సుర పాలన మొనరింపనిలక్  
 గానియె నెవడు పెక్కుగు రూపములక్  
 ఏ విధుడు భవాద్యుల నడంచెక్  
 శైవ ధనుర్బంజన మొనరించెక్  
 భూవిధుల గర్వముల దూలించెక్  
 చేర భరాది నెళుచులగ్రుంచెక్.  
 దోహ॥ వారి నెందొక కోలనుదా  
 గూలిచె నీ వెవాని  
 యాలిని చెచ్చి దూతను నే  
 నతినికి విను దుర్బాని.  
 చొ॥ రాచు నీరు పరాక్రమమెల్లక్  
 వావిరి సహస్ర బాహునిలలక్  
 భావింపగ నది స్పష్టమె యెంగుక్  
 నీవు వాటిలో నెరి రణమంగుక్  
 మొనసి యెట్టిఫలమును గొంటిన్ దా  
 నిని నే నెరింగిన వాడగదా  
 యనిన రాచణుం డతి భిన్నుండై  
 నను దా నెట్లను హనితుండై.  
 మూలము :  
 దోహ॥ కపిహి బిల్వోఽదసానన  
 బిహసా కపి దుర్బాద  
 సుతవధ సుగతి కీని పుని  
 ఉపమా హృదయ విహద.  
 చొ॥ కమా లంకేన కవన త్రేం కీసా  
 కేహికేం బలహులెహిబన భీసా  
 కీ భాం క్రవన సు నహి సహి మోహి  
 దేఖపుఁ అతి అంగఁ నతతోహి  
 మోరే నినిచర కేహి అపరాధా  
 కహు సతతోహి న ప్రావ కఇ బాధా  
 సును రావన బ్రహ్మాండ నికాయా  
 పాయ జాను బల విగనుతిమాయా  
 జాకేం బల విరించి హరి ఈ సా  
 పాలత సృజత హర్షత హర్షతీనై  
 బా బల సీన ధర్త సదుర్బా యేడినితు  
 బ్రతిమాలినన్ సమీ సుగూకవైపు

ధగ ఇ శో బిభిగ్ధ దేహ సురత్రాతా  
 తుంహ నే నతస్య సి భావను దాతా  
 నార కోదండ కవన త్రేహిం భంజా  
 తెహి సమేతి స్వపదల మిద గంజా  
 భరమాపన త్రిసిరా అహాబా  
 వధే సకల ఆశులిత చలకాశీ.  
 దో॥ జాకేబల లవశేన తేం  
 జితేహు చరాచరగృహీ  
 తాసు మాత మెంజానత బా  
 కిరి హరి అనేహు ప్రియహారి  
 చొ॥ జాన ఉఁ మెం తుమారి ప్రభుతాయా  
 సహసబాహు సస పరి లంఝాయా  
 సమగి శాలి నన కరి జను పావా  
 ముని కపి వగన బిహసి బిహారావా.  
 యుద్ధకాండంలో అంగద రాచుబార సంద  
 గృహులోని అనవాదహు. కైలాస పర్వత  
 మెత్తితినని తన పరాక్రమమును కొనియాడు  
 చున్న రాచణునిలో అంగదుడు,  
 చొ॥ నీనోటనె నెన్నికొంటి నిర్జరుల్  
 గానితి నీవ సమును నిర్జరుల్  
 గానగ లేరు శిర కి రనమున్  
 బూహమాత్రబంధో నేమునుముక్  
 విను కనుతీ తనువెలను కెండుక్  
 దనుకూరుడె యిందబాటికుండుక్  
 మునుగిరి నె తితి ననఁగానేలా  
 ఘనధరమూనవె గాడ్డెలు చాలా.  
 దో॥ మిడుత మంటలోపలబడి వ్రే  
 ల్మిడి తడబడకనుగాను  
 జడమతి యగి శూత్ర్లంగా  
 వెడగులుగుగు మికచాలా.  
 మూలమునలంకాకాండములో రాచణుడు -  
 'మనునది నో ఇ రావన బలసీలా  
 హరిగిరి జానక్ జాను భుజిలీలా  
 గాన ఉమాపతి జానుసురాళా  
 పూజె ఉఁ కేహి సిరసుమనచడాయా'  
 అని చెప్పాడు. తర్వాత తాను సాధించి విజ  
 గుల నుగ్గడిస్తాడు. ఈ సందర్భములో తెలుగు  
 అనువాదం యాధాత్వికంగా చేయబడలేదని  
 చెప్పవచ్చు. సంక్షిప్తంగా కొంత స్వతంత్రంగా  
 చెయబడింది.  
 ఈ తరకాండలో రామ పట్టాభిషేకము  
 వరతిమైనది. సంతృప్తియుగంవలన సీతా వన



# మాతృమూర్తి బెజ్జమహాదేవి

శ్రీమతి ఎం. ఆదిలక్ష్మీగారు

—:0:—

సృష్టిలో మాతృసానము మహాశక్తి మైనది. సృష్టిమాతః పరిచైవతం అన్న సూక్తి సర్వజన విదితము. లోకహితార్థము ప్రజాతంతువు విచ్చేదము కావడా తాపాదు గృహసంధర్మములో తిరిగి ప్రముఖ పాత్ర. పిల్లల కొరతైన సర్వస్వమును ఆస్తింప సంసిద్ధులుగా మాతలు వైరముగా ఆనాడుకాలము నుండి భారతీయులు స్తుతించుట ఆశ్చర్యములేను. భవభూతివంటి మహాకవి తాను జాతు కర్మ ప్రభుడైనది తిరిగి స్మరించి కావ్యరచన ప్రారంభించినాడు ఆంధ్ర వాఙ్మయములో తొలుదొల్ల ఈ మాతృస్వరూపమును, మాతృ హృదయమును వ్యక్త మొనర్చినవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. ఈతని నవనరచించి శ్రీనాథ మహాకవియు మాతృమహిమను, తల్లిశ్రేమను తన కావ్యములం దుల్లేఖించి యున్నాడు.

(27 వ పేజీ తరువాయి)

తాగు, కళలన జననాదుల ఇచ్చి పుట్టెను బడలేను.

కులసీదాను శ్రీరామచంద్ర పాదా వింద చింత నామృతిపాన పీకేమి మరుడె గను శివ ప్రభుడుకూడ. తన ఆరాధ్యస్థానమును రామ చంద్రమూర్తి శ్రీలేనీ

‘ఉండకలయు మలీయుకిగు

హ్యంబుండె వినడు శివభక్తి

దండలేక వాడు కీకలా

లందు విహంగుడవక

అని అనిపించినాడు.

మూలములో॥

‘హరగుణనిందక దాను హాసయ’ అని

‘శివ ద్రోహిమను దానకహాస

సోనగ సపరహు దోహి భావై

శంకర విముఖ భక్తి విహాసా

సోనర మూఢ మందమతి హాస

అని శున్నది.

“అరుణగభి సిద్ధింబ ముద  
యాద్రవయిం బొడగట్టునంతలో  
బెరుగును వంటకంబు వడ  
పిందెలునం గుడువంగ బెట్టుని  
గ్గక కనుఁబాఱురీణులుగు  
ప్రాణము ప్రాణము తల్లియున్నదే  
హాహాగ! ఎవ్వరింక గడు  
పాదసి పెట్టుదు రిప్పితాన్నయల్.”

అను పద్యము మాతృమూర్తి శ్రేమతు మహా తర తార్కాణము. ఆధునిక యుగములో ‘మాతృశతకము’ వ్రాసి తల్లి బుణమును తీర్చుకున్న మఱియొక తెలుగుకవి ‘మాతూరి అప్పామొదల్’ అను తమిళ సోదరడు. పీరి కందఱుకు మార్గదర్శకుడు మన పాల్కురికియే. అతడు తన బసవపురాణములో బెజ్జమహాదేవి కథలో మాతృ హృదయమును సూక్ష్మత సూక్ష్మముగా వివరించియున్నాడు. మాతృకవి పవిత్ర హృదయము, ఉదారత, త్యాగతత్పరిత, నిగూఢప్రేమ మన్నగు భావములతో నాపావిత్రమై, కుమారుని శ్రేయస్సుకై తుదకు తన ప్రాణాలైనవి అర్పింప సిద్ధుడగుచుండన్న విషయమును పాల్కురికి సోమనాథుడు బెజ్జ మహాదేవి పాత్రమూలంగా నిరూపించాడు. మన స్తత్విశాస్త్రమున్న ఏమిటో తెలియుని గోబుల్లూ మానవ భావాలను సమాజాని సమాజంగా వర్ణించిన పాల్కురికి సోమనాథుని ప్రతిభ ప్రశంసయియమైనదికాదా!

పాల్కురికి సోమనాథుని పాత్రలు కేవల సాహితీమాత్రములుగావని యిదివరకే చెప్పబడినది. బెజ్జమహాదేవికూడ ఆకాలముందు జీవించి యుండిన శ్రీ కావ్యమును. ఈమెకథ బసవ పురాణమున తృతీయాశ్వాసములో 90 ద్విపద లలో చెప్పబడినది. ఈమెను ముగ్ధ భక్తుల నిరతభక్త భక్తి ఉగ్రడింపవల కవి ప్రత్యేకపెట్టి నాడు. సహాదేవి గృహగురించిగాని, చాపాయి॥ పుట్ట గాని, వంశోదంశకున

వగ సహజాతికి తెలియ నా

చెప్పనేలేదు. (పేరుబట్టి ఆమె వైద్యురాలై యుండునని, అదియే ఆమె జీవితమున మన మూహింపవచ్చును.) భక్తపరాధీనుడగు భగవంతునికి, తత్వస్వరూపులగు భక్తులకు నివి యన్నియు నవసరములని సమయము దొరికిన పుడైల సోమనాథుడు చాటియేయున్నాడు. బెజ్జమహాదేవి 'కఞ్జకంఠ శ్రీపాద కమలాంతరంగ', అది యొక్కటే ఆమెను కావ్యపాత్రగా గ్రహించుటకర్హమని కలిగించినది. ఆమె నిత్యుభయక్రియే ఆమెను భక్తాగ్రగణ్యుల శ్రేణిలో చేర్చినది.

బెజ్జమహాదేవి తన ఆరాధ్య దైవమగు శివునకు తల్లి లేకుండుటకుగూర్చి చాల చింతించినది. ఆతని కన్యపీఠముల బంధుబాలమున్నప్పటికీ తల్లినిగూర్చిన ప్రశ్నను యొక్కడనులేను. ఆభవుడగు శివునకు తల్లివండుటలేక్కడనుండి వత్తురన్న విషయమూ ఆమోక్షమరాలికి తెలియదు. అందుకే ఆమెను సోమనాథుడు మగభక్తులలో చేర్చినాడు. బెజ్జమహాదేవి తీర్థయోగా నాగోచించినది—'శివునికి తప్పక తల్లియుండి యుండవలయును. తల్లి లేకుండ ఉదయించుటెట్లు? కాబట్టి తల్లి పనిలోయి యుండవలయు'నని ఆమె తలచినది. తనకుగూడ చిన్ని పుడచే మాతృపియోగము సంభవించి—'తానెన్ని పాట్లు పడినది! తనవంటిదేకదా ఇతరుల కిచ్చుచున్నాడు. తల్లి లేకపోవుటచేతనే శివునితల జడలుగట్టినది. కన్నతల్లియే యున్నకుమారునితల జడలుగట్టనిప్పునా? విషము త్రాగుచున్న నూరికుండునా? అందఱును కనులు మిఱుముటగొల్పు వింతి వింతి దుస్తులు ధరించుచుండ ఏతల్లి తనకుమారుడు తోళ్ళు ధరించిన చూచి ఊగుకుండునా? స్వర్ణాభరణములుమాని విషదంష్ట్రులగుల గర్భములను ఆభరణములుగా ధరింపనిచ్చునా? వాసలు విజ్ఞజిమ్మే లేపనాదులకు బడులుగా శ్మశానపు బూడిదకు పూసికొని నిచ్చునా? ఇంటిపట్టున ఒక ఇంటివాడుగా తనపుట్టుకు సుఖపడవలయునని తల్లికోరునే కాని సకలప్రకృతి కానిచ్చునా? అన్నిటికంటే మించినది—'కృతజ్ఞత పితామహుల కావలయును నీకు. కృతమామను నకు వల కానకొని శివునిరీతిలను తున్న నానానానము చేసెదనీ యేడింతు' బ్రతిమాల్చినదా?—'నుకొనక వైపు

పరలు బెజ్జమహాదేవి భావాంబరసిద్ధిని మెలసి నది. ఆమె హృదయము జాలిచే కరిగిపోయినది. తల్లి లేకపోవుటచేతనే 'నా' అనువారులేక 'నాయనా' అని చేరగీయువారును లేక, అడుగువారులేక, హద్దులో పెట్టువారును లేక శివుల కిన్నిపాట్లు వచ్చివి—'సాపని అకలి తల్లికి తప్ప మఱివొకటి తెలియును? తృప్తిగా స్వయమిచ్చి, చాలివిదానికి మఱికొన్ని పాలు పోసి, పలుచాటు వెన్న తినబెట్టి నాకినగదా బిడ్డలు పెద్దవారగుదురు.' అని బెజ్జమహాదేవి ఆరాటపడినది.

ఆమె మనస్సున మఱొక్క భావముదయించినది. తల్లి లేకనే శివుడింత గొప్పవాడైనాడు కదా! తల్లియే యున్న మఱింకెంతటి వాడై యుండునో? బెజ్జమహాదేవి హృదయసిద్ధిని ఒక్కమాటు పండుగలప్పుడు, పదిమంది గుమికూడే జాతరలు, ఉత్సవాదులప్పుడు, తమ చిన్నారి పాపలను మనూష్యులచేసి తినికొని వెళ్ళు తల్లులు కనిపించినారు. అయ్యో! తల్లి లేని బాలని బ్రతుకంత దయనీయును. తల్లి లేకున్న ప్రతివాడు నీడరించుకొనువారే. ఆతని మనోవారములగు బాల్యచేష్టలుగాని, క్రీడా విహారాలుగాని అడవిని గాచిన వెన్నెల తల్లు వర్ణములే కదా!

'చులకన జలరుహతంబువు  
చులకన తృణకణము నూని చులకనసుమ్మ  
ఇల నెగయు ధూళి చుల్కన  
గులకన మరతల్లి లేని కుతుడు'—అన్నట్లు తన్ను గమనించువాగులేక, తల్లిగల తోటి బాలగమధ్య ఏదోలోపించిన వానివలె దిక్కు మొగముతో నెగురు పసిబాలుని ముఖము ఆమె కనులయగుట నానందాన్ని బొందినది. 'పెగా మగ బిడ్డ, అడపిల్ల కనుకనా ఎటులో పెరుగునని ఉపేక్షించుటకు. కాబట్టి తానే శివునికి తల్లి కావలయును. ఆతనిని పెంచి పెద్దవానిని జేయ వలయునను నిర్ణయమునకు ఆభక్తురాలు వచ్చినది. ఈ సంవర్ధమున బెజ్జమహాదేవి మాగ్నమే కాకుండ ఆకాలపు సాంఘికపరిస్థితులకు చురుకు గోచరించుచున్నది. వీరశైవ 'తెల్ల' పురుషులకు సమాన ప్రతిపత్తి తెల్లులు ఉత్తమాధర్మముగలిగినది. అయి బసుగొన పుత్రులన్న తల్లిదండ్రుల కభి నమరక్రొ, సర్వవిధముల శ్రీలు తమ

సమాంతరము నిరూపించుకొను అవకాశమున్న ఊజులలోకూడ పుత్రిక జన్మించినదన్న వేడి కన్నులు కాన్పు తలిదండ్రులున్నారన్న నాదాపు యెనిమిది శతాబ్దములక్రిందట అట్టి భావములకుటను గూర్చి మన మాతృద్యపడ వలసివచ్చును.

బెజ్జమహాదేవి తల్లి స్థానము నాక్రమించుటకు నిశ్చయించుకొన్న మరుక్షణముననే శివుడు పసికొనియేనాడు. తన భక్తిమహిమచే ఆమె ఆ పురాణపురుషుని బాలుని గావించ గలిగినది.

ఇక ఆమె ఆ బాలుని పెంచు విధానమును సోమనాగడలిమాత్యముగ వర్ణించియున్నాడు. పాశ్చాత్య పదతులు చాలవఱకు చోటు చేసుకొన్న ఈనాడుకూడ, కొన్నిచోట ముఖ్యముగా పల్లెలలో పసిపాపలకు నిర్భూపోయుట సోమనాగని వర్ణనకు చాలవఱకు సరిపోవుచున్నది. కిల్లలను కాళ్ళపై పరుండబెట్టి ఆపాద ముగ్ధము నూనె చిమిరి, ముక్కలలో, చెవులలో నూనెపోసి వత్తిమలకు బోర్ల పరుండ బెట్టి వెన్నెనుక చిమిరి, వీపు నిమిరి, పెరుగ వలెనని కాళ్ళుచేతులు లాగివట్టు నూనె పూయుదురు. తర్వాత మెత్తని సువాసనగల నలుగుండిని పాపని దేహమునకు పట్టించి నలుచుదురు. నాత్తుడను, నాతి శీతలమునుగాని నిశ్శయ వీపుపై పోయెదరురు. కిడ్డడు బెదరకుండ మెల్లగా వెన్నుపై గుద్దుచు నిరుపోయుదురు. పసిపిల్లలకు తల పెట్టాగను మాడు మెత్తగా ఉండునుకదా! గట్టిపడవలయునని నిశ్భూపోయినప్పుడు నీటిలో నొత్తుట పరిపాటి. పసిపాపను నిరుపోసిన త్రాగి తేయుదురు. మఱింత చిన్నపాపల ముక్కులు చెవులలో నిరుపోయిన ఉక్కిరి బిక్కిరి యగుదురు. అంగుచే తలులు చేతి నడచుగాబెట్టి తలపై నిరుపోయుదురు. తర్వాత తడి యార్చుచు కండను, చెవులను ఊడి జాగ్రత్తగా మెత్తని పాతిళ్ళలో వళ్ళంతయు తుడుతురు. అంగుచ్చముతో మట్టిని మెడపై బొట్టు పెట్టుటను సోమని వర్ణించియున్నాడు. ఈనాడుకూడ ఈ బుచ్చలకు చేయుట చూడవగును ఈ చామన వర్ణించిన విధమును చూడండి.

“నొంగిళ్ళపెసిడి లింగమా  
నంగన గావించు నభ్యు

ముకొన్నత్తులైకొల్ల త్తుముక్కన్ను బులుము  
కొల్లత్తు గడుపాత్తు నట వీపునియర  
బెరు గంగవలెనని తరుణి వీడ్వడంగ  
బరణులగ్గురములు జాగంగడిగుచు  
బుంగులనలుచు నర్థిలి గట్టిపెట్టి  
జలములు వీపున జలమనంతరి  
వెగచి బెడవండ వెన్నుచేయుచును  
నొగిమ స్తమన నీరొత్తు దోయిటను  
వడనంబు సొచ్చునో యుడకంబులను  
నదుముబొట్టును నోరి కడంబువట్టు  
బెన్నుగా బనుపార్చి చేయుబుజ్జను  
గత్తులు జెవులు గాడంగనూరు  
నంగిటి మల్లాత్తు నందందవ్రేల  
కొంగిళ్ళ గాన్పీరు దోనె ల్లిమిడుచు  
బడలి చేసిన దూపాడిచి బొట్టిడును  
మడగి యంగుష్ఠంబు మన్నింత మెదిచి  
నడవంటియట్టి పిడుక విధూతి  
యడరబుత్తుని నొసలారంగ బూయు”

అభ్యంజనమైనవెనుక పాపనికి తాను స్వయముగ గోమయముతో తయారుచేసి కడవలో భద్రపఱచిన విధూతిని బెజ్జమహాదేవి నొగట పెట్టును. బాలురు ఎట్టిరూపమువారయ్యెను అభ్యంజనాదికమువెనుక మనోహరముగ గాన్పింతురు. నీళ్ళు పోసినవెంటనే యెత్తుకొని చూడించిన “ఎత్తు క్రుంగును” యను అభిప్రాయముచే నామె కిడ్డకు తన అమ్మను కడుముకొని ఆపారముగ తన ప్రేమను వెల్లడించినది. మగ పిల్లలకుకూడ కాటుక పెట్టినకొని కండ్లు పెద్దవి కావగుదు. మన బెజ్జమహాదేవియు తన పుత్రునికీ మాడు కన్నులు కలియునట్లు కాటుక పెట్టినది.

నీళ్ళపోసుగానే పిల్లలకు ఆలికావడము, నిద్రరావడము సహజము. బెజ్జమహాదేవి నిద్రపోయే తన బాలునివూడ పట్టులను జననదు. పక్షిదోషము తిగులట, తత్కారణముగా పిల్లలు చిక్క పోవడమును గూర్చి యీనాడు గూడ మనవారు చెప్పుచుందురు. సోమనాథుని కాలములోగూడ యీ భయము ఉండెడిదని మనకీవర్ణనవలన స్పష్టము. నిదురనుండి లేచిన బాలునికి వెన్నను తినబెట్టి, చెక్కిలిగిటి మునాడు, నూనెను పోసి పరిపాటి. తన ప్రేమచాపాయి. పూసిడి ఉగపాలు పోసి వగవగవ. మూసి

నుంచుకొని ఆడించుచు, బుజ్జగించుచు ముద్దాడెడిది. గిరిగింతలుపెట్టి నవ్వించేది. 'ఎవరు నాయనా నిన్ను కొల్పోయారు' అని ఓ వాళ్ళని. తన పై పరుండబెట్టుకొని మెల్లగా తట్టుచు జోలలు పాడేది. ఈ విధముగా ఆపరిమితానురాగముతో బాలుడైన శివుని పెంచుతుండేది, బెజ్జమహాదేవి. ఆమె నిశ్చల భక్తిభావానికి శివుడు మెచ్చి ఆమెచేయు బాల్యోపచారాలను స్వీకరించుచుండేవాడు. ఈ సందర్భములో నామెను గూర్చి భక్తమండలి

'భక్త దేబ్బంగినిభావించు శివుఁడు

వ్యక్తిగా తద్రూపుఁడై యుండుటరదె?' అని వినుతించేదని కవి ఉగ్గడించాడు.

బెజ్జమహాదేవి భక్తిని పరీక్షించుటకు పిల్లలకు తజ్జుచుగ వచ్చు 'తరుచంటిక్రియ' ఆ బాలునికి వచ్చినది. తల్లి యెంత ప్రయత్నించినను పాలు త్రావడు. వెన్నకు నోరు తెగువడు. ఇంకేమున్నది? బెజ్జమహాదేవి ఆపాదమ పకము కంపించిపోయినది. ఆ తల్లి ప్రాణము తలడిల్లినది. ఏదో ఆపద రాబోవునున్నదని భీతిలిగినది. ఆ మాతృమూర్తి కరుణామూర్తి యైనది. కన్నీళ్లు కాలలుగా చెక్కిళ్ళపై ప్రవహింపబడను సందర్భించి వాపోయినది. పిల్లలతో విసిగిచేసారినవారయినవోర! పాపము ఆమె కంటా క్రాస్తే. యేమి చేసుడను నోరుట లేదు. ఆసలు జబ్బేమిటియో తెలియలేదు— 'అతిమియో? కోపయో? అంగిటిములో?' మందు, మాకు యేమి యెఱుగనని విచారించినది ఆమెకు కాళ్ళు భూమిమీద నిలువలేదు. మాటిమాటికి బిడను కాగిలించుకొంటుంది. బాలునివెపు అల్లే మాస్తుంది. బాలుని కడుపును అడుచుతుంది. ఇరుగు పొరుగులను వచ్చి చూడమని అలజడిచేసినది. వారు 'అంగిటి మలయినది' అనగానే శోకవారిధిలో మునిగి పోయినది. మరల మరల పురునికి పాలుపట్టుటకు ప్రయత్నించినది. కానీ త్రావడు. కన్నెత్తడు. బాలు డేమయిపోతాలో అన్న భయ మామె నావరించినది. కాని వెంటనే తనబాలుడు సాక్షాతు శివుడేగదా! మృంత్వం పోయినను మత్స్యవేద? ఇది యేమి వెట్టిభ్రాంతి? తన్ను తాను సమాధించుకొని శివునిలీలలను చూచి 'నాపె కోపమా? ఎందుకై యేడింటు' బలిమాలినది. ఒక వె

నిరాశ ఆమెను కల్లోలపఱచినది. సాధారణ బాలునివలె నన్నను సాక్షాత్ ఈశ్వరుడే తన పుత్రుడన్న నమ్మకము ఆమెను వేరువనితగా మార్చినది. ఇదంతా తన్ను పరీక్షించుటకు శివుడు పన్నిన పన్నాగమని, ఇంతకుపూర్వము భక్తలిండలో ఆత డారగించిన ఆహారవిశేషాలను ఉగ్గడించుచు ఆ వెలుల జీర్ణమయి; వని ముగ భావముతో ప్రశ్నించుచున్నది.

'కడుపు వెలితియై నొడయ నడికిని

నెడవోయి యచ్చట గుడువలేకున్న

గునియును గుమ్మర నండయ్య వాడ్య

మున కాడి యచ్చట గొడగ నిన లేక

వచ్చి చేరమ చక్రవర్తి వాయంప

నచ్చెరువుగ నాడి యాకట బడలి

వెడ యాట లివి యెల్ల వేగి యాడినను

గడుపునిండునె యని గ్రహ్య నవచ్చి

పిట్టవృక్ష రాచపీడిక బోయి

యెట్లకేలకు నింత పిట్టరగించి

సామవేరులయింట జచ్చినపెయ్య

త్రేమంబుగో వండిపెట్టంగ గుడిచి

కామింపగా గరికాశ్వయింట

మామిడిపండులు ముఱుగున నమలి

పోయి చెన్నయయింట బులియంబకళముఁ

జేయుఁ దీయక జాళి చిరుతొండనంబి

కొడుకు మాంసముఁ వేడికొని విందుకేసి

యెడపక నిమ్మవ్వయింట భుజించి

యారగింపంగ జవియైన జోడవ్వ

కోరతో నిచ్చిన గొని యోగించి

యాస కి సురియ వాడయ్యచే కళ్ళి

కాసించి తట.....

ఈ శిశుల లన్నియు దనకు 'ఒక నెలకుక నెప్పై' అని అనును.

తల్లి కి సహజముగనుండు చనువుతో పైన పేర్కొన్న 'భక్తలిండలో' అడిగి అడగక పెట్టించుకొని తింటివిగదా! ఇప్పుడు పాలెందుకు రుచించును?" అని నిష్కారోక్తులు ఆడినది. కాని బాలునిలో యే మార్పు కనిపించలేదు. బెజ్జమహాదేవికి శివుడు తన మాతృప్రేమను పరీక్షించుచున్నాడేమో అన్న భావన కలిగినది.

'తెల్లవిషుగు మీఁదఁ దొల్లి నాయట్టి తలులు గలగె యీ ముల్లోకములను బసుగొన నిపు నాప్రాణంబు గాఁగ నమర క్రిగొని యాటకది నీవె సాక్షి

యెట్టేని మా యుంచినట్లులయింది  
 బెట్టినంతకుడిచి యట్టుండి లేని  
 యెప్పాట నిను బొందునే తెప్పల్నాప్పి?  
 నిప్పున జెడలంటునే నీకు నీకు  
 చేపకొనగఁ చెప్పల్సిందించెగాక  
 యీ సుంకటంబు నీకేల తావచ్చుఁ  
 బలియేమి? మాటలఁ బాయునే తెపులు,  
 నిను గొంత నీ టిండితనమందనేల?  
 చాలఁ జూడంగ నీ సుంకటం బింక  
 బాలుండ! నీమీఁదఁ బ్రాణముల్పడుతు',  
 'నిప్పుకు చెడలంటునా? సర్వకొగవారివగు  
 నీకు రోగ మెక్కడిది నన్ను నీవు మాసగింప  
 లేవు. నిన్నుడుగుట యెందుకు? నీమీద కేంద్రీ  
 కృతమయిన ఈ ప్రాణములు యిప్పుడే నన్ను  
 వదలిపోవును' అని తన శిరస్సును చేదించుకొని  
 ప్రయత్నించినది. భక్తానుగ్రహడగు సరమేశ్వ  
 రుడు ఇంక ఊరకొనలేకపోయినాడు. స్వ  
 స్వరూపముతో ప్రత్యక్షమయి 'అమ్మా వరము  
 కోరుకో'మన్నాడు. అప్పటికి బెజ్జమహాదేవికి  
 శివుడు తేరువ్వకి యన్న భావము కలుగ లేదు  
 'కొడుకా! నాకొక కోర్కెయీ కోఱతయి  
 గలదే' అని 'నీవు నిరోగివై నిత్యుడవయి  
 గుఱావా ప్పినుండుము. నాకంటే చాలును.  
 కన్న మోహమునకంటె పెంచిన మోహ చాగ్రి  
 లమని పెద్దలంటారు. కాబట్టి నిన్ను కన్నులార

మాచుచు యిక్కడే ఉండుట నా అభీష్టిత'  
 మని తేడుకొనినది. ఆ మాతృమూర్తి ప్రేమ  
 వాహినిముందు ఆ అచలాత్మజాపతి తట్టుకొ  
 లేకపోయినాడు మరల, కేరింతలు కొట్టుచు  
 శిశువై తల్లి యొడి నలంకరించినాడు.

ములోకమలకల్ల తండ్రి శివుడు. ఆతనికి  
 తల్లియై బెజ్జమహాదేవి, ధన్వంతర్యము నందినది.  
 శివుడే 'నీయట్టి తల్లివి కలుగంగ నాకు రోగం  
 బులు యెట్లు పొందగవచ్చు' నని ఆయమృత  
 నిత్యత్వమును ప్రసాదించాడు. సాత్త్వికజయిండు,  
 అభవుడు, అదిమధ్యాంతరిహితుడయిన ఆ పర  
 మపరానందమూర్తికి అమృతమై వెలయుటచేత  
 బెజ్జమహాదేవికి 'అమృత్యు' అను నామము ప్రసి  
 ద్దమయినది. 'పిల్లల యారోగ్యము తల్లి జాగ  
 న్నికాక పై ఆమె నేర్పుపై నాధారపడి  
 యుండుననుట జగత్సత్యమును కవి శివుని నోట  
 చెప్పించినాడు.

ఈవిధముగా మాతృత్వమును చక్క గ  
 నిర్వహించిన బెజ్జమహాదేవి నామము శైవ  
 వాఙ్మయములో ప్రధానహీన మాత్రమించు  
 చున్నది. 'సోమనాథ స్థవము'లోగూడ

'బెజ్జమహాదేవి పెంపుడుతనయ

ముజ్జగదాధారి మూర్తి రహించు'  
 అని యున్నది.

### ముద్దువడుగ (విజయ) టైప్రతి

క. శ్రీమంతుఁడవై పదనత  
 నామంతుఁడవై మనీషిసన్నుతివలన  
 దీమంతుఁడవై వర్ధిలు  
 ైమంతా ముద్దువడుగ రాజవలెనా!

మ. చిలుకా తాళునొ గొగ్గి యానుకొనునో చేదస్తువా నిల్చునో  
 తళుకుంకేడవుల్ల నడ్డముగ నొడ్డన్వచ్చునో యొడ్డినన్  
 గళుగళి గల్గుఁ ఘోఘళికు. రని వ్రక్కల్ సయు నీఖడ్గకా  
 శల మొక్కొక్కెడఁ బోవ ముద్దువడుగ టైప్రతి నృపాలద్విపా.

# తమిళ కవిత్రయముగం

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు

—: ౦ :—

తమిళవాఙ్మయ చరిత్రలో చోళమహిషతుల పరిపాలనాకాలము (850-1200) స్వర్ణయుగముగా వ్యవహృత మగుచున్నది. కంబన్, ఒట్టక్క తర్ మున్నగు మహాకవులు జీవించిన దీకాలమునందే, కావ్యములు, పురాణములు, సలహాహాత్యు గ్రంథములు- వైద్య శాస్త్రీష గ్రంథములు మున్నగువి యెన్నియో యీ కాలములో తెలుగులోనికి వచ్చినవి. వైద్య శాస్త్రీష గ్రంథాలలో కొన్నిట వ్యావహారిక తమిళము ప్రయుక్తమై యున్నది. ఇది యొక విశేషము. వ్యావహారికభాషలో సంతకు పూర్వము గ్రంథరచన జరగియుండలేదు. నుజీ యొక విశేష మేమనగా చోళులకాలముననే సంస్కృతభాష వాఙ్మయములకు బహుళ ప్రజాదరముకూడ ప్రభుధ్య మయ్యెను. తత్ఫలితముగా సంస్కృత గ్రంథములు తమిళము చేయబడినవి. సంస్కృత భాష పరిజ్ఞానముగల తమిళ విద్వాంసుల సంఖ్యకూడ నధికమయ్యెను. కనుక నీ కాలములో స్వతంత్ర కావ్యముల కంటే ననువాద గ్రంథములే ప్రచారములోనికి వచ్చెనని నుడువుట సమంజసము. తుదకు తమిళ మత వాఙ్మయముమీదకూడ సంస్కృత వాఙ్మయ ప్రభావము మిక్కిలిగా కనబడ జొచ్చెను.

తమిళ సాహిత్య సదనమున మణిదీపిక తెలిగించిన మహాకవి కంబడు. తమిళ వేదమును ప్రసాదించిన తిరువళ్ళుకరును మిహాంయించినచో కంబకవివలె ప్రభుతయశస్సుడైన కవి మణియొకడు తమిళ సాహిత్యములో 'నభాగో నభవిన్యతి', ఇతడు కవిచక్రవర్తి బిరుద విరాజితుడు, 'కల్పియిల్ పెరియన్' కంకా' (కవిత చెప్పటలో నధికుడు కంబడు) 'కంబన్

పిట్టుకట్టు తలీయుం కవి సొలుం (కంబన్ ఇంటిలోని కట్టుకొయ్యకూడ కవిత చెప్పాను) అని జనత సభక్తికముగా నీతని కవిత్వ మహత్వమును కొండాడెను. ఇట్టి ప్రశంసకు కంబకవి చక్రవర్తి యెంతయు నర్హుడనుట నిర్వివాదము. కంబకవి రచనములలో శ్రేష్ఠావధగినది రామావతార మను నామాంతరముగల రామాయణము. ఈ రసవత్పూర్వమే యతనికి చిరయశస్సు సమకూర్చినది. వాల్మీకిరామాయణము ననుసరించియే యతడు రచన చేసినాడు. ఈ హేతువును పురస్కరించుకొని కొంద జితనిని నిరసించురు కాని కంబరామాయణ మొక స్వతంత్రరచనగా, మధురమంజలకావ్యముగా సాహితీ మర్యాదలకు ద్యోతమాన మగునని చెప్ప నగును. ఇతడు కావించిన వర్ణనలు సహజములు; సుందరములును. అలంకారము లతని సుఖమార హస్తముల నందాలు దిద్దుకొనెను. ముఖ్యముగా నుపయోగకారమును వాడుటలో నతనిని మించినవాడు మఱొక్కడు తమిళ కవులలో లేడునుట సాహస మనించుకొనదు. అతని వర్ణనాంశములు వైసందిన జీవనమునండి గ్రహింపబడినవి. వానిని చదువునప్పుడు తిక్కనామాత్యుడు స్వృతిపథమున నామృత్యురించుచుండును. కొన్ని పట్టులలో కంబరామాయణము వాల్మీకి సుమరకృతికంటెను మిన్నగా నుండునని వాదించునట్టి విమర్శకులు కొందఱున్నారు. కాని నే డతని రామాయణ రచన కొందఱి దృక్పథమున పరిహాసాస్పద మగుట చింత్యము!

ప్రాచీనాంధ్రకవుల చరిత్రవలె కంబకవి చరిత్రకూడ నేటివఱకు సరిగా తెలియరమ్ముట లేదు. అన్యుతవిషయము లెన్నో యతని చరిత్ర

1. కంబమహాకవి జీవితము నభివర్ణించు గ్రంథ మొకటి తెలుగులో నుండుట గమనింపఁ గన్గు విషయము. దీనికి క ర వి. ను, మురుగేశముపిళ్ళై, ఇతడు ద్రావిడుడయ్యు తెలుగు తమిళ మలలో ననమాన పాండిత్యముగల విద్వాంసుడు. ఇంకను వివరముల కొరువారు శ్రీ నిడుద లు వేంకటరావు గారు 'దక్షిణగోళీయాంధ్ర వాఙ్మయము'ను చూడుడు. పుటలు 34 నుండి 40

నానరించుకొనియున్నది. కంబడు రాజను శుద్ధని కొందఱు తలచుచున్నాడు. కంబనాడును శత్రువును పరిపాలించు రాజునకు తనయుడట! కంబజాతికి చెందినవాడగుటచే నతనికి కంబడును పెండ్లిగొని మఱి కొందఱునున్నారు. ఆలను ధ్వజస్తంభము (కంబం) నిద్ద జన మంగుటచేతను, కంబజాతివాడగు నొక పూజక పెండ్లిచేతను కొని కా నామము కల్గినది కొందఱి విశ్వాసము. కాంగీపురమునందలి యేకాగ్రనాథ స్వామివారి భగవద్విగ్రహము, తమ కంబడిని వ్యవహరించు దయ్యోనని మఱియొక వాదము. ఇట్టి మహాకవి సృష్టవృత్తాంతముగనుటచి కథలు కొన్ని చెప్పబడుచున్నవి. ఇవి కకత్వములో, సత్యములో తెలియవు.

కంబడు సుప్రసిద్ధ ప్రాయముగా నన్నప్పడు శడఁచుకొన్న మొదటి యను నొక భూస్వామి శుతని నాదరించెను. ఈ సహృదయుడే శుతని శీలితమును తీర్చిదిద్ద మహారియుడు. చదువు సంతుల లేక యాలకాపరులతో నలరి చిల్లరిగా కంబడు తిరుగుచుండుటను చూచి యతని తల్లి మిక్కిలి పరితపించెనట. ఆప్పుడు శడఁచుకొన్న యతనిని తన కుమారులతో జతచేర్చి పాపకాలకు పంపెను. తిరిగిగా కంబడు విద్యాభ్యాసము చేసకొడగను. ఇట్లుండగా నొక నాడు కంబనికి కాకతాళి ప్రశ్నోత్తమై నట్లును, అప్పటినుండియు నతడు కవిత్వము చెప్పబూనెననియు, ఇతడు సముగ్ధుడు కూడ నయ్యెననియు, అతి సుగృహ చిన్మయము విని విస్మయపడె మూడవ కులశృంగారోపదేశుని తన యాసాసకవిగా నిశ్చయించెననియు చెప్పుదురు. పిమ్మట శడఁచుకొన్న మొదటి సుఖి మతానుసారము కంబడు రామాయణమును రచింపజొచ్చెను.

మూడవ కులశృంగారోపని యాసాసమున నున్న విద్యోత్తమలలో ఒట్టకూత్తరీ అను నతడు సుప్రసిద్ధుడు. ఇతడు మూడ కవిర ల్లుటగా కడు చిట్ట యని కేక చెంపుల గడించిన వాడు. రామాయణమును రచింపుడని కులశృంగారోపడు కంబ ఒట్టకూత్తరీ కవుల నాజ్ఞాపించగా, ఒట్టకూత్తరీ రచనానిమగ్నుడై యాణు మోములలో నాణు కాండము ముగించు గంబుని గంపడ కడంగ నే లేడు. ఒక

నాడు చోళుడు వారిరువురను పరీక్షించుచు కంబకవిని నతడు రచించిన రామాయణము నుండి యొక పద్యము చదువుమని కోరెను. ఆప్పుడత డాశువుగా నొక పద్యము చదివెను. అందు 'కుమి' అను నొక యపప్రయోగ ముండెను. తుళి (చుక్క) లేక లిందువు) అనుటకు మోటుగా కంబడు కుమి యనుటచే నాశువును గ్రంథములలో లేదనియు, వ్యవహార విధముగా వనియు ఒట్టకూత్తరీ తనని సభిక్షి పించెను. అప్పుడు కాలికాదేవి సాహాయ్యముచే కంబడు కుమిశబ్దము వ్యవహారవిధమైయున్నట్లు నిరూపించెనట! నాటినుండి యతని కవిత్వమును ప్రజలు బహుముఖముల కొనియాడ దొడగిరి. ఆ ప్రశంసావాక్యములను విని ఒట్టకూత్తరీ తరులజ చెంది తాను రచించిన యాణు కాండముల రామాయణగ్రంథమును నాశ మొనర్చెనట. అతనిని కంబ కవి రామాయణమును రచించి పండితామోదముద్రను పొందగిరి యతడు శ్రీరంగమునకు చని యటనన్న పండితులకు తన రచనను చూపెను. ఎంతో కష్టముమీద కంబరామాయణమునకు పండితామోదము లభించినట్లు తెలియుచున్నది.

కంబకి గుణగణములలో నాతని కృతజ్ఞతా గుణము సహృదా ప్రశంసనీయము. బాల్యము నుండియు తిన్నాదరించిన శడఁచుకొన్న మొదలిని కంబడు రామాయణములో పలుతావుల ప్రస్తుతించినాడు. సరకు పవిత్రగ్రంథమున మానవ మాత్రు నొకనిని ప్రస్తుతించుట సమంజసముగా లేదని శ్రీనాథముని యను పండిత ప్రకాండు డాక్షిణింపెను. అయినను కంబ డాక్షిణిత్వమును సహన నేయలేదు. దారిద్ర్యమును సాధుమాపు పరమాపదములు శడఁచుకొని అతనిని గూర్చి కంబడు చేసిన ప్రశంసలలో నిది యొకటి.

వాగ్ధీకరామాయణము ననుసరించి కంబ రామాయణము వ్రాయబడినను, అందు మూలమునకు భిన్నములయిన మార్పులు కొన్ని గోచరించుచున్నవి. ఈ ప్రాశస్త్యముచే కంబరామాయణమున కొక ప్రత్యేకత సిద్ధించినది. పాయన విభాగమునకు ప్రత్యామ్నాయముగా నన్ను దానవిభాగము, వివాహాత్మకమై భార్య రాము లోయొకరు చూచుకొనుట, అగ్ని శ్రవణము, నృసింహోపునపవనమోక్షము, రాజు

పరకాలతోడనే పెకలించుకొని సీతాపహరణము సలుపుట, కైకేయిని రాముడు దూషణోక్త లాడవండుట, సుగ్రీవునికింటే వాలిని, విభీషణునికంటెను రావణుని గొరివించుట—

మొదలయిన మార్పులు గమనార్హములు. ఈ పరితరనములు కథాగౌరవమునకు మెలుగులు దిద్దునట్టిగా నున్న వని తమిళపండితుల విశ్వాసము. ఆంధ్రరామాయణ కర్తలవలె కంబకవి కూడ శ్రీరాముని దైవతముగానే సందర్శింప గలిగెను. వారి రావణుడు వీరియెడల కంబడు ప్రదర్శించిన సహనభూతి పరిశీలంపదనినది. సీతాదేవిని రావణునిచేత నెట్టి సందర్శనను స్పృశింపనిచులేదు. రావణుడు వేదాధ్యయన పరుడనియు, శివభక్తుడనియు, గాయకుడనియు కంబడు షేర్చినాడు. రావణుడు గొప్ప వైదికుడట! ఆతనిధ్వజమువూడ పోయిందే నట! హనుమంతుడొక ద్రావిడభిక్షుడుగా నుదాహరింపబడినాడు. తెలుగు రామాయణములలో కానవచ్చు సూర్యచనా వృత్తాంతము, మైరావణుని యుదంతము—యన్నగు నవాల్మీక గాథలు కంబరామాయణములో లేవు. వాల్మీకము నందలి రచనములైన గాథలు కొన్నిటిని కంబడు తన రచనములో విస్తరించివానినాడు. అట్టివానిలో నవాల్మీకవృత్తాంత మొకటి. కంబరామాయణమునందు శ్రీసాత్రిములు మహాదాత్రముగా చిలితములు. సారసాక్షిలకు సంబంధించిన యనభ్యయులు, నల్లలములు నగు వాక్యములు కూడ సీతామాయణములో కానరావు. ఇదియొక విశేషము. కంబరామాయణములో శ్రీరాముడే సందర్శనమునను తన ఘనతను తానే వాకొనెను. అట్లేయెడల త్విలులుడే యతని గుణగణములను ప్రస్తుతించును. రాముని కనుగొని గుహుడు “అయ్యా! తిమరెవరు?” అని ప్రశ్నింపగా లక్ష్మణుడప్పుడు రాముని గుణసంకీర్తనము సలుపును. అటులనే సుగ్రీవాది హనరక్తేవుల సమక్షమున లక్ష్మణుడే రాముని మణిచి చెప్పును. వాల్మీకరామాయణమునందు వివాదగ్రస్తములైన విషయములలో వాలినధముఖ్యముగా షేర్చినదిగది. వాలిభక్తుని పురస్కరించుకొని రాముని కిలమును కొందలు పంపించుటయు, కంబడు సజ్జనగా వాలి భక్తుని సమర్పించినాడు. అనంతరము తన భాగ్యమును

నది. ఈ సందర్భమున గూడ కంబ డొక మార్పు చేసినాడు. తెలియెడల సుగ్రీవుడు మాత్రమే భావము వహించినట్లు కంబరామాయణములో చెప్పబడినది.

కవిత్వము నదీప్రవాహమువలె గంభీరమై యుండవలయు నని కంబకవి సూక్ష్మప్రాయము. నిజముగా నీతనికి వితి కడు గంభీరము; లలితము ఈతని పద్యపునడక శ్రుతిరంజకముగా నుండును. గోదావరిని వర్ణించు నవసరమున కంబడు అణి (అలంకారము) పారుళి (వికాలమైన భావను) కుపే (భావప్రకాశనము) త్రిట (శృంగారవీర ప్రధానములైన యిత్యుత్తము) ఒక క్కం (శ్రేణి మార్పిడియు) మున్నగునవి కవిత్వలో సంతరింపములై యుండవలయు నని షేర్చినెను. కంబకవి కవిత్వమున నీ గుణము లన్నియు నున్నవని చెప్పవచ్చును. కావుననే యీతని కృతులు పండితులచేతనే కాక బహుళ ప్రజాభిమానమును గూడ చూపిన గణిగినవి. ఇక సొంతత కంబకవి మధుర మనోహర భావముల గమనింపెను.

అడవిక వెడలుచున్న రాఘవుని చూచి కౌసల్యవృద్ధయును శోకార్ధ మయ్యెను. దశరథుని దీనాశ్రయముచూచి యామె మణిత పరిపించెను. ఆమె మానసిక దుశితినీ కంబు డిటు చిత్రించెను. ‘రెండు దూడలుగల గోవు వానికి పొలంగు సమయమున నెటు ఆరటము పొందునో యట్లు కౌసల్య దశరథుని, రాఘవుని కనుగొని యారటించెను’. తండ్రిమాటను కడనక శ్రీరాముడు వివేచనములకు వెడలు సుయమున నెరుడు కైకేయిని నిందింపలేదు. ఆమె తనకు మహాపకార మొనర్చినట్లుగా నెరుడు భావించెను. ‘బరువు మోసి మోసయిన్న యెద్దు కావడి విప్పగానే యా విప్ప పాముని లోలోన కొనియూడుమ నీలగోముగ్గులు గా రాముడు వెడలెను’.

అశోక వనమునందున్న సీతాదేవికి హనుమంతుడు రామనింగ్రని యంగుళియకము నొసంగగా నామె బ్రహ్మాండధర్మిత యయ్యెను. అప్పుడే యామె యానందము నిట్లు కవి యూహించుచున్నాడు. ‘సోదగోయిన మణిని బడసిన పన్నగపు మనసును, లక్షంపదముకొనిన తమ యావదా నీని పొందిన వారి మనసును, మరణించినాడని తెలిచిన తన యేకకవయా రుడు పునరుద్భవతుడు కాగా నాతని చూచిన



మాతృహృదయమును, ఏదో యొక మహిమ వలన దృష్టిని బడసిన జాత్యంధుని మనసును సీతాదేవి మనసు తలపించుచుండెను.

సీతాలక్ష్మణుల సమేతుడై రాము డడవికి పోగానే దళిరథమహారాజు డైవికము చెందెను. ఆ వృద్ధభూపతి మరణమును విని పౌరు లిట్లు తలచిరిట. 'వ్యాధిగ్రస్తుడై గాని, బెడిదపుట మృచ్చచేగాని మఱింపక దళిరథుడు తన కన్న కిడుపు కాగఁగముగా మరణించినాడా! నాగు బాము, అంటిమాను, వెదురుకెట్టె సంతాన మును బడయగా నే నాశము చెందును. అట్లులే సంతానకాగిణముగా దళిరథుడొకడై విగత జీవుడయ్యెనుగా! ఎంతకష్టము!' గుహాని నల్లని మేనును కనుగొని కంబకవి 'నూనెపూ సిన యద్దకపుగుడ్డవలె నతనిదేహము నల్లగా నిగనిగలాడుచు నుండెను' అని శ్లోకము చెప్పెను. ఒక్కొక్కమారు కంబకవి చెప్పవలసిన విష యము పాతకనిచి తమన హతుకొనిపోవుటకు కాబోలు ఉపమపై నుపమను వాడును. సీల మేఘశ్యాముడగు రాముని కంబడివిధముగా దర్శించినాడు. 'మెయో (అంజనమో) మరగ దమో (మరకతమో) మతీకడలో (సీలసము ద్రమో) మశ్రేముగిలో (కారుమేఘమో.)' అట్లుండెనట రాముని సీలంపు తనవు! \*

ఇవనని నాలుగువేల శ్లోకముల రామాయణ గాథను కంబడు పండించెడివేల పృత్తిములలో రచించియెను ఈ యొక్క రసవత్త్వావ్యయనే కాక యతడు శతగోపర్ అన్నాది, సరస్వతి అన్నాది, ఏకశుపమ, సోక(క)క్కఱవంజి యను మతీకొన్ని గ్రంథములనుగూడ సంత రించెను. అన్నాది (అంతఃఅది) యొక విచిత్ర రచన. శతకముల వలె నిందు నూలు పద్యము లుండును. కీని చిత్ర మేమనగా కొక పద్యపు ఉత్తురపాదము నున్న తుగినుత్తరము దాని తిగువాళి పద్యమున ప్రథమపాదము నంపిరి మొదటి యత్తురమై యుండెను. అనగా నా

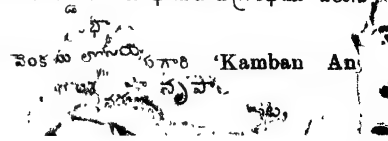
తుది యత్తురముతో తరువాతి పద్యము ప్రాగంభమగును. కీనికి అంతాది యనిపేరు.

పదుమూడవశతాబ్దమున దక్షిణాపథము నందేకాక తెలుగునాడులోగూడ చోళరాజులు ప్రాభవమాన్యు లగుటతో ఓరుగల్లును పరిపాలించు కాకతీయపులు విజృంభింప జొచ్చిరి. తుదకు చోళులయధీనముననున్న వేంగినాడు కూడ కాకతీయులపర మయ్యెను. కాకతీయు లలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధుడగు మొదటి ప్రతాప రుద్రుడు (1162-1197) రాజ్యముచేయుచున్న సమయమున మూడవశతాబ్దమున చోళుడు చోళేశ్వరము నేలుచుండెను. ఇతడు వీరు డనియు, త్యాగినినోడు డనియు కంబడు పేర్కొనెను. ఈతనికాలమునందును, ఈతని కుమారుడగు మూడవరాజ రాజచోళునికాలము నందును కంబకవి జీవించియుండెను. కాని యే హేతువులవలననే యిదమితిముగా తెలియదు కాని కంబకవిని చోళరాజులవలన నడుమ వైమనస్యము లేర్పడెను. కాగా కంబకవి మొదటి ప్రతాపరుద్రుని యాసానమునకు పోయెననియు, అతడు కంబని యసమాన పాండితీ వైభవమునకు ముగడయ్యెననియు తెలియుచున్నది. ఆ సందర్భమున కంబకవి ప్రతాపరుద్రునిమీద చెప్పిన పద్యమును గమనింపుడు.

'ఆవని ముసె(ప్ర)దులు, మయిరావతత్తుక బవని తొళు(ప్ర)వార్ పడుతుం—బువని ఉరుద్దిగా నిన్నుడెయ ఒరంగ నాటిల్ గురుత్తిరా వాళె(అబ్బ)క్కళా(భ్ర)మ్.' ఆవనిగల జనులెల్లరు నీకతిగులగుటచేతను, విరావతమును తలపించు పట్టపుటేనుగు పెక్కి యూరేగుచుండగా నిన్ను చూచి మదనతులు మోహము నెంది మదనతపోపశమనమునకై క్రంద వేసికొని వానిపై శయనించుటచేతను దుద్రా! నీ ఒరంగలునాడున అరటియావలకు కిలవయ్యెను.

1 కంబరామాయణమునకు తెనుగులో ననువాదములు వెలసియుండుట గమనింపదగు నంశము. కాకనాడవాస్తవ్యులు సామనాథకవిశేష్యులు చేసిన తెలుగు కంబరామాయణ మిం ను ముద్రింపబడలేదు. శ్రీ పూరిపట్టు శ్రీరామునిరెడ్డిగారి యథానువాదగ్రంథము వెలుగు లోనికి వచ్చింది.

\* పితరములకు మాడుడు : శ్రీ సి. పి. వెంకట లక్ష్మణయ్యగారి 'Kamban An His art'.



కంబరామాయణములో తమిళ, అక్కట, మొదలగు తెలుగుమాటలు ఉండుట గమనింపదగు నంశము.

ఈ యుగమున వరిలి నకవులలో కంబకవికి పిమ్మట పేర్కొనదగినవాడు ఒట్టక్కత్తె. కంబడు కవిప్రకృతి యొనచో నితడు విమర్శ కాగ్రేసరుడని చెప్పవచ్చును. అనాది, కోపై, ఉళా మున్నగు రచనలు చేయుటయం దితడు ఘటితుడని తమిళపండితుల విశ్వాసము. ఇతనికి సంబంధించిన పెక్కు కథలు ప్రచారములో గలవు.

ఒట్టక్కత్తె ఉత్తరకాండమును విరచించెను. ఇది కంబరామాయణమునకు శేషగ్రంథమని నుడువవచ్చును. ఉత్తరకాండమునే కాక యితడు ఈటియెళుబరు అను నొక గ్రంథమునుగూడ వ్రాసెను ఈ కాలపు కవులలో పుగళేంద్రి యను కవి వత్సం సుడుకుడ గణింపదగినవాడే. కంబక, ఒట్టక్కత్తె, పుగళేంద్రి—వీరు మువ్వురు మహాకవులుగా పరిగణింపబడుచున్నారు. వీరికి మహాకవిత్వమును కృతవారనామముగూడ గలదు. పుగళేంద్రి సాంధ్యలయ్యాసానకవి. ఇతనికిని ఒట్టక్కత్తె కవికిని రవిరవయున్నట్లుగా కథకలదు. మహాభారతమునందలి నలోపాఖ్యానము నాధారముగా చేసికొని పుగళేంద్రి నల వెణ్చాయను సుద్గ్రంథమును రచించెను. ఈ సత్కావ్యమునకు పండితాదరము మిక్కిలముగా లభించినది. పవళక్కొడిమాలై, సుధద్రమాలై, కాత్తవరాయర్ కథ, అల్లి

అరసిమాలై మొదలగు గ్రంథములనుగూడ నితడు రచించెను.

రామాయణము, నలోపాఖ్యానము వంటి రసవత్కావ్యములు తెలుగులోనికి వచ్చుట చేతను, కంబక, ఒట్టక్కత్తె వంటి ప్రముఖ కవులు జీవించుటచేతను నీ కాలమున స్వర్ణయుగమని పేర్కొనుటలో నాశ్చర్య మావంత యైనను లేదు. ఈ కాలమున వెలసిన కావ్యరాజములవలన తమిళవాఙ్మయము సుసంపన్నమయ్యెనని చెప్పదగినది. కాని స్వతంత్రకావ్యములకంటె ననుసరణకావ్యములే యెక్కుడుగా వెలుగులోనికి వచ్చినవి. వాఙ్మయమునందును, సాంఘికాచారములందును నార్థద్రావిడ సమ్మేళన మీ కాలములో జరిగినట్లుగా నంతకు పూర్వము జరిగియుండలేదు. ఈ సమ్మేళనము సామరస్యపూర్వకముగా జరిగియుండుట గొప్ప విశేషము. కావుననే యీ కాలపు కావ్యసంచయములో వృత్తరచన, సంస్కృత ప్రయోగ బాహుళ్యము మున్నగునవి నూలదృష్టికిగూడ గానవచ్చును.

విశాలదృష్టకున సంస్కృత ద్రావిడ సాహిత్యముల నాదరించిన యీ చోళమహిషకులు బలహీను లగుటచో తమిళవాఙ్మయము రాజాశ్రయమును కోలుచోయినది. పిమ్మట తమిళనాడులో మరాఢపతుల ప్రాబల్య మధికమయ్యెను. వీరీ తమిళ సాహిత్యమును పోషింప వ్రోడగరి. వీరికాలమున వరిలి న తమిళ సాహిత్యము మఱియొక వ్యాసమున ముచ్చటించబడును.

## పొట్టుకు బట్టుకు.....

పుట్టెడు వడ్లు దూది యరపుట్టెడు గండపుఁ జెక్క-తక్కెడుకొ

పట్టును మానె పేర్చెడును బండుము సెన్గలు నీక్రమంబునకొ

గట్టిగ మానమా

గట్టిచేసినఁ జాలుచాలు నీ

పొట్టుకు

గొట్టుకు జట్టుకు బొట్టె తట్టుకుకొ !

# కవిత్రయం-ఎఱ్ఱన పెట్టినపద్ధతి

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు

—:0:—

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ఎఱ్ఱన హరివంశ రచనముచేతి 'కవిత్రయము' అను నొక విశిష్ట సంప్రదాయమునకు మూలపురుషుడై నాడు. తెలుగు భారతమున పదునెనిమిది పర్వములు స్వర్ణాగోహణపర్వముతో పూర్తియగుచున్నను సంస్కృత భారత పర్యావృక్తమణిక ననుసరించిన హరివంశ. భవిష్య పర్వములు రెండింటిని చేర్చినకాని భారత రచన పూర్తికాదు. అదిపర్వమున పర్యావృక్తమణికలో నెన్నయ (1-8కి) స్వర్ణాగోహణంబును, హరివంశంబును, భవిష్యత్పర్వంబును-అను శతపర్వంబులు కలిగి అని వ్రాసియున్నాడు. తిక్కన స్వర్ణాగోహణ పర్వమునకు రచించి, భారత ఫలశ్రుతి చెప్పినను, సంస్కృత భారత పర్యావృక్తమణిక ననుసరించి \*హరివంశ' భవిష్యపర్వములు రెండును తెలిగించినగాని, తెలుగు భారతమునకు మూలభూతమగు సంస్కృత భారతముతో సమాన ప్రతిపత్తిరాదని తలంచి, ఎఱ్ఱన, ఈ పర్వములను రచించి తెలుగు భారతమునకు పూర్తిత్వము సంపాదించి భారత రచన యందు, నన్నయ తిక్కనలతో సవివాభావ సంబంధముగలవాడై నాడు. ఈత డెట్లు దానిని నిర్వహించినదియు, స్వర్ణాగోహణ పర్యావృక్తమున, హరివంశాంతమునగల ఫలశ్రుతులను పరికిరించిన తేటపడును.

తిక్కన సోమయాజి స్వర్ణాగోహణపర్వము చివట జనమేఁదయుని సర్పయాగ ముతో ప్రారంభమైన భారతము సర్వయాగ పూర్తితో పడపూ రయైన విధము తెలిపి, వేదవ్యాసుడు వత్సరత్రయంబున దీని నొనర్చెనని (స్వ. 8.) చెప్పి యా వెనుక ఫలశ్రుతి చెప్పియున్నాడు. ఇది 92 వ పద్యమువఱకును గలగు.

క. ఆలఘుమతులార పర్వం

బుల నీ యితిహాసగత్తమును వినిన నఘం

బులు వాయు నాక లోకిము

గలుగును సిగించు ముక్తి కాంక్షితమైనక.

క. ఆద్యంతంబును నీ యన

వద్య కథ వినంగఁ గనినవారికిఁ బాయుక

వద్యంబు బ్రహ్మహత్యా

వద్యము మొదలైన పాపవర్గం బెల్లక.

క. సురపితృ కార్యంబుల భూ

సురులకు దీని వినిపించు కుక్కుతాత్మకుడు ద

త్కరణ ఫలంబుల సధిక

స్ఫురితింబుగఁ బడయు మహితబోధనులారా.

క. మానసముల నింద్రములు

నెనియుఁ జేయంగఁ బడెన యేనఃపుంజం

దీ నిర్మలేతిహాసము

వీనుల నొక్కింత సిలుక విరయు సకలముక.

బ్రాజతవృత్తిమై పరగు

భారతసంహిత సంయమిండ్రులారా

రా జయ నామకంబునను

రాజితసంగి జగత్త్రయంబునక

పూజిత కీర్తియె నెగడు

ధూరిజయోన్నతిగిండ్రు దీనిచే

రాజు లిలాసురుల్ ముతీలు

రాకుల గెలుయ విన్నియంతటక.

భారత మరిగో వినిన

ధక్తఁ బఠించిన శ్రీయునాయువుక

ధూరి యశంబునుక ప్రమద

ముక దృఢవిద్యయుఁ గలువారి కే

కోరికలైన నేగ మొనఁ

గూడు సుపుత్రునిఁ గాంచు సద్యురక

గారవ మిప్పుఁ గా బడయు

గర్భిణియుం వరుసంగుమారియుక.

శిక్షిత చితులార శుభ

సిద్ధులవొందు ననేకజన్మ పా

పక్షివంశంబునక వెలుగు

భారతసంహితకల్ల బుండరీ

భూభూత

\* ఎఱ్ఱన హరివంశమున భవిష్యపర్వ సంగ్రహము లానుష్ఠించి, ప్రత్యేకముగ నీ భారత శ్రీయత మల్లాది నూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు వ్రాసిన పాదము

కాతుని వాసుదేవుఁ బ్రక  
టారముగాఁగని విన్న మానవుం  
డక్షయఁ పుణ్యలోకముల  
యందు రమింపు నిరామయసిరిక్.  
వ్యాసమునిపైఁద సారకరు  
జాతికయంబున భారతార్థ ము  
ద్యానితమైనయట్టి నుత  
భాగ్యవతుఁ సకలాగమార్థ సం  
వాసన మావహిల్లు జన  
పంతులు గీర్తననేయ శత్రు  
ల్లస సుఖానుభూతి నచ  
లనీతి నొప్పునతం దుదాతుడై.  
మహాభారతము-జయసంజ్ఞ  
పెఫలశ్రుతియందు-89 వ పద్యమున  
భారత సంహిత జయనామకంబై నెగడు  
అని చెప్పబడియున్నది. తిక్కన భారతమును  
జయసంజ్ఞతో పేర్కొన్నను, నన్నయ యెచ్చి  
టను దీనిని జయ మని పేర్కొనలేదు. దీనికి  
కారణము నేటి సంస్కృత భారత ప్రతుల  
యందు మొదల కనుపట్టు  
'నారాయణం నమస్కృత్య  
నరం చైవ నరోత్తమమ్  
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం  
తతో జయ ముదీరయేత్.'

అను శ్లోకము నన్నియ నాడు సంస్కృత  
భారతప్రతులలో నున్నట్లు లేదు. జయశబ్దము  
పదునెనిమిది సంఖ్యాసూచకము. క, చ,  
ట, త, ప, వర్ణములలోని ఆది యక్షరములు,  
1 సంఖ్యను, వర్ణాక్షరములు, తరువాతివి తరు  
వాయి సంఖ్యలను తెలుపును, య, ర, ల, వ,  
శ, ష, స ఇవి తిరిగి 1 సంఖ్యను తెలుపును.  
జయశబ్దములోని 'జ' కవర్ణము 5 ఆక్షరములవ  
(క, ఖ, గ, ఘ, ఙ) చవర్ణములో 'చ' మూడవ  
యక్షరము. (చ, ఛ, జ) కలవగా నేర్పడిన  
8 సంఖ్యగల యక్షరము. య-1 సంఖ్యగలది.  
అప్పుడు 81 అయినది. అంకానాం వామలో  
గతిః అను సూత్రము ననుసరించి, చదువగా  
18 అయినది. మహాభారతమున పర్వములు  
పదునెనిమిది. దీని ననుసరించి 18 అక్ష

హింబలు, 18 దినములు యుద్ధము, భగవద్గీత  
యందు 18 అధ్యాయములు ఉపపన్నము  
లైనవి.

దీనినిబట్టి శతపర్వసాఫల్యంబైన భారత  
సంహిత మహాభారతమనియు, పదునెనిమిది  
పర్వములుగల భారతాఖ్యానము జయమనియు  
వివక్షిత మగుచున్నది. నన్నయ రెండింటిని  
వేర్వేరుగా చెప్పినను జయ మనుపే గుదాహ  
రింపలేదు. పదునెనిమిది పర్వములు పాండవుల  
వృత్తాంతముతో ముగియుచున్నది గాన తిక్కన  
దీనిని జయమని పేర్కొనుట సమంజసముగనే  
యున్నది.

ఇక నీ ఫలశ్రుతియందు, భారతము చదివి  
నందువలన పొందెడి భాగ్యవిశేషములు పొందు  
పఱుపబడినవి\*. కాని గ్రంథలేఖనము, గ్రంథ  
రక్షణము, గ్రంథవ్యాప్తి మున్నగు వానిని  
నూచిందుమదియము లిందులేవు. తిక్కన భార  
తమును పూర్తిచేసిన వెనువెంటనే హరివంశ  
రచనము జరిగినది. అందీఫలశ్రుతి సంపూర్ణముగా  
వివృతమైయున్నది. ఎఱ్ఱన రచించిన యీ  
ఫలశ్రుతి భాగముచూచినచో నన్నయ తిక్కన  
రచితభాగములకేగాక, భారతమునకంతట నెట్టి  
పూర్ణత్వ మాపాదించెనో తెలియగలదు.

హరివంశోత్తరభాగమున, దశమశ్వాసమున  
290 పద్యమునుండి 347 పద్యమువఱకును  
భాగవతశ్రవణ మాహాత్మ్యము ప్రతిపాదించబడి  
యున్నది.

జనమేజయుడు,  
బంధురాష్ట్రాదళ పర్వనిగ్వహణ సం  
భావితంబగు మహాభారతంబు  
హరివంశ పరిపూర్ణమగునట్లుగాఁ గ్రమ  
వ్యాఖ్యాన మొనరించి తనఘనీవు  
విని పవిత్రుడనైతి వినక నింకొక్కఁడు  
గలదేమి నియతి నిక్కభ వినంగ  
వలయువాచకుఁ డెట్టివాఁడు గాఁదగునెన్ని  
మాటులు వినునొప్పు మాటిమాటి  
కగు ఫలప్రాప్తు లేటు సమాప్తివేళిఁ  
బూజ్య లేవేల్పు లేదానములు విధేయ  
సమితి ప్రత్యేక పర్యావసానకృత్య  
మెవ్విధం బింతయునుఁ జెప్ప మింపుమిగుల.

\* ఈ ఫలశ్రుతి

లమున, స్వర్గాలోహణ పర్వమున పంచమాధ్యాయమున

అని యడుగ గాత్ర శంపాయనముడు

వాచకుని గుణశీలములను వర్ణించి, లిఖిత  
హృద్యమగు పుస్తకము గొని, ప్రాశస్త్యభోదస్త్తు  
భుండై

క. నారాయణు నరుని నను

స్కారంబునఁ జెలచి వాణిఁ గల్యాణి నెదం  
జేరిచి జేదవ్యాసుల

నారాధించి మఱి వలయుఁ బ్రారంభింపన్

అని చెప్పినాడు.

ఇక వాచకుడు భారతము చదువు విధా  
నము.

చ. మునుకొనిపోవకంతయును

మట్టక నిల్వక భావముకొరసం

బులు నెలయం దగుల్పడక

పోందుగ వాక్యవిభాగ మొప్పఁగా

నెనిమిది తానకంబులను

నేర్పడి వర్ణము లుల్లసిల్ నే

ర్వనయగ వాచకుండు కడు

నింపగురీతిఁ బఠింపఁగాఁ దగున్.

భారతమును పది రుద్రములు వినవలయును.

అనగా పది పరియాయములు - వేదములోని  
పరిభాష. చూ. ఏకరువు - ఏకరువు.

అవెనుక ఏ యే పర్వము వినినవెనుక నెట్టి  
విధముగా విప్రపూజలచేతను దానాదీకముల  
చేతను కాంతి యయవలయునో అదిపర్వము  
నుండి, స్వర్గారోహణపర్వమువఱకు వివరములు  
చెప్పబడినవి.

వాచకునేతాక, గ్రంథము లిఖించిన లేఖ  
కుని పూజింపవలయును.

అనఘ వాచకుఁ డెట్లు యరుఁ దఖిల  
మునకు నా లేఖకుండుఁ దద్యాతితోడ  
నిష్కళభద్రంబు సభ్యుల నెల్ల నీగి  
నలన నలరించి దీవన వదయవలయు. 334  
భారతలిఖితపుస్తక మాహాత్మ్యమును నందే  
యిట్లు తెలుపఁబడియున్నది.

ఉ. భారతపుస్తకప్రతితి

పాయక యేసుకృతాత్మ్య నింట్ల నొ

ప్పారెడు నిత్యపూజల

నందుచునుండు దదీయవాసముక

జేరి తలిర్పు నిష్పజయ

నీది నిజంబు పురాణపూరపా

ధారక భామయంబగుటఁ

దత్తదృశంబులె యొందు గ్రంథముల్.

అవెనుక భారతమాహాత్మ్య మిట్లుగడింప  
బడినది.

మనుజులు గొనియాడవలయు

ననిచెప్పటగొఱతయే మహాముసులు సురల్

వనజజాఁ డాదిగ భారత

మనిశము జరుపుచును వినుచు నలరుదురు  
మదిక.

శ్రుతియును, భారతమును, రఘు

పతి చరితముఁ జదువువారు పరమపురుషు న

చ్యుతు మొదల నడుమఁ దుదిఁ బ్ర

శుతి నేయఁగ వలయు విప్రచోదిత మొదక.

భారతము, నిర్మలప్రతి

భారతము స్వీనిన పఠనపరులకు శుభవి

సారము రవి శక తారక

తారకము తదీయ పితృ పితామహతలికిక.

వినవలయుఁ జదువవలయును

గొనియాడఁగవలయు సధికగోష్ఠార్థ ముగా

నునుపఁగ వలయును మనమున

మనజోతమ భారతాత్మ్య మహితాగమము

శ్రీమహాభారతంబు హరివంశోత్తంసంబుగా

నఖిలంబు యథాశ్రుత వ్యాఖ్యానంబుచేసె

అని యెఱుఁగ దీనిని ముగించినాడు.

ఈ ఫలశ్రుతి సంస్కృత హరివంశమునందే

తాక నేటి ముద్రిత సంస్కృతభారత ప్రతులం

దును గలగు. ఇది స్వర్గారోహణపర్వమున,

పశ్చాద్ధ్యాయముగా నున్నది. స్వర్గారోహణపర్వ

మున, 22వ అధ్యాయమున 30వ శ్లోకమునను

రించి, యిన్నూరు అనగా 200 శ్లోకములంద

వలెను. పంచమాధ్యాయమునకే 209 శ్లోకము

లగుచున్నవి. చూడుడు వావిళ్ల వారి ముద్రణము,

పుట 1353 (సంస్కృతభారతము - తృతీయ

సంపుటము - స్వర్గారోహణ పర్వము) కాబట్టి

స్వర్గారోహణపర్వము 5 ఆధ్యాయముల

గ్రంథమేయనియు, పశ్చాద్ధ్యాయము హరివంశ

మునుండిసంగృహీతమైనదనియు తెలియనగును.

పై ఎఱుఁగరచనలో

నారాయణు నరుని నను

స్కారంబునఁ జెలచి వాణి కల్యాణి నెదం

జేరిచి జేదవ్యాసుల

నారాధించి మఱివలయుఁ బ్రారంభింపన్

అనునది కమెన

అనునది కమెన

అనునది కమెన

అనునది కమెన

దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం  
తతో జయ మదీరయేత్.

అను పూర్వోక్తాశ్చ కమునకు ననువాదమే.

ఇందు ఎఱ్ఱన, మూలమునకు 'జయము' అనుమాట విడుదలు గమనింపదగినది. హరి వంశములో శతపర్వసమృత్తముగు భారతమును జయ మని యాత డెట్లు చెప్పాలి? ఇట్లే నాచనసోముడు ఉత్తర హరివంశమున బడరి కాశ్రమవర్ణనమున, మహాభారతంబునుబోలె శతపర్వన నాథంబై అని శ్లేషలో చెప్పి యున్నాడు.

ఈ ఫలశ్రుతి పరిశీలించినచో ఎఱ్ఱన, భారత మును హరివంశోత్తంబుగా పూరి చేయుటయే కాక, భారత గ్రంథగర్భణకు భారత గ్రంథ వ్యాప్తికి తోడ్పడినాడు. భారత పుస్తక ప్రకృతి పాఠ్యక ప్రతి యింట నుంచవలెనని ప్రతి పాదించినాడు. అట్లున్నచో, పఠన, పాఠన వ్యవహారములలో గ్రంథ ముండును. ప్రాజ్ఞులు చదివి భారతార్థము గ్రహింతురు. ఇతరులకు దానిని పురాణముగ వినిపించవచ్చును. మీద నుదాహరింపబడిన 297 పద్యమును చదువు విధానముబట్టి చూడగా నది తెలుగు పురాణ పద్యతీయని స్పష్టమగుచున్నది. నేటి పురాణ ములు చదివి, చెప్పుపద్యతీ యాకాలమునుండి యున్నదనియు, దానికి ప్రారంభకు డెత్తా ప్రెగ్గడమనియు చెప్పవచ్చును. ఎఱ్ఱన హరివంశ రచనతో ఆంధ్రభారత నిర్యాణము పూర్తి యైనది.

ఈ నిర్యాణకర్తకారులలో నొకడైన కథ మున ఆంధ్రవాగ్మయ ప్రపంచమున భారత కవిత్వయమున నెఱ్ఱన-శాశ్వతముగ పరిగణితుడైనాడు.

ఈ కవిత్వయ సంప్రదాయమును తొలుత కవిమృతిలో ప్రవేశపెట్టినవాడు జక్కన. తరువాత కవు లెందఱో నియతముగా కవిత్వయ నుతి గావించి యున్నారు. వాని నీక్రింద నిచ్చుచున్నాడను.

1. జక్కన విక్రమార్క-చరిత్ర-అవతారిక :

ఉ. తేయవిధంబులందుఁ బది

తేవురు పెద్దలు పెట్టినిండ్ల...

యొక చెప్పిరిట్లుగ

నవంధుర వారి

రేబ్బలు నాగఁ బ్రశస్తి కెక్కిరే  
యేయెడ నన్నపార్యుని

నిదర పట్టి మహాత్ముఁ గొల్పెదఁ.

చ. పదువడి భారతాఖ్యుల

పంచమవేదము నాంధ్రభాష ను

నిరత గచించుచోఁ గృతిప

శీ తీర్థము గోరి ప్రవన్ముఁడైన యా

హరిహర నాగుచే బడసె

నవ్వుయనౌఖ్యపదంబు నెవ్వఁ డా

పురుషవరశేఖరుఁ డిక్కకవి

బూని నుతింతుఁ గృతాధ్వనోత్సవుఁ.

ఉ. ఈత్రయి దా బ్రబంధపర

మేశ్వరుండై విరచించె శబ్దజై

చిత్రి నరణ్యపర్వమున

శేషము శ్రీ నరసింహరామ చా

రిత్రముంక బుధప్రజ గ

రిపత నెఱయ శంభుదాసుఁ డా

చిత్ర కిరీట్ట వాగ్విభవ

జ్యౌభీతుఁ గొల్పెద భక్తియుక్తితోఁ.

2. శ్రీనాగుఁడు- కాశీఖండము :

శబ్దకాసను నన్నపార్యునిఁ దలఁచి

నత్తే విశేషంఁ డిక్కయజ్ఞము భజించి

నత్ ప్రబంధ మహేశ్వరు శంభుదాసు

నధికపద్య క్రింగయుక్తి నాదరించి.

వైషధము.

ధీగమలి నన్నపార్యునిఁ డిక్కయజ్ఞ

శంభుదాసుని మనములోఁ సంస్కరించి

3 నిశ్చయక శొమ్యు- శివలీలావిలాస కృత్యవ

తరణిక :

ఉ. నన్నయధ్యయ గావ్యరచ

నావిదుఁ డిక్కిన సోమయాజిన

చ్చిన్నమహాత్మ్యసంవిధ

శేషుష నెఱయ ప్రెగ్గడక సము

త్పన్న నవ ప్రబంధగన

భావమ నింపుగఁ బ్రాచాంజలులో

మున్నగ నాత్మలోఁ దలఁతు

మౌవ్యగ మౌవ్యర బోలుఫల్యులక.

4. పెద్దన-మద చరిత్ర.

వాగ్దరణిత భారతామ్నాయ మాంధ్రభా

షుగ నొసర్చి జగతిఁ గాగడుఁ గనిన

నన్నపార్యుఁ డిక్కననుఁ గృతశ్రుతు శంభు

దాసు నెఱుఁపివి దలఁతు భక్తి.

పింగళి నూరన - రాఘవపాండవీయము  
ఉ. ఏ యెడ నరగారవపమృద్ధియు :

శబ్దవిశుద్ధియుం దీగం  
తైయనవద్యితం బరగ సంధ్ర  
వచనసీతి భారతంబు రా  
మాయణము రచించిన  
మహాత్ముల నాత్మక దలం నెడక నగ  
దేయుల నన్న పాద్యునిని  
దిక్కుసుధమణి నెఱుగల్గెను.

(నన్న పాద్యునిని దిక్కున యెఱుగిన భాస్కరా  
ద్యునిక అనుపాతము ముద్రితము)

గరి కారు - ఎఱ్ఱపాండవ రామాయణము  
రచించె నని తెలియని వా రెవరో యీ పాత  
మును కల్పించియుండును - వ్రాతప్రతులలో  
పై పాతము కలదు.

గీ. చింతలపూడి యెల్ల కవి - తా. గ. కి బ్రహ్మ  
రాజీయము కృత్యకర్తగణికలో (ఆము  
ద్రితము).

ఉ. భారతకావ్యహార మొక  
భాగము నన్నయభట్టు గూర్చెము  
కారమణీయ వాక్యముల

దక్కిన భాగము సోమయాజి కెం

పార నొనర్చె రెంటిక గల

యక శివదాసుండు మధ్యనాయక

శ్రీ రచించె కారద ధ

రింపఁ గలిపెచి కీ రి మించెఁగె.

6. శంకరకవి-హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము :

క. కిమిల కవిశ్రయ నిర్మిత

నమధిక రగవత్ ప్రబంధ సాహిత్య కళా

సుమన నుటి నీ కలో

లములం గ్రీడితు నిష్కలంకప్రతిభక.

7. మాదమగారి మల్ల న-రాజశేఖరచరిత్ర :

గీ. నరన సంస్కృత పుష్పగుచ్ఛ ప్రదూతి

మగు తెనుం గనునెత్తావి కభిలకితల

తరుణవహనమున కవిత్రయ విశేష

చతుర వాచానిరూఢి కంజలి యొనర్తు.

8. హరిభట్ట-వరాహపురాణము-

(ఆముద్రితము)

నరనతాండ్రవహోపద్య నన్న పాద్యు

నూ కిమణిరాజి తిక్కున సోమయాజి

మతిసురాచార్య నెఱుగనామాత్యవర్య

ప్రాధిదలఁచెద సాహిత్యగూఢ మెఱయ.

9. తురియెళ్ల రామన - శేషధర్మములు-  
(ఆముద్రితము)

చ. పలుచని నర్మవాక్య రస

భావగుణధ్వని పాకరీతి

య్యలకృతి లక్ష్యలక్షణము

నై కవికోటికే దేజిమంబులై

తెలియఁగ భారతారములు

తెలుగఁ జేసిన యెట్టి యాద్యులక

దలఁతు త్రిమూర్తి కల్పలగు

నన్నయతిక్కున యెఱుగనాద్యులక.

10. ఏనుగులక్కొండ వి-జాహ్మవీరమహాత్మ్యము-

గీ. ఆంధ్రసూర్యుల బాదరామాయణునిప్ర

ణీతి భారతవేదంబు నేర్పలర్చు

గృతి యొనర్చు నై భవోన్నతుల నన్న

యాగ్య నెఱుగి కవి దిక్కునాజ్ఞుల గొలుతు.

11. వక్కలంకి వీరధర్మకవి - వానపద్య

పరిణామము.

ఉ. భారతసంహితారముల బ్ర

బంధముగాఁ బ్రసంగస్ఫూతాంధ్ర భా

మరచనక ఘటించి భువి

నన్నయిఁ గాంచిన వారి మువ్వరక

ధీరల నామనంబున ను

తింతు సుధీను నన్నపాద్య వా

క్యారగలర్చు దిక్కుమఘి

చంద్రు నుహోన్నతు నెఱుగఁగడక.

12. కొక్కొండ వేంకటరత్నము పఠులు -

విశ్వేశ్వరీయము.

గీ. భారతసాక్షరగ్రంథముపను లగుటనొ

భట్టు కైగడ క్రతుక రి భాగతంబు

తెనుఁగు చెసి రటంతు నుతింతు వారి

ప్రణవమున నుండు మూఁడు మాత్ర లన

వేంకటరావు :

గీ. భారతం బంతయును నాంధ్రభాషక గూర్చ

నన్నయకు తిక్కునకు నెఱుగవను గలిగె

మాధురీసాధురీతి నమంచితాంధ్ర

కవనవిద్యామనిత్రయగారవంబు.

వాదోపవాదములు :-

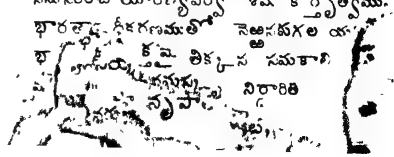
చారిత్రకముగ హరివంశ రచనాకాలము

ననుదరించి యారణ్యపర్య శేష కర్తృత్వము.

భారతాన్నిధికగణముతో నెఱుగవగుల య

భాగవతము కవి తిక్కున సమకాలి

నామనంబున నెఱుగవగుల నిరారతి



వాదముల ననుసరించుచునే యున్నారు. కాబట్టి వాని విమర్శనముకూడ నీ సందర్భమునం దావశ్యకమై యున్నది.

ప్రాచీనకాలమునుండి, అనగా క్రీ. శ. 1320-80 ప్రాంతములనుండి నేటివఱకు ననగా క్రీ. శ. 1920 ప్రాంతములవఱకు, ఆఱు శతాబ్ద రీ విషయమై యే జిజ్ఞాసయు, ననుమానము కలుగలేదు. క్రీ. శ. 1919 లో వీరేశలింగము పంతులుగారు, ఎఱ్ఱన తిక్కనకు వెనుక నేబది సంవత్సరముల వెనుక నున్నాడనునభిప్రాయము వ్యక్తపఱచినందున నీ వాదములు బహులుచేరినవి. ఈ వాదములలోని ముఖ్య విషయములు కెందు. ఎఱ్ఱన యారణ్యపర్వశేష రచన—

1. శిథిలపూరణము కాని స్వతంత్ర రచన కాదు.

2. నన్నయ భారత భాగమును తిక్కన చూడలేదు.

శిథిలపూరణము :—

ఎఱ్ఱన రచన శిథిలపూరణ మనువాదమును మొదటి ప్రతిపాదించినవాడు కీ. శే. నడకునుటి వీరరాజుగారు. అరణ్యపర్వముంతయు నన్నయ రచితమేయనియు ఆ కాలమున తాళపత్ర ప్రతులు విశేషముగ లేకపోవుటచే లిఖితము లేనయే యొకటి కెందు ప్రతులలోగల మరణ్య పర్వ భాగములు శిథిలములై యుండుననియు, నా శిథిలభాగమును మాత్రమే ఎఱ్ఱన పూరించె ననియు, తిక్కన చూగనట్లు చెప్పినట్లు నన్నయ్య చూడు పర్వములు పూరిగ రచించెననియు వారి వాద సారాంశము. (చూ. భారతి సం. సం. 1- సం. 4 పుటలు (8-24) (1924) ఆపైని కీ. శే. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిల వారు నన్నయ గదిత భారత భాగము శిథిలమై నట్లు ప్రవాదమే వాచ్చయ ప్రపంచమున లేదనియు, అరణ్యపర్వ శేషాన్నయ చూచిరించుట యనగా, దాని నుదరించుట. అనగా స్వంత ముగా పూరిచేయుట యనియు, నీ వాద మూ పాత గతులయే మనియు దీర్ఘవ్యాసము వ్రాసి దీనిని ఖండించిరి—

చూ. భారతి—

2. సం. 6. (10)

నవ సం. 7.

ఆ వెనుక కీ. శే. దూసి రామమూర్తిశాస్త్రి గారును బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారినే యనుసరించుచు వీరరాజుగారి వ్యాసమునకు ఖండనముగా వేటకొక వ్యాసము వ్రాసిరి.

భారతి-సం. 4. సం. 5 మే 1927 పుటలు 15-17

చివరకు శ్రీ కొండమది సరసింహముగారు ఎఱ్ఱన గమన స్వతంత్రమే కాని శిథిలపూరణము కాదని నిర్ణయవాదముగా నప్పకవీయమునుండి యొక టిక్కని యుపపత్తిని చూపి దీనిని స్వస్తి చెప్పిరి.

(చూ. భారతి. 4 సం. 7 సం. 1927 జూలై 12. 13 పుటలు)

(ఆప్తుకవీయములో (2-3(4) అరవర్ణ చక్రార్ధధారము అను శీర్షిక క్రింద నిట్లు వ్రాసి యున్నాడు.

‘ఎఱ్ఱాప్రగడ తననకు, అరణ్యపర్వశేషము మొదటి పద్యమునకును ఆత్మరచితము చూచు కొన్నందుకు తెలివిదీ’ అని వ్రాసి ఎఱ్ఱన ‘స్ఫురదరుణాంకు’ అని ద్విత్వాత్మరముతో ప్రారంభించిన విషయమును సమరించినాడు. స్వతంత్ర గ్రంథ రచన చేయ మొదలిడినప్పుడు శ్రీకారముతో ప్రారంభింపవలెను. కాని యిచ్చుట గ్రంథాది కాదు. గ్రంథ మధ్య భాగము. ఆప్పుడు, ఏ ఆత్మరముతో ప్రారంభించిన, తన శేరికనుకూలముగ నుండునో, అది అరవర్ణ చక్రార్ధధారణము ననుసరించి చూచికొని గ్రంథ ప్రారంభము చేయవలెను అని ఖండస్యంప్రదాయము. ఎఱ్ఱాప్రగడలోని ఎకాగమునకు అనుకూలవర్ణములు-న, ఘ-కాబట్టి స్ఫురదరుణాంకు అని ప్రారంభించి యున్నాడు.

దీనితో శిథిలపూరణవాదముసమూలమైనది. నన్నయ గదితి భారత భాగము తిక్కన చూడలేదనువాదము.

ఈ వాదమును భారతాంధ్రీకరణము-ఎఱ్ఱాప్రగడ అను వ్యాసమూలమున శ్రీ కొండరాజు రామకృష్ణయ్యగారు తొలుత వ్యక్తపఱచిరి. (చూ. భారతి. సం. 4 సం. 10 1927 ఆక్టోబరు 20. 33 పుటలు.

దీనినే తమ ఆంధ్ర భారత కవితా విమర్శనమున పొదిగించిరి. తిరిగి తమ సాగవ్యత వ్యాస మలయందు దీనినే యనుసంధించిరి.

నన్నయ గదించిన భాగము పూరించి చూచి చదివి ఎఱ్ఱన మిగిలిన భాగ



మలను పూరించినట్లు తోపగు. 'నన్నయ మాడు కృతులు రచించినా డని విని యాతని యందలి గౌరవముచేత తరువాతి భాగము రచించెను.' తిక్కనాదులు మాడు కృతులన్నప్పుడు వారు విని యున్న దానిని మాత్రము వ్రాసిరి అని వారి వాద ప్రతిపాదక వాక్యములు.

ఆంధ్ర భాగతి కవితా విమర్శనమునందీ వ్యాస విమర్శనమునకే కాక తిక్కన పక్షులను తిక్కన నన్నయ రచితభాగము చూడనేలేదను సిద్ధాంతమును ప్రకటన చేసిరి.

ఆంధ్రపన్న శీట ప్రశంస గ్రంథమునగా నీ గ్రంథమునందలి విమర్శను అన్నియు నా మూలగ్రముగ ఖండితము లై నవి. ఉత్తమ సాహితీ పథకమునకు మౌనదర్శకముగా నుండ వలసిన యీ గ్రంథములోగల భాషా వాఙ్మయ చారిత్రిక వివర్యామలులకు, వివరిత విమర్శలకు అంత లేదు. ఒక మంత్రి భాస్కరుని విషయమై యీ గ్రంథమునగల యీ యుదంతము విడుదు.

'ఇక నన్నయ తిక్కనల మధ్యకాలమున నున్నవారిలో ప్రసిద్ధపురుషు డని చెప్పదగిన వాడు మంత్రి భాస్కరుడు. తిక్కనాదు లీతనిని ప్రసిద్ధునిగా జెప్పినను, రామాయణ కర్త యని చెప్పకపోవుటచే రామాయణ కర్తృత్వ మితినియం దాకొనిచట విషయమున భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. అయిన నిట్టి ప్రసిద్ధకవిగను వాడు నన్నయ వదలిపెట్టి సుధర్మను వదలివేసి భారతాత్మాయమునే గ్రహించి తెనిగింపక, యద్దానిని తనమనుమనికి వదలి వేయదలచి వాడువలె దాను రామాయణమును చెప్పటకు కారణ మేమై యుండును? రాజరాజు గతిం నడవన నన్నయ భారతమును రచించెను ప్రసిద్ధునిగాని యాతని గ్రంథమునకు దేశమున ప్రచురము లేక యుండి విచ్చిన. కావున నాంధ్రీకృతి భాగతిమును నీతడు చాచెనని ఒక పోవచ్చును. ఇంకొక మంత్రి భాస్కరుని కుమారుడగు తిక్కనాపాలకుడై వెష్టవసుతాశలంబకుడై పాకనాడు కమ్మనాడు మొదలగు దేశములలో వెష్టవసుతావ్యాపికి దోడ్పడుచు కాంచీపురము వరదరాజస్వామి యందు తిరుగితిని తిక్కనాపాలకుడై యాసక విష్ణులయముల నెలకొల్పినట్లు తెలియుచుండుటచే తండ్రి యగు మంత్రి భాస్కరుడు కొంతవఱకు వెష్టవసుతావ్యాపి కమ్మనియుండి నీతని కుమారుని వెష్టవసుతావ్యాపియము నను

విష్ణులయములను నెలకొల్పినట్లు తెలియుచుండుటచే తండ్రియగు మంత్రి భాస్కరుడును కొంతవఱకు వెష్టవసుతావ్యాపియము కలవాడై యుండినని తలంపదగును. ఆ కారణముచే నీతడు వెదికమతివ్యాపికి దోడ్పడుచు భారతమును విడిచి వెష్టవసుతోద్యోధకమగు రామాయణమును నాంధ్రీకరింప దొడంగి యుండును. తిక్కనాపాలకుడైనను వెష్టవసుతావ్యాపి దళిమానము కలవాడై యున్నను తక్కిన మతములందు ద్వేషముగల లేక పరమత సహనము కలవాడై యుండినను. కవి తిక్కన యున్నచో, హాసారులకు భేదమే లేదని తలంచుటచే నన్నయభాగము కలవాడై మరల నన్నయ భాగతిమును చేపట్టి తెనిగింప దొరకొనెను. దేశమున నూతనమతకల్ప బహులుదేరి నూతన మతములను వ్యాపింపజేయుచున్న కాలమున వారి బోధనలచే నాకరింపబడినవారిలో, నొక్క కుటుంబమునకే కొందఱి కొక మత ముండును, మఱి కొందఱికి మఱియొక మతము నందును ప్రతి విశేషమై యుండవచ్చును. కావుననే మంత్రి భాస్కరుడును, తిక్కనాపాలకుడును వెష్టవసుతావ్యాపి దళిమానము గలవాడై యుండి తిక్కనసామయాజి ప్రాచీనం బగు వెదికమతమందే తాత్పర్యముగల వాడై యున్నచో నా కాలమున నది యొక వింత కాదు. ఇట్లు భారతము పూరికాకుండ రామాయణాంధ్రీకరణము ప్రారంభింపబడుటకు దేశ సితి మతభేదములునే కారణములుగా గ్రహింప దగి యున్నవి." పుటలు ౧౧౦-౧౧౧.

రాజరాజు గతించిన వెనుక నన్నయ భారతమునకు ప్రచురము లేదను వాక్య మగుంబద్ధము, అప్రామాణికము - అది ఈ తరువాత బుజువు చేయబడును. ప్రస్తుతవిషయము - 'మంత్రి భాస్కరుని కుమారుడగు తిక్కనాపాలకుడై వెష్టవసుతాశలంబకుడై పాకనాడు కమ్మనాడు మొదలగు దేశములలో వెష్టవసుతావ్యాపికి దోడ్పడుచు కాంచీపురము వరదరాజస్వామి యందు తిరుగితిని తిక్కనాపాలకుడై యాసక విష్ణులయముల నెలకొల్పినట్లు తెలియుచుండుటచే తండ్రి యగు మంత్రి భాస్కరుడు కొంతవఱకు వెష్టవసుతావ్యాపి కమ్మనియుండి నీతని కుమారుని వెష్టవసుతావ్యాపియము నను

తిక్కభూపాలుడు కుమారుడట! మంత్రి భాస్కరునికి తిక్కభూపాలుడు కొమారుడా కాదా యన్నప్రశ్న యటుంచి, అతని కా పేరు గల కొమారు డున్నాడా యని చూచిన యాతని కా పేరుతో కొమారుడే లేడు! - తిక్కనయే విరాటపర్వారాక నుండు - 'మజనకుండు సమ్యాన్యగౌతమ గోత్ర మహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ డెన్నమాంబాపతి యనఘలు కేతన

మల్లన సిద్ధనామాత్యవరల కురిమి తమ్ముండు గుంటూరి విఘ్నకు కొ మ్మన దండవాగుండు మధుగక్షీర' అని తన పెద తండ్రులు కేతన, మల్లన, సిద్ధన లనియు వారి తమ్ముడు తన జనకుడు కొమ్మన యనియు స్పష్టముగా చెప్పియున్నాడు. అంతకు మున్ను కేతన దళకుమారచరిత్ర కృతిపతి వంశ వర్ణనలో కూడ నీ విషయమునే చెప్పినాడు దీనినిబట్టి మంత్రి భాస్కరునికి తిక్కభూ పాలుడు కుమారుడని వ్రాసినమాట నీళ్ల మాట యైనదిగదా! అసగా విరాటపర్వారాక యైన మీరు గరిగా పరికిలింపలేదనుట తెలము. మనము సిద్ధి తండ్రియైన తిక్కభూపాలుని, మంత్రి భాస్కరుని తనయునిగా భావించి, యిట్టి ప్రమ ప్రమాదములకు లోకైర, ఇట్లా కొక్కటి తీసి కొని విమర్శించిన గ్రంథవి సరమగును. \* ఇట్టివే కాక పూర్వార్థవర్తిరోధములు-అపవిత్రాం తములు - ఒక్కపుటలోనే గలవు.

“కేతన: దళకుమారచరిత్రమున నన్నయను స్మరింపనైన లేడు. ఎత్తొప్పెడకు కొంచెము ముందుకాలమువా డగు విన్నకోట పెద్దనకూడ తెలుగు కవిత్వమున్ను చెవిదెట్టలేరని చెప్పు టనుగట్టి రాజమహేంద్రవరీ పండితులు నన్నయ గ్రంథమును వ్యాప్తిహీనిక రాకుండా జేసిరేమో అను సందేహమున కవకాశము లే పోలేను.” (పుట 153)

ఆపుటలోనే ‘తిక్కన నగరచరిత్ర కొంచెము తిరువాతి వారును పోటీకొనెను.’ మంచన, మౌనలు నన్నయ భిక్షునిగా పేరున్నారని.

మరిగి వీరి సారస్వత సహితముగా

విన్నకోట పెద్దన ఎత్తొప్పెడకుండకు ముందువాడు కాదు. ఈతడు క్రీ. శ. 1402-1407 ప్రాంతములవాడని కాసన ప్రమాణపూర్వకముగ నీ గ్రంథ ప్రకటనకు ముందొక సంకల్పము క్రిందటనే నిర్ణీతమై నది. అగి యట్లుండును. పై వాక్యములోని ‘తిక్కన సమకాలికులను, కొంచెము తరువాతి వారును’ అన్నమాట, కేతనకు కూడ నన్న యించునా?

మచ్చునకు కొన్ని మాహితిని గాని గ్రంథ మాధ్యంతియు నిర్ణీతమే యున్నది. ఇక నన్నయ భారతమును తిక్కన చూడలేదను వీరి వాద మెంతి యసహజసమో మాపు చున్నాడు.

నన్నయ గదిత భారత భాగము తిక్కన గాని, ఎల్ల గాని చూడలేదని గదా వీరివాదము. అది పరికిలించును. వీరి యభిప్రాయము సారము కేతన తిక్కన సమకాలికుడేకదా. కేతన నాటికి నన్నయ భాగత భాగము ప్రచారములోనన్నదని చూపినచో, నవ్వుడు తిక్కన కాలమున నన్నయ భారతము ప్రచారములో నన్నదని చెప్పట చరిత్ర చరిత్రము-నన్నయ భాగత భాగమున, నన్నచోడడు, పాల్కురికి సోమనాధుడు మాచిన్నట్లుగా వివరితముగ నన్నయ, పద్యముల యెత్తుగడ, మూల గాథ, చున్నవి - మా, కుమారసంకచంద్రశేఖ సారములు. వివరములు వేసి దన్నెడినికంటె నగును. ప్రస్తుతియు కేతన, ననల జెలంగు నెట్లొంగులుండుటను గూర్చి గొంతువోలె.”

కేతన తెలుగుభా, “గొంతు” పవిత్రేషణకోటి లిలంగు దగు వలెపచెగావకి ప్రతిబింబముగ ద్విధ్యరాగ ముపమేయవిశేషణ ముపాత్రము. ఇది గుర్తుకు ప్రతిబింబము వాకొనలేను. కాన ఉపమాన ధర్మాధిక్యము దోషము.

“సాంధ్యరాగా క్త శిఖరిపై చంద్రరేఖ.” అని సవరించిన, దోషము నిరస్థము.

ధర్మ న్యాయాతిక్రమం ఇది: - “వలెపచెగావీ పెటలోపలం జెలంగు క్రొత్త మగ వానిగుబ్బి గోరొత్తు చూడ సాంధ్యరాగంబులోపలి చంద్రరేఖ కరణి మనమున కానంద కంద మయ్యెను.”

మూర్ఖుల డాదాహా మగును,

# ఆంధ్రకవిసప్తశతి

—:0:—

తైలంగు కవుల జీవితవృత్తాంతములను పుస్తక రూపమున వెలువరించు యత్నియు గౌరవశాస్త్రిగారి నేత్రానికి జనుచునే యున్నది. శ్రీకావీర వెంకటరామశాస్త్రిగారి Biographical Sketches of Deccan Poets, శ్రీ గురిబాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారి కవితాచిత్రములు, శ్రీ కింగుకూర్ పిరేశలింగము పంతులుగారి ఆంధ్రకవుల చరిత్రము, శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుగారి శతకకవుల చరిత్ర యనునవి చాలకాలముగాఁ జెలంగువారికిఁ బరిచితములై ప్రచారము నందియున్నవి. కాని వానిలోఁ గాలనిగూడ కవితాచిత్రములు చారిత్ర

గ్రంథములై వున్నవి. భాషాభూషణములో నే, సమాసములను గూర్చి చెప్పినప్పుడు -

వాఁడెమయ్యాఖము లనఁగా

వేఁడిపయ్యాధార లనఁగ వింభామరి నా

మూఁడెత్త్రంబు లనఁగాఁ

దోఁడిమి కఱకంఠ నామముకొ బోలితగున్.

అని లక్షణముల నిచ్చియున్నాడు - పైవానిలో

యః, కఱకంఠండు - నిర్వివా

నిష్ఠరచిత భారతి భాగము

మాఖములు - అనునది క మని కథ

యు తృతీయాశ్వాసము.

మాఖముల్ గలు

అని య

కాధారములతోఁ బ్రామాణికముగా నిరూపించు నుండుచేతను - శతకకవుల చరిత్ర ప్రామాణికమే యయ్యెను శతకములను రచించిన కవుల జీవితములను మాత్రమే తెలుపున దగుటను శ్రీ పిరేశలింగము పంతులుగారి ఆంధ్రకవుల చరిత్రము పండిత బాహదరపాత్ర మై ప్రసిద్ధి చెంది యుండినది.

కాని యిటీవల తెలంగుకవుల జీవితములను గూర్చియు, వార రచించిన గ్రంథములను గూర్చియు వనేక నూతన విషయములు తెలియవచ్చినవి. ప్రసిద్ధ రత్నావళి వెలువడినది. సత్రికలలో వ్యాసముల రూపమునను, గ్రంథ

వ్యాప్తిలో నుండియుండినవలెను. కేతన కాలము నాటి కన్నప్పడు తిక్కన దానిని చూడనే లేదనుట యెట్టివా చదువరు లూహింపవచ్చును. తిక్కనయే నన్నయ భారత భాగమును చదివి నట్లుగా తిక్కన రచనలనుండియే చూపవచ్చును. ఒక్కయందాహరణము మాత్రమన్నాను.

ఆదిపర్వము క మని కథలో (8-108)

మానుగ వచ్చితి నీకును

భానునిభా! శివ్యవృత్తిఁ బని నేయంగఁ.

అను పద్యములోని పై పాదములు.

మానితగతి నీకును నగు

భానునిభా! నీ యశంబు బరగును నీకుకా.

అని ఆనుశాసనకపర్వము 3-82 లో గలదు.

ఇక ఆరణ్యపర్వములో ఎఱున నన్నయభట్టు పేరి పూరించిన భాగమునుండి తిక్కన యను

ములు చాలగా చూపవచ్చును - పై

నన్నయ, తిక్కన నన్నయ

యొచ్చి చక్కగా విమర్శించి,

ప్రకవిత్య విశారదుండు, విద్యా

ను నభిప్రాయము వెల్లబుచ్చె

ఆరణ్యపర్వ శేషభాగ

అనునట్లు ముందే

నేర్చుచును

కీతికలమూలమునను కవిజీవితములకు సంబంధించిన విషయము లెన్నో ప్రకటింపబడినవి. ఇన్నపురి, కాకినాడ, తంజావూరుపుస్తకశాలలలోని గ్రంథములవలన లెన్నో నూతన విషయము లెఱుకపడినవి. ఇవి యెల్లఁ గ్రోడీకరించి సమగ్రముగా నాంధ్రకవుల చరిత్రమును నిరిగి సంతరింపఁజేయు తలంపుతో శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు 'ఆంధ్ర కవితరంగిణి'ని దొడఁగినారు. తరువాత మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములో శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తేనుగు కవుల చరిత్రము, దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము నను గ్రంథములను వెలువరించిరి. శ్రీ వేదము వెంకటకృష్ణశర్మగారు 'శతక వాఙ్మయ సర్వస్వము'ను రచించిరి. శ్రీ మధుసూదనమహాపతిగారు 'ఆంధ్ర రచయితలు' నను గ్రంథము వెలువడినది. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు 'తంజావూరు మధుర ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము'ను ప్రకటించిరి. ఇటీవల వెలువడిన యీ గ్రంథములలోఁ గొన్ని యవసగ్రములు-మఱికొన్ని పరిమితవర్ణకములు. ఇట్టి సీతీలో సమగ్రము, సంగ్రహము నయిన కవి చరిత్ర గ్రంథ మొకటి మిక్కిలి యావశ్యకమై యుండినది. ఈ యావశ్యకమును నుండి 'ఆంధ్ర కవిసప్తతి' యనుగ్రంథమును కూర్చుట మూలమున శ్రీ బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు ఆంధ్రమహాజనుల కృతజ్ఞతకు కావ్యతముగాఁ బాత్రులగుచున్నారు.

ఆంధ్ర కవిసప్తతి యేడువందలమంది యాంధ్రకవుల చరిత్రములకు సంగ్రహముగా వివరించు గ్రంథము. క్రీస్తుశకము పరుసొండవ శతాబ్ద ప్రారంభమునుండి పందొమ్మిదవ శతాబ్దమువఱకుఁ గలకవులకు సంబంధించిన విషయములుమాత్ర మింక బడినవి. ఇదివఱకు వెలువడిన కికలలో సెక్కువభాగమును కాలస్థల వివాదము, కర్తృత్వ వివాదాదుల వృత్తాంతములు నాక్రమింపచేసిన వాదోపవాదములు మొదలగువాని

వి. సూర్యజనుల,  
నవరసమిందే

రామయ్యగారు చెప్పినట్లు - వివాద విషయములుమాత్రము గట్టి సిద్ధాంతములు లేక యిట్లే నిలిచి యుండినవి. ఇట్టితో నా చిర్యలవలన సామాన్యపాఠకుని కట్టి ప్రయోజనమును లేకపోగా నాతని యుత్సాహము చచ్చి యుపేక్షాభావ మొకటి యేర్పడు ప్రమాదము కూడ సంభవించుచుండినది. ప్రస్తుతము వెంకటరమణయ్యగారు రిం దట్టి వాదప్రతివాదముల నోటికిఁ బోక యీ వాదముల సారాంశమును మాత్ర మొకటి రెండు వాక్యములలోఁ జెప్పి యాయానాదస్వరూపముల నెఱుకపఱచిరి. దీని మూలమునఁ బయిని బేర్కొనిన పెద్దగ్రంథములవలనఁ గల గుఱుప్రయోజన మిందుమించుగా నీసంగ్రహ గ్రంథమువలన నె కలుగుచున్నది.

ఇంతకుమునుపు వెలువడిన కవిచరిత్ర గ్రంథములకును, నీసంగ్రహ గ్రంథమునకును ప్రధాన మెవఁదే మొకటి కలదు. అది యెల్లఁ గాలక్రమము ననుసరించి రచింపఁబడిన కవిచరిత్రములు. ఇందఱు రాక యకారాధికమయినఁ గవుల చరిత్రలు కూర్చబడినవి. దీని మూలమున నాయా కవులు వెలసిన కాలమునుగూర్చి స్పష్టమైన పరిజ్ఞానము లేని సామాన్యపాఠకులు కూడ నిందుఁ దమకు వలసిన కవిచరిత్రమును జూచి చదువుకొనవచ్చును. కవియేకాలము వాడని, అతని గూర్చిన చరిత్ర మేకవిచరిత్రకానికదా, నే సంపుటములో నుండునని లేదు. గ్రంథము చివర నాదవిచ గ్రంథముల పట్టికనుగూడఁ జేరిఁ గవిసాముయే తెలియమునుగల చరిత్ర పీఠకు

గ్ని

జేర్చిరి. ఆయా సందర్భములందుఁ దమవ్రాతల కాకరము లగురించినను - రచయితలను గూడఁ బేర్కొనుట మూలమున వీరిగ్రంథమునకుఁ బ్రామాణికత చేకూరినది.

నేలము పద్యకావ్యములను రచించిన కవుల చరిత్రలు మాత్రమే కాక యక్షగాన వచన పదకర్తల చరిత్రములగూడ నిందుఁ జేర్చబడియుండుట గమనార్హము. కానిసుప్రసిద్ధ పదకర్తలగు సాంగపాణి, సభాపత్యు, వంగలసీతయ్య, మనిపల్లె సుబ్రహ్మణ్యుని మొదలగు కొందఱి చరిత్రము లీగ్రంథమున కక్కలేదు. గ్రంథములో నక్కడక్కడఁ గొన్ని స్థానిత్యములును దొరికినవి.

కృష్ణమాచార్యులనుగూర్చి వ్రాయుచు 'తొలినిన్నోసంక్షేరనాచార్యుడగు తాళ్ళపాక - అన్నమాచార్యులను ప్రస్తుతించెను' అని వ్రాసిరి. కృష్ణమాచార్యుల సన్నమయ్య ప్రస్తుతించ లేదు. ఆయన మునుముడగు తాళ్ళపాక చినతిరువెంగళ్ నాథుడు తన 'సంక్షేరన లక్షణము'లో 'ధ్వజగృహ్ణచార్యానికి పరికల్పితపదము' ఇత్యాదిగాఁ గల పద్యములో నాతనిని ప్రస్తుతించినట్లు తెలియుచున్నది.

జగ్గకవి శ్రుబంధగత్తాకీయులో నుదాహరింపబడిన 'నవగ్రహస్థితము' లోని పద్యము 'చివరి గెరినకిని హరిశ్చంద్రునిపదము, యువ రచించిన గెరిన మంత్రలనుటకుఁ బ్రమాణములు కాన

బ ౪

యూరి కొండగూడగుత్తాళ్ళ

యూథములేను. శకుం

అని న లేవ

మును

రించిన ట్లున్నది' అని వ్రాసిరి. అతనికి బహుశః రింపబడిన గ్రామము 'సవఖండవాడ', కాని అఖండవాడ కాదు.

లోదూరి వలభనూరి రచిత మయిన లీలావతీ గణితము అమృత మని వ్రాసిరి. అది 'పరిశోధన' లోనే యిటీవల ముద్రింపబడినది.

బుగ్గేపర్వతి - వెంకటాచలకవి జనుదేవకవి అష్టపదులను గూడ నాంధ్రకరించెను. చూ. ఆంధ్రాష్టపదులు అనునావాద్యము.

గ్రంథముయొక్క ప్రామాణికత యోగ్యతలతో బోల్చి చూచినపు డీ నేను లొక లెక్కలోనికిరావు. శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు తమమలి ముద్రణములో వీని నెల్ల సవరించు కొనఁగలరు.

తెలుఁగూతి చిరకాలముగా వాంఛించుచుండిన గూంధరాష్ట్రము తెలంగాణమును గూడఁ గూడఁ గట్టుకొని 'మహాంధ్రము'గా రూపొంది రాజకీయముగా 'సమగ్రత'ను సంతరించుకొనుచున్న యీ శుభతరుణములో— ఆంధ్రభాషకు ఒక సమగ్రనిఘంటువు, ఒక సమగ్ర వాఙ్మయచరిత్రము అనునవి నేటికిని తీరినకొరికలుగానే నిలిచిపోయియున్న సమయములో సమగ్ర మయిన గూంధ్రకవి చరిత్రమయిన నను నేటికి-సంగ్రహమే కావచ్చును - లభించినందులకు మనము మిక్కిలి సంతోషింపవలసియున్నది. ఇది సామాన్య మగుపరిశ్రమము కాదు. కష్టపృథులతోర్చి యున్నది. నీ కవి చరిత్రగ్రంథము రచించిన శ్రీ బాలుని వెంకట గమలయ్యగారి కాంధ్రవిద్వత్త్వము బయటపడి యున్నది. ప్రతిఫుల్లక భాండాగారమున లోరింపఁదగిన యుత్తమగ్రంథ మిది. విద్యార్థుల అని విద్వాంసులకును గూడ సమముగా ఇక ఆగ్రహ సదృగంధము. డబుల్ క్రాను సేర పూరించుమించు 360 పుటలు గలిగి 'నాములు ముద్రింపఁబడిన యీ గ్రంథము'ను రూపాయలు, దొరకుచోటు— గరాచారి వీధి, తిరువల్లిక్కేటి,

—కోదండరామయ్య

శ్రీముని

నేర్పడు.

# లలితవిస్తరము

శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు,

తిరుమల రామచంద్ర

—:0:—

ఓ భిక్షులారా! బోధిసత్వుడై డిట్లు ధర్మ కాల సంబోధితుడై మహావిమానమునుండి నిష్క్రమించి ధర్మార్థము మను మహాభవనమును ప్రవేశించి, సుధర్మ సింహాసనమునం దాసీనుడయి తుషితోత్తరతలకు ధన్యాపదేశమును చేయుచుండెను. సమయాన సంప్రసితులును, బోధిసత్వుని గౌరవాలు నగు దేవపుత్రులును, దళదళితులనుండి వచ్చిన బోధిసత్వులును, బోధిసత్వుని సభాగచరితులగు దేవపుత్రులును ఆ ప్రాసాదమునే యెక్క తమ కగములగు సింహాసనములపయి గూర్చుండిరి. అపగతా పగోగణములును, అపగత ప్రాకృత దేవ పుత్రులును, సమానాధ్యాయ పరివారములును అప్రపంచీ కోటి సహస్రపరివారములు నేవించుచుండిరి.

ఓ భిక్షులారా! పండ్రెండు వత్సరములకు బోధిసత్వుడు తల్లి గర్భమున ప్రవేశించును. కుదావాసకాయకులగు దేవపుత్రులు జంబు ద్వీపమునకు వచ్చి, తమ స్వరూపమును కి? పుచ్చి, బ్రాహ్మణవేషములు వేసికొని బ్రాహ్మణులకు వేదాధ్యాపనము చేయుచుండిరి. మన ప్రవేశించిన శిష్యు ముప్పదిరెండు పురుషలక్షణములు కల్గియున్న మహాలక్షణ లక్షితుడగు న పదతులు; మూడవ పదతిలేక మన నివసించినచో రాక్షసి, రంగ బలములతోగూడి, కండై, ధర్మరాజయి, సుపరియుండును. ఆ సుపరత్నము, హాసిరత్నము, అశ్వగత్నము మణిరత్నము, గ రత్నము - అను

స్నానమాచరించి, ఉపవసంపవతెను. ప్రాసాదో పరిభాగమునకు బోయి స్త్రీజనపరివృత్తుడై యుండగా తూర్పుదిక్కున చక్రరత్నము ప్రాదుర్భవించును. సహస్రారముయి, నేమి తోను నాభితోను కూడి, సువర్ణ వర్ణకర్మాలంకృతమై దివ్యమయిన ఆ చక్రరత్నము - శ్రీ త్రియుండు, మూర్ధాభిషిక్తుడనగు రాజు-ఆంతః పురము నంతటను చూడగా - లభించఁబట్టి చక్రరత్నము సంపాదించిన రాజు వర్ణి యగునని నేను వింటిని. రత్నని శాంధిసవో

చక్ర  
యు  
ఉ త్త  
మం  
గ



తుడు. అంగడులు తెరువడంలేదు. త్రిలియాయుడును, మూరాభిషిక్తుడునగు రాజాజీ మణిరత్నముతో సమన్వయముండదు.

చక్రవర్తియగు రాజాజీ త్రిలియాయుతో సమన్వయముండదునా? త్రిలియాయుడు, మూరాభిషిక్తుడునగు రాజాజీకు ముందువలెనే త్రిలియాయులభించును. ఆ త్రిలియాయుడును, మూరాభిషిక్తుడును, నాతి దీర్ఘయు, నాతి హస్తయు, నాతి నాలయు, నాతి కృతయు, నాతి శ్వేతయు, నాతి కృష్ణయు, అభిరూపయు, ప్రసాదాభిముఖయు, దర్శనయయు నయి యుండును. ఆమెయొక్క సర్వ గోమకూపములనుండియు చందనాంధమును, ముఖమునుండి యుత్పలకాంధమును ప్రసరించుచుండును. ఆమె ముఖ సంస్కర్మము కలగా, శీత కాళమున నామె శాస్త్ర సంస్కర్మము లష్టములై యుండును; శిష్టకాలమున శీతలములై యుండును. ఆమె చక్రవర్తియగు రాజాజీను విడిచి వేరొకనిని మనస్సునందును ప్రేమను చూపదు; ఇక శరీరమున ననురాగమును చూపదు. చెప్పవలె? చక్రవర్తియగు రాజాజీ త్రిలియాయుతో సమన్వయముండదునా.

చక్రవర్తియగు రాజాజీ గృహపతిరత్నముతో సమన్వయముండదునా? త్రిలియాయుడును, మూరాభిషిక్తుడునగు రాజాజీ బూర్వమువలెనే గృహపతిరత్నముతో సమన్వయముండదు.

వియునగు గృహపతిరత్నముతో సమన్వయముండదు. ఆ దివి మిక్కిలులగు నిధులను, లను చూచును. అసాచక్రవర్తియగు రాజాజీ చక్రవర్తియగు రాజాజీ సమన్వయముండదు.

చక్రవర్తియగు రాజాజీ త్రిలియాయుతో సమన్వయముండదు, మూరాభిషిక్తుడునగు రాజాజీ కటివలెనే అతడు వియును.

జాయకగర్భముతో సమన్వయముండదు. ఇట్టి సప్తగర్భములతో రాజా సమన్వయముండదు. ఇతని పుత్రులు వేయిమందియును పురుషులు, పురుషులు, వరాంగులు, పరపైస్య మర్దకులు నగుదురు. అట్టిరాజు సాగరపర్యంతము కల యీ మహాపుష్కరిణివలెనే నీ గోధులు లేకుండలేని, శస్త్రప్రయోగము లేకుండలేని స్వాధీనము చేసికొని పాలించును.

ఆ శిశువు గృహమునువీడి స్వస్థించిన యెడల వీతిరాగుండె, నేతయై, అన్యదేవుండె, దేవతలకును, మనుష్యులకును కావక డగును. అట్లే ఇతరులగు దేవపుత్రులను జంబుద్వీపము నకువచ్చి బుద్ధుల కప్పులగుదురు. బోధనత్వము తల్లి గల్గును పండ్లదండెండ్లు నివసించును.

ఓ పుష్కరా! ఆ సమన్వయము మహానగరమున రాజాజీ గోమకూపమున పుర్యతి బుచ్చుదు మునునొ

సా



ఓ భిక్షులారా! తుషితవరధవనసితుండగు బోధసత్తువుడు నాలుగు మహావిలోకితములను విలోకించెను. ఆ నాలుగు నేటి? అవి. - కాల విలోకితము, దీప్తవిలోకితము, దేశవిలోకితము, కులవిలోకితము-అనునవి.

ఓ భిక్షులారా! ఏకారణమున బోధసత్తువుడు కాలవిలోకితమును విలోకించెను? అది ప్రవృత్తమగు లోకమున సత్త్వ సంపదగనీ కాల సమయమున బోధసత్తువుడు తిలయిక్క. పక్షియందు ప్రవేశించెను. అందువలన వ్యక్తమగు లోకము సునీతముయి యుండెను. జాతి, జరా, వ్యాధి, మరణముల తీర్థము తెలిసి కొనబడెను. ఆకాలమున బోధసత్తువుడు మాతృగర్భమునఁ బ్రవేశించెను.

ఏకారణమున బోధసత్తువుడు గింపవిలోకితము విలోకించెను? బోధసత్తువుడు సత్త్వంత ఆత్మకై. గాని, ఆ ఆధర్మమున బోధసత్తువు ప్రాసరి, కృష్ణకై. బోధసత్తువు తింప లేదు. ఆత్మ బోధసత్తువు చినితిరువెంగళ నాథునియొద్ద సంతాపము లక్షణములో 'ధరఁ గృష్ణానందాద్రిక జయం కల్పితపదము' ఇత్యాదిగాఁ గల పద్యముంచి, నాతనిఁ బ్రస్తుతించితింటు నెలియుచున్నది. విదప జగ్గివి ప్రబంధంబా కిరములో నుతురంగ రంపరడిన 'నవగ్రహస్తోత్రము' లోని పద్యము లోని 'గౌరవకవి హరిశ్చంద్రాద్రికపదము' లును రచించిన గౌరవ మంత్ర లనుటకుఁ బ్రమాణములు కాన

గ్రహం కొండనాగుఁడు తాత్పర్యములు లేవు. శకుం  
అని న లేవ  
చును

ఇట్లనలోకించి యాత దూరక యుండెను. ఓ భిక్షులారా! దేవపుత్రులు బోధసత్తువుని విషయమును పరస్పరము ప్రశ్నించుకొనసాగిరి. బోధసత్తువు దే కులంత్వమున ఎట్టిరూపము గల తల్లియందు జనించునని వారి ప్రశ్న. వైదేహీ కులము మగధ జనపదములందు సమృద్ధము, స్థితముయి, తేనుముఁ లిగి, సుభిక్షమై యున్నదనియు, అదియే బోధసత్తువు దవతరించుటకు దగినదనియు కొందఱు పలికిరి. అయ్యది మాతృకుద్ధమును, పితృకుద్ధమును కాదనియు, చించలమై, అనవశితమైనదనియు, పుణ్యాభిష్యంతమును, విశ్రుపుణ్యాభిషి కమును కాదనియు, సత్కుల ప్రదేశోపచారము కాదనియు, ఉద్యాన, సరస్వతాకాశ్లాము కాదనియు, కర్మలమువలె ప్రత్యంతవాసమనియు - అందువలన నయ్యది బోధసత్తువు దవతరించుటకు దగిన కులంత్వముకాదని కొందఱు పలికిరి.

కొందఱు పలికిరి - "కాళలకులము మహావాహనములు, గొప్ప పరివారము, ఎక్కువ ధనముగలది; బోధసత్తువుని గర్భప్రతిస్థానమున కయ్యది యంతయు అనువాసము" అని. కాళలకులము మాతంగచ్యుతి నిష్క్రమింపవలసి మైనదనియు, మాతృ పితృ రాజ్యదనిర్వహణాధికము కిక్కురియు, దగును. అపరిమితధన రత్న

సక్రవరియును దవతరియు, అందువలన సమన్యాతుడగునది దవతరించుటకుఁ బ్రతిగమారాభిషిక్షుడు నగు) కాదని కొందఱు యునే మహారథము లి? అని అభ్యుదయము, స్థితమును, అని విద్యాభిషిక్షుడు నయినందున బోధి ఇక అగ్రక్షత్రానమని కొందఱు పలికిరి. పురాణములు గాజకులము చందము, అందులకు మరల క్షత్రాజులకిది కాదు; ధర్మజాగ్రమున మాతృ పితృ ఉద్యానవనమున కాదు; అచ్చటి చిరకృష్ణ కాంత్విరాజకులము

— కొ జననికాదు.

అయ్యును. అట్లే  
శము దానికాంతివలె  
నేర. - అతి





